

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

Diplomová práce

Litografický kámen a jeho grafický
potenciál

The litographic stone and its graphic
potential

Vypracovala: Bc. Winona Marie Svatkovská
Vedoucí práce: doc. Lenka Vojtová Vilhelmová, ak. mal.

České Budějovice 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svou závěrečnou práci jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě/v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu závěrečné práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky vedoucího a oponentů práce i záznam i o průběhu a výsledku obhajoby závěrečné práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé závěrečné práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne:

.....

Bc. Winona Marie Svatková

Poděkování

Ráda bych mnohokrát poděkovala paní docentce Lence Vojtové Vilhelmové, ak. mal. za její ochotu, cenné rady a odborné vedení této diplomové práce. Dále pak své rodině za jejich podporu při studiích a při psaní této závěrečné práce. Velké díky patří také mému příteli Miroslavu Novotnému a mé spolužačce Bc. Lucii Farkašové, DiS. za pomoc s fotografováním skicových a výsledných materiálů k praktické části a Mgr. Nikole Příhodové za vnuknutí zajímavého námětu v rámci předmětu Intermedia v grafické tvorbě.

Anotace

Diplomová práce na téma „Litografický kámen a jeho grafický potenciál“ sestává ze dvou částí – teoretické a praktické. Teoretická část se zabývá vznikem, historií a vývojem litografie jako grafické techniky tisku z plochy. Pozornost je věnována jednotlivým odvětvím litografie, technologickému postupu tisku a autorům, zabývajícím se touto technikou. Nedílnou součástí je taktéž významné výročí litografie v roce 1999. V závěru pak teoretická část práce přibližuje umělce ze současné české umělecké sféry. Praktická část se inspiroje umělkyní Émilii Aizier a jejím patentem na odlišný technologický postup tisku. Cílem praktické části je vytvoření litografického otisku klasickým způsobem a experimentálního otisku inspirovaném autorkou Émilii Aizier.

Klíčová slova: litografický kámen, litografie, tisk z plochy, Alois Senefelder, výročí litografie, Émilie Aizier, tisk, experiment, Henri de Toulouse-Lautrec, Oldřich Kulháněk

SVATKOVSKÁ, Winona Marie. *Litografický kámen a jeho grafický potenciál*. České Budějovice, 2021. Diplomová práce (Mgr.). JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH, Pedagogická fakulta.

Abstract

The thesis „The litographic stone and its graphic potencial“ consists of two parts – theoretical and practical. The theoretical part deals with the origins, history and development of litography as graphic techniques of planographic printing. Attention is paid to individual sectors of litography, technological process of printing and to authors who are using this technique. Moreover, an important anniversary of litography in 1999 is mentioned. At the end of the the theoretical part, the artists from the contemporary Czech art scene are introduced. The practical part is inspired by the artist Émilie Aizier and her patent for a different technological process of printing. The aim of the practical part is to create a litographic imprint by using a standard method and then to create an experimental imprint inspired by Émilie Aizier.

Key words: litographic stone, litography, planographic printing, Alois Senefelder, anniversary of litography, Émilie Aizier, print, experiment, Henri de Toulouse-Lautrec, Oldřich Kulháněk

OBSAH

Úvod.....	8
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 Vývoj a historie grafické techniky litografie, vynálezce litografie Alois Senefelder, technologie a postup litografie	12
1. 1 Alois Senefelder – vynálezce litografie	13
1. 2 Vývoj litografie v jednotlivých zemích: v Německu, Anglii, Francii, Nizozemsku, Španělsku, Čechách a USA	16
1. 3 Technologie, způsob tisku a druhy litografie	20
1. 4 Litografický kámen a jeho grafický potenciál.....	24
2 Litografie, její význam a přínos, výročí litografie a grafičtí autoři napříč uměleckými směry věnujících se technikou litografie	27
2.1 Litografie, její význam a přínos.....	28
2. 2 Významné výročí litografie – Festival litografie	31
2. 3 Vybraní zahraniční autoři zabývající se litografií – Henri de Toulouse-Lautrec a Edvard Munch	32
2. 4 Současní čeští autoři litografické techniky – Oldřich Kulhánek, Mikoláš Axmann a Jana Hubatková	38
II. PRAKTICKÁ ČÁST.....	44
3 „Distanční litografie“ („kuchyňská litografie“).....	45
3. 1 Motivace a příprava koncepce.....	45
3. 2 Realizace, výtvarné pojetí a technologický postup práce	47
Závěr.....	49
Seznam použitých zdrojů	51
Seznam příloh.....	58

Příloha I – Obrazový materiál k teoretické části	59
Příloha II – Fotodokumentace praktické části.....	96
Zdroje příloh.....	113

Úvod

Předkládaná diplomová práce s názvem „Litografický kámen a jeho grafický potenciál“ je inspirována především velmi významnými litografiemi pařížských plakátů od Henriho de Toulouse-Lautreca či litografiemi Edvarda Muncha, které budí u nás i ve světě velký zájem a obdiv. Dalším inspiračním zdrojem této práce se stala tvorba umělkyně Émilie Aizier, jež zpracovala nový experimentální způsob tisku litografie, aneb jak si vytvořit litografický otisk bez základních litografických pomůcek (litografického kamene a lisu) – tzv. „Kitschen lithography“ v překladu „Kuchyňská litografie“.

Kvalifikační práce je ve formě teoreticko-praktické a vznikala v průběhu vládních nařízení a omezení v důsledku šíření nemoci Covid-19. Teoretická část se zabývá vznikem, historií a vývojem litografické techniky a litografickým kamenem samotným. Dále tato část popisuje základní pojmy, jednotlivá odvětví litografie, technologické postupy a materiály, se kterými se můžeme při tisku setkat.

Cílem teoretické práce je podat ucelené informace o grafické technice tisku z plochy – litografii; snaží se nastínit problematiku technologických postupů, jejích druhů a s pomocí diachronního přístupu zmapovat vznik, historii a vývoj této techniky včetně vybraných autorů, věnujících se litografií od 19. století po současnost.

Stěžejní kapitoly čerpají z několika sekundárních pramenů, můžeme je rozdělit na literaturu pomocnou a odbornou – u první zmíněné se jedná především o Výkladový slovník výtvarného umění od Jana Baleky a o Slovník a receptář malíře-grafika od Jana Rambouska. Do odborné literatury spadá hned několik stěžejních publikací: Techniky grafického umění od Aleše Krejčy, Senefelder a litografie od Pravoslava Kneidla, Litografie a ofset od Jana Rambouska, O grafice od Jindřicha Marca, Kapitoly z černého umění: Přehled grafických technik a některých průmyslových technologií od Ondřeje Michálka nebo významný odborný katalog evropské revue Grapheion (konkrétně první čísla vydaná v roce 1997 a 1999).

Úvodní kapitoly se zabývají zejména okolnostmi vzniku litografické techniky, Aloisem Senefelderem, jakožto vynálezcem litografie, a dalším vývojem a historií

této grafické techniky od 19. století. Podává taktéž obecné informace o tisku z plochy, jehož je litografie součástí.

Význam a přínos litografické techniky, jenž v rámci historie grafických technik nesmíme opomíjet, řeší kapitola 2. 1. Ať už se jednalo o první tisky hudebnin, komerčních materiálů, kopírování maleb, tvorbu plakátů nebo tisk odborných časopisů. Důležité je zdůraznění základního rozdělení na litografii volnou/uměleckou a litografii, která je prostředkem užití grafiky.

Další kapitoly informují o základních pojmech, technologických postupech a potřebných pomůckách při tvorbě tisku. Nechybí ani základní rozdělení, včetně jednotlivých typů a druhů litografie, jako je například křídová litografie, lavírovaná litografie či pérová litografie.

Důležité je čtenáře seznámit také s významnou událostí Festivalu litografie, konající se v Amsterdamu, díky grafickému kabinetu Rijkmusea k výročí 200 let od vzniku litografie na přelomu let 1998 a 1999, o kterém pojednává již zmíněná publikace *Grapheion*, konkrétně první čísla z roku 1997 a 1999.¹

V průběhu celé teoretické části práce přibližuje umělce napříč uměleckými směry, jenž více či méně zasáhli do vývoje litografického tisku – například Francisco Goya, Honoré Daumier, Edouard Manet, Edgar Degas. Jedna ze závěrečných kapitol je věnována dvěma velmi důležitým litografickým umělcům, jako byl Henri de Toulouse-Lautrec zastupující litografii v užití grafice a Edvard Munch, jako zástupce litografie v umělecké/volné grafice.

Poslední kapitola uzavírá litografické putování a věnuje se současným českým umělcům, zabývajícím se litografií – převážně Oldřichu Kulhánkovi, autorovi grafického zpracování českých bankovek, Mikoláši Axmannovi a Janě Hubatkové.

Praktická část diplomové práce řeší dva odlišné technologické postupy litografického tisku. Nejprve klasický způsob tisku litografie s litografickým kamenem a poté experimentální způsob tisku litografie inspirovaný umělkyní Émilií Aizier, jenž si nechala patentovat tzv. „Kitschen litography“ („Kuchyňskou

¹ [srov.] *Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru*. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1, s. 34.

litografii“). Vzhledem k situaci ohledně šíření Covidu-19 je klasický litografický postup nahrazen ofsetovým tiskem.

I. TEORETICKÁ ČÁST

„Přeji si, aby se můj vynález brzy rozšířil po celé zeměkouli, prospěl svými mnohými výtečnými výrobky lidstvu a přispěl k jeho zušlechtění, nebyl však nikdy zneužit k ničemu zlému. Pak budiž požehnána hodina, ve které jsem svůj vynález učinil.“²

Alois Senefelder, vynálezce litografie

1 Vývoj a historie grafické techniky litografie, vynálezce litografie Alois Senefelder, technologie a postup litografie

V první řadě je důležité definovat si samotný pojem – litografie neboli kamenotisk je grafická technika spadající do skupiny tisku z plochy. Právě grafické techniky tisku z plochy se začaly objevovat až na konci 18. století, stejně tak i litografie. *„Tisk z kamene je v původní grafice základní a nejrozšířenější způsob tisku z plochy.“³* Tato technika má ze všech grafických technik nejbližší ke kresbě na papír.⁴ Vynález litografie se datuje do roku 1796 a je velmi úzce spojen s významnou osobností litografie – bavorským tiskařem Aloisem Senefelderem (viz obr. 1), který tuto techniku objevil.⁵ Pojem litografie pochází z řeckého slova lithos (λίθος) – kámen a grafein (γράφειν) – psát.⁶ *„Litografie (neboli „lito“) je technologie tisku z plochy, protože tiskový povrch je plochý, a ne vyvýšený jako u knihtisku nebo zahlubněný jako u hlubotisku.“⁷*

Litografie byla nejdříve hojně využívána především pro tisk hudebnin, karet, portrétů a k reprodukci obrazů či kreseb.⁸ Dále také k tisku knižních obrazových příloh s velkým nákladem.⁹ Dlouhou dobu byla tedy technikou reprodukční, nikoli uměleckou. Díky litografii došlo k intenzivnímu pohybu nejen v umění,

² BLÁHA, Richard. Přehled polygrafie. Praha: SNTL, 1959. Řada polygrafické literatury, s. 267.

³ KREJČA, Aleš. *Grafika: Výtvarné techniky*. Praha: Aventinum, 2010, s. 141.

⁴ [srov.] Historie litografie. František Pavlica Litografie [online]. Hroznová Lhota: atelier-pavlica.cz, 2020 [cit. 2020-12-02]. Dostupné z: <https://atelier-pavlica.cz/historie-litografie/>

⁵ [srov.] KREJČA, Aleš. *Grafika: Výtvarné techniky*. Praha: Aventinum, 2010, s. 139.

⁶ [srov.] BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997, s.204.

⁷ BANN, David. *Polygrafická příručka*. V Praze: Slovart, 2008, s. 88.

⁸ [srov.] *Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru*. Praha:

Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1, s. 34.

⁹ [srov.] MARCO, Jindřich. *O grafice: kniha pro sběratele a milovníky umění*. Praha: Mladá fronta, 1981, s. 186.

ale také v široké tiskové kultuře. Později se stala i prostředkem k tištění politických plakátů, byla hojně využívána například Paulem Gavarnim¹⁰ či Honoré Daumierem¹¹ (viz obr. 2 a 3) v jejich karikaturách a kritických dílech.¹²

První kapitola přiblíží okolnosti vzniku a seznámí s již zmiňovaným autorem Aloisem Senefelderem a jeho vynálezem. V navazujících kapitolách bude přiblížen vývoj litografie v Německu, Anglii, Nizozemsku či Francii. Nastíněna bude i technologie, způsob tisku i jednotlivé odvětví litografie a litografický kámen.

1. 1 Alois Senefelder – vynálezce litografie

Alois Senefelder, celým jménem Johann Nepomuk František Alois Senefelder,¹³ pocházel z německé herecké rodiny, narodil se v Praze 6. listopadu 1771 v domě č. p. 408-I (U Tří zlatých korun) v Rytířské ulici na Starém městě. Tento dům byl později zbourán a na jeho místě byla postavena tržnice, kterou známe dnes.¹⁴ Na tuto okolnost upomíná bronzová pamětní deska s reliéfní podobiznou samotného Senefeldera a text: „V domě č. p. 408-I, na jehož stanovišti povstala tato městská tržnice, narodil se vynálezce kamenotisku Alois Senefelder dne 6. listopadu 1771.“¹⁵ (viz obr. 4)

Už jako malý byl Alois velmi nadaný. V letech 1773–1789 navštěvoval kurfiřtské gymnázium, poté lyceum v Mnichově. Velmi se zajímal o chemii, fyziku i mechaniku a měl pro tato odvětví vloh. Vlohy, které později při práci

¹⁰ Paul Gavarni (1804-1866) – francouzský grafik, litograf, malíř a karikaturista, jeho ilustrace se objevovaly například v módním časopisu *Journal des modes*. Od roku 1828 se zabýval karikaturami a v letech 1837-1848 byl karikaturistou a ilustrátorem satirického časopisu *Le Charivari*. (<https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG28566>)

¹¹ Honoré Daumier (1808-1879) – francouzský malíř, grafik, sochař a karikaturista. Jeho karikatury se objevovaly například v satirickém časopise *La Caricature*, *Le Charivari* či *La Silhouette*. Přispíval také do mnoha pařížských novin. Jeho karikatury byly až tak kritické, že byl dokonce na 6 měsíců vězněn (1832). (http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=463)

¹² [srov.] KREJČA, Aleš. *Grafika: Výtvarné techniky*. Praha: Aventinum, 2010, s. 141.

¹³ [srov.] Historie litografie. František Pavlica Litografie [online]. Hroznová Lhota: atelier-pavlica.cz, 2020 [cit. 2020-12-02]. Dostupné z: <https://atelier-pavlica.cz/historie-litografie/>

¹⁴ [srov.] MARCO, Jindřich. *O grafice: kniha pro sběratele a milovníky umění*. Praha: Mladá fronta, 1981, s. 184.

¹⁵ KNEIDL, Pravoslav. *Senefelder a litografie: [1796-1798]*. Dobruška: Nový Hrádek, 1997, s. 7.

s litografií často uplatňoval. Jeho otec Peter Senefelder¹⁶ chtěl, aby se stal právníkem. Alois tedy úspěšně vystudoval práva na univerzitě v Ingolstadtu, přesto jeho láska k divadlu byla silnější.

Tato láska se pojila s jeho dalším velkým koníčkem, s tvůrčím psaním. V osmnácti letech napsal divadelní hru s názvem „Znalec dívek“ (v originále „Der Mädchenkenner“). Mezi jeho další divadelní hry patří například Der Bruder aus Amerika¹⁷ (1792), Die Gothen in Orient¹⁸ (1793), Wilhelm von Lautern¹⁹ a mnoho dalších.²⁰ Vzhledem k časové a finanční náročnosti tištění jeho divadelních her se Senefelder dostal do velkých dluhů. A v těchto okamžicích se pomalu, ale jistě začaly psát první řádky vzniku budoucí grafické techniky. Senefelder se totiž začal zajímat o to, jak divadelní hry tisknout snáze, rychleji a především levněji. Hledal tedy jiný způsob tisku, než kterým byl knihtisk, dřevořez, dřevoryt či mědiryt. Obzvláště obtížný byl v těchto technikách tisk hudebních not.²¹

Senefelder se tedy pustil do pokusů a jeho proces hledání vhodné techniky byl velmi rozsáhlý, včetně různorodých materiálů, které používal. Při prvotních pokusech například používal mouku. Zkoušel vtlačovat sazbu do těsta z mouky, vody, uhelného prachu a písku. *„Negativní sazbu pak vyléval pečetním voskem. Aniž by to tušil stal se vynálezcem velmi důležité tiskařské techniky stereotypie²².“²³* Na tomto principu funguje dodnes tisk novin.²⁴ Pracoval také s obráceným rytím textu do měděných desek. Tisk byl ale drahý a měděné destičky při vybrušování rychle ztrácely svou sílu.²⁵

Je až neuvěřitelné, že právě na onen princip tisku litografie nepřišel Senefelder při nespočtu svých pokusů, ale pouhou náhodou. *„Jednoho dne si napsal ve spěchu seznam prádla pro prádelnu mastným inkoustem na blízko ležící*

¹⁶ Peter Senefelder – celým jménem Franz Peter Senefelder, otec Aloise Senefeldera, mnichovský dvorní herec, pocházející z Königshofenu ve Frankách.

(https://cs.linkfang.org/wiki/Aloys_Johann_Nepomuk_Franz_Senefelder)

¹⁷ Der Bruder aus Amerika – v překladu Bratr z Ameriky

¹⁸ Die Gothen in Orient – v překladu Gothové v Orientu

¹⁹ Wilhelm von Lautern – v překladu Wilhelm z Lauternu

²⁰ [srov.] KNEIDL, Pravoslav. Senefelder a litografie: [1796-1798]. Dobruška: Nový Hrádek, 1997, s. 8.

²¹ [srov.] Tamtéž, s. 18.

²² Stereotypie – (z řec. stereos = pevný, typos = ráz) levný, rychlý a jednoduchý postup k pořízení odlitku tiskové formy pro tisk z výšky. Uvádí se, že první jazykově českou knihou tištěnou ze stereotypů byl Thomas a Kempis Čtvero kněh o následování Krista Pána (Leipzig 1843) v překladu Františka Douchy. (<https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Stereotypie>)

²³ MARCO, Jindřich. O grafice: kniha pro sběratele a milovníky umění. Praha: Mladá fronta, 1981, s. 185.

²⁴ [srov.] BOUŠKA, Pavel a Jan ŠAFRÁNEK. Grafické techniky. Praha: ČVUT, 1994, s. 56.

²⁵ [srov.] MARCO, Jindřich. O grafice: kniha pro sběratele a milovníky umění. Praha: Mladá fronta, 1981, s. 185.

desku solnhofenského vápence²⁶, kterou při svých pokusech používal ke tření barev.²⁷ Zjistil, že se inkoust vtáhl do kamene a po vyleptání kyselinou dusičnou vznikly úplně první zkušební tisky a poté již chyběl jen malý krůček k objevení litografické techniky. Senefelder ji pojmenoval „Chemickým tiskem“ a litografií se od tohoto okamžiku zabýval po zbytek svého života.²⁸

Jen pro zajímavost: cena jednoho litografického tisku se dostala na částku zhruba 8 krejcarů; pro srovnání: například cena výtisku notového zápisu vytištěna technikou mědirytu stála jeho zadavatele celých 40 krejcarů. Litografie, co se ušetřených financí týká, značně vedla.²⁹ Prvotní využití litografie bylo naprosto jasné – tisk notových záznamů. Senefelder se proto spojil s dvorním hudebníkem Franzem Gleissnerem³⁰ a společně vytvořili firmu Gleissner-Senefelder. Jejich první zakázkou a zároveň výzvou byl tisk cyklu 12 písní, jednou z nichž byl i „Polní pochod bavorských jednotek“.³¹ S přibývajícemi objednávkami si Senefelder uvědomil, že objevením principu tisku to nekončí, měditiskařský lis totiž nestačil.³² Vynalezl tedy první kamenotiskařský ruční lis, jenž sestavil z pevného stolu, tvrdého dřevěného rámu a tříče³³. Stůl sloužil jako podložka pro litografický kámen, do rámu napínal papír a pomocí tříče přitiskoval papír na kámen. Klasický litografický lis byl vynalezen v roce 1797.³⁴

Senefelder nevyužíval litografii k vytváření obrazů, ale spíše k tisku hudebních not či úředních formulářů.³⁵ Významným milníkem litografie bylo také vydání Senefelderovy učebnice litografie s názvem „Vollständiges Lehrbuch

²⁶ Solnhofenský vápenec – je ideální materiál pro matrici litografického kamene. Jedná se o jemnozrný uhlíčitán vápenatý, ten se těží v Bavorsku v Maxberských horách mezi Solnhofem a Mörnsheimem. (Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1)

²⁷ MARCO, Jindřich. O grafice: kniha pro sběratele a milovníky umění. Praha: Mladá fronta, 1981, s. 186. [srov.] Tamtéž, s. 186.

²⁸ [srov.] KNEIDL, Pravoslav. Senefelder a litografie: [1796-1798]. Dobruška: Nový Hrádek, 1997, s. 20.

²⁹ Franz Gleissner (1759-1818) – celým jménem Franz Johannes Gleißner, německý litograf, hudebník a skladatel. Se Senefelderem spolupracoval téměř třicet let. (https://dbpedia.org/page/Franz_Glei%C3%9Fner)

³⁰ Polní pochod bavorských jednotek – v originále: Feldmarsch der Churbayerischen Truppen

³¹ [srov.] KNEIDL, Pravoslav. Senefelder a litografie: [1796-1798]. Dobruška: Nový Hrádek, 1997, s. 20.

³² Tříč – součást ručního kamenotiskařského lisu. Jedná se o krátkou masivní tyč z tvrdého dřeva, zbrúšenou jednou stěnou do ostré hrany, kde je potažena kůží natřenou lojem za účelem hladšího klouznutí. Vkládá se do ručního lisu tak, aby shora přitlačovala po celé délce tiskový papír ke kresbě kamene, který je pod tříčem za velkého tlaku lisem protažen. (RAMBOUSEK, Jan. Slovník a receptář malíře-grafika. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954. Výtvarné umění, s. 527)

³³ [srov.] Historie litografie. František Pavlica Litografie [online]. Hroznová Lhota: atelier-pavlica.cz, 2020 [cit. 2020-12-02]. Dostupné z: <https://atelier-pavlica.cz/historie-litografie/>

³⁴ [srov.] MARCO, Jindřich. O grafice: kniha pro sběratele a milovníky umění. Praha: Mladá fronta, 1981, s. 189.

der Steindruckerey“ = Úplná učebnice tisku z kamene³⁶ v roce 1818. Senefelder zde podrobně představuje novou grafickou techniku, její možnosti, technologické postupy i svá doporučení, jak nejvhodněji při práci postupovat; součástí je i několik receptů na tuhý inkoust.³⁷

1. 2 Vývoj litografie v jednotlivých zemích: v Německu, Anglii, Francii, Nizozemsku, Španělsku, Čechách a USA

V Německu, v kolébce litografie, vznikaly od roku 1798 litografické dílny. Autoři používající tuto techniku pocházeli z Bavorska, kde byla samotná technika vynalezena a využívali ji hlavně k průmyslovým účelům – tisk notových záznamů, karet a kopií obrazů.³⁸ Litografie se zde také hojně využívala k tisku lidové satirické kresby – ta byla ale převážně anonymní. Humoristické litografické kresby vznikaly pod taktovkou Franze Burchard Dörbecka³⁹ či Theodora Hosemanna⁴⁰. První pokusy o uměleckou litografií spadají do roku 1803⁴¹. Důsledněji se jí zabýval až Adolf Menzel⁴², a to hlavně díky svému otci, majiteli litografické dílny, kterou po jeho smrti Adolf převzal. „*Vrcholem jeho ilustrační práce na kameni je velké dílo Die Armée Friedrichs des Grossen z roku 1857, obsahujících 600 kolorovaných litografií ve 3 svazcích.*“⁴³ Litografii si oblíbila i německá umělecká skupina Die Brücke⁴⁴. Před první světovou válkou se

³⁶ [srov.] MARCO, Jindřich. O grafice: kniha pro sběratele a milovníky umění. Praha: Mladá fronta, 1981, s. 186.

³⁷ [srov.] KNEIDL, Pravoslav. Česká lidová grafika v ilustracích novin, letáků a písniček. Praha: Odeon, 1983, s. 27.

³⁸ [srov.] Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1, s. 36.

³⁹ Franz Burchard Dörbeck (1799-1835) – pobaltský německý grafik a karikaturista. Přispíval svými karikaturami do novin. Působil také jako portrétista. (https://en.wikipedia.org/wiki/Franz_Burchard_D%C3%B6rbeck)

⁴⁰ Theodor Hosemann (1807-1875) – německý žánrový malíř, grafik, ilustrátor a karikaturista. V roce 1857 byl jmenován profesorem berlínské Akademie umění. (https://de.wikipedia.org/wiki/Theodor_Hosemann)

⁴¹ [srov.] MARCO, Jindřich. O grafice: kniha pro sběratele a milovníky umění. Praha: Mladá fronta, 1981, s. 189.

⁴² Adolf Menzel (1815-1905) – celým jménem Adolph Friedrich Erdmann Menzel, byl německý malíř, portrétista a litograf. V prusko-francouzské válce roku 1870 působil jako válečný malíř a vytvořil z této bitvy četné grafické výjevy technikou dřevorytu. (https://cs.wikipedia.org/wiki/Adolf_von_Menzel)

⁴³ KNEIDL, Pravoslav. Senefelder a litografie: [1796-1798]. Dobruška: Nový Hrádek, 1997, s. 148.

⁴⁴ Die Brücke – skupina mladých expresionistických umělců Die Brücke (Most) vznikla 7. června 1905 v Drážďanech. Zakládajícími členy byli Ernst Ludwig Kirchner, Fritz Bleyl, Erich Heckel a Karl Schmidt-Rottluff, kteří původně společně studovali architekturu, později se členy stali také Emil Nolde, Max Pechstein a Kees van Dongen. (http://www.artmuseum.cz/smer_list.php?smer_id=121)

rozhodli tisknout si litografické tisky sami (bez tiskařů). Umělecká skupina si tedy koupila několik litografických kamenů a drahý litografický lis zaměnili za lis hlubotiskový.⁴⁵ Jedním z autorů byl například Emil Nolde⁴⁶.

Do Anglie přišel Alois Senefelder v roce 1800 s Phillipem Andrém⁴⁷. André o rok později založil litografickou dílnu v Londýně. Anglie se stala pravým opakem Německa, neboť se zde tiskla převážně umělecká litografie.⁴⁸

Ve Francii, přesněji v Paříži, otevřel litografickou firmu Friedrich André⁴⁹. První litografie vznikaly v období mezi lety 1806–1810.⁵⁰ „Až po roce 1870 byla Francie zemí, kde vznikají nejkrásnější a nejvyhledávanější grafiky. Stalo se tak díky inspirativní spolupráci mezi umělcem a vydavatelem, což se především v 90. letech odrazilo v ohromující množství skvělých barevných litografií.“⁵¹ Mezi významné umělce patřili například Jean Auguste Dominique Ingres^{52,53} Théodore Géricault⁵⁴ (viz obr. 5), Eugène Delacroix⁵⁵ (vytvořil litografické ilustrace ke Goetheho Faustovi)⁵⁶ (viz obr. 6), Honoré Daumier⁵⁷ (tvořil kreslené přílohy, které byly vydávány v satirických denících La Caricature či La Silhouette)⁵⁸ a Henri de Toulouse-Lautrec⁵⁹. Tito umělci danou techniku pozvedli na vysokou uměleckou úroveň a celosvětově ji proslavili.⁶⁰ Důležité je

⁴⁵ [srov.] Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1997/1, s. 7.

⁴⁶ Emil Nolde (1867-1956) – německý malíř a grafik. Jeho oblíbenou technikou byl také akvarel nebo dřevořez. (http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=248)

⁴⁷ Phillip André – bratr Friedricha Andrého (BALEKA, Jan. Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika). Praha: Academia, 1997, s. 204.)

⁴⁸ [srov.] Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1, s. 35.

⁴⁹ Friedrich André – bratr Phillipa Andrého (BALEKA, Jan. Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika). Praha: Academia, 1997, s. 204.)

⁵⁰ [srov.] MARCO, Jindřich. O grafice: kniha pro sběratele a milovníky umění. Praha: Mladá fronta, 1981, s. 189.

⁵¹ Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1, s. 37.

⁵² Jean Auguste Dominique Ingres (1780-1867) – francouzský malíř a velmi vyhledávaný portrétista, spadající převážně do klasicismu. (http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=58)

⁵³ [srov.] KREJČA, Aleš. Grafika: Výtvarné techniky. Praha: Aventinum, 2010, s. 141.

⁵⁴ Théodore Géricault (1791-1824) – francouzský malíř a grafik romantismu, nejvýznamnější dílo: Vor Medúzy. (http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=427)

⁵⁵ Eugène Delacroix (1798-1863) – francouzský malíř romantismu, přátelil se s T. Géricaultem. (http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=479)

⁵⁶ [srov.] MARCO, Jindřich. O grafice: kniha pro sběratele a milovníky umění. Praha: Mladá fronta, 1981, s. 190.

⁵⁷ Honoré Daumier (1808-1879) – francouzský malíř, grafik, sochař a karikaturista. (http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=463)

⁵⁸ [srov.] MICHÁLEK, Ondřej. Kapitoly z černého umění: přehled grafických technik a některých průmyslových technologií tisku. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 80.

⁵⁹ Henri de Toulouse-Lautrec (1864-1901) – francouzský malíř a grafik. Významnými díly jsou především jeho litografické plakáty (http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=545)

⁶⁰ [srov.] Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1, s. 37.

podotknout, že Edgar Degas objevil nový způsob technologického postupu litografie: kresbu vytvořil na měděnou destičku, tu přenesl na přetiskovací papír a z něj následně na litografický kámen.⁶¹

V Nizozemsku se litografie rozvíjela zpočátku jako technika reprodukční. V letech 1828 a 1833 byly reprodukovány pomocí litografie veškeré obrazy nacházející se v Královském muzeu v Hague (nyní Mauritshuis).⁶² Uměleckou litografií se zde ke konci století zabýval Jan Toorop⁶³ (viz obr. 7), Theo van Hoytem⁶⁴ (litografií zhotovoval i kalendáře s ptačí tematikou – viz obr. 8 a 9) nebo Simon Moulijn^{65, 66}

Ve Španělsku se technikou mezi prvními začal zabývat Francisco de Goya, ten v roce 1819 nakreslil svou první litografii. Vytvořil cyklus čtyř křídových listů s názvem „Toros de Burdeos“ (Býčí zápasy) (viz obr. 10)⁶⁷. K dalšímu rozvoji litografické techniky přispěl až Pablo Picasso⁶⁸ (viz obr. 11).

V Čechách můžeme za prvního litografa považovat akademického malíře Antonína Machka⁶⁹, který již v roce 1820 začal tvořit první černobílé litografie.⁷⁰ O dva roky později vydal první litografovanou knihu: „Dějiny české v obrázcích kamenopisně vyvedených“.⁷¹ Jednotlivé listy z tohoto díla byly dostupné k prodeji.⁷² Machkova litografická dílna se díky tomu stala významným centrem výtvarně zaměřené litografie⁷³. Mezi další české autory patřili kupříkladu Josef

⁶¹ [srov.] BALEKA, Jan. Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika). Praha: Academia, 1997, s. 204.

⁶² [srov.] Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1, s. 37.

⁶³ Jan Toorop (1858-1928) – holandsko-indonéský malíř symbolismu, secese i pointilismu. Vytvářel například plakáty, knižní ilustrace či návrhy na vitráže. (https://en.wikipedia.org/wiki/Jan_Toorop)

⁶⁴ Theo van Hoytem (1863-1917) – nizozemský litograf, malíř, grafik a ilustrátor. Vytvářel obálky knih a kalendáře. Často zobrazoval ptactvo. Ilustroval vydání Ošklivého káčátka od Hanse Christiana Andersena. (https://en.wikipedia.org/wiki/Theo_van_Hoytema)

⁶⁵ Simon Moulijn (1866-1948) – holandský malíř, kreslíř a grafik

⁶⁶ [srov.] Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1, s. 37.

⁶⁷ [srov.] KREJČA, Aleš. Grafika: Výtvarné techniky. Praha: Aventinum, 2010, s. 142.

⁶⁸ [srov.] MARCO, Jindřich. O grafice: kniha pro sběratele a milovníky umění. Praha: Mladá fronta, 1981, s. 190.

⁶⁹ Antonín Machek (1775-1844) – významný portrétista, kreslíř, litograf a propagátor umělecké litografie v Čechách. Machkova kamenotiskárna se zaměřovala především tvorbou volných portrétů. (https://encyklopedieknihy.cz/index.php/Anton%C3%ADn_Machek)

⁷⁰ [srov.] Historie litografie. Polygrafické taháky [online]. Litomyšl: Tiskárna H.R.G., 2009 [cit. 2020-11-12]. Dostupné z: https://www.polygraficketahaky.cz/specialni_edice_5#article-119-headline

⁷¹ [srov.] BLÁHA, Richard. Přehled polygrafie. Praha: SNTL, 1959. Řada polygrafické literatury, s. 267.

⁷² [srov.] KNEIDL, Pravoslav. Česká lidová grafika v ilustracích novin, letáků a písniček. Praha: Odeon, 1983, s. 35.

⁷³ [srov.] Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1997/1, s. 64.

Čapek (viz obr. 12)⁷⁴, Jan Zrzavý⁷⁵ (viz obr. 13) nebo Max Švabinský (viz obr. 14). Švabinský se litografickou technikou zabýval po celý svůj život.⁷⁶ Prvním litografickým dílem byla podobizna jeho manželky Elly Švabinské z roku 1897.⁷⁷ Jedním z nejvýznamnějších českých litografických umělců se stal nepochybně Alfons Mucha⁷⁸. Od roku 1897 pobýval v Paříži, kde se o 10 let později konala jeho první samostatná výstava, obsahující celkem 107 litografií.⁷⁹ Jeho litografickou tvorbu odstartovala zakázka pro herečku Sarah Bernhardtovou⁸⁰, která nutně potřebovala vytvořit plakát k divadelní hře s názvem Gismonda (viz obr. 15).

V 90. letech 19. století si umělci často najímali tiskaře, aby jim jejich litografická díla tiskli.⁸¹ „Po druhé světové válce se tiskárna sama stává vydavatelem.“⁸² V Americe se jednalo o tiskárny Universal Limited Art Editions nebo Tyler Graphics. Právě tiskárnu Universal Limited Art Editions založila Tatyana Grosman⁸³ se svým manželem Mauricem Grosmanem z malého garážového ateliéru v newyorském Long Islandu v roce 1957. Zajímavé je, že začínali pouze s dvěma litografickými kameny, jež našli na zahradě, a se starým litografickým lisem odkoupeným od souseda za 15 dolarů. Tato událost odstartovala v USA uměleckou revoluci: „grafická tvorba se osvobodila z prokletí být jen řemeslem a podřadným užitým uměním“⁸⁴. Mezi umělce, kteří v této tiskárně později tiskli, patřili například Larry Rivers⁸⁵, Robert Rauchenberg⁸⁶ a mnoho dalších.⁸⁷ V Anglii to byla například tiskárna Curwen Graphics.⁸⁸

⁷⁴ Josef Čapek (1887-1945) – český malíř, grafik, dramatik a autor próz pro děti, žurnalista a výtvarný teoretik. (<https://www.databazeknih.cz/zivotopis/josef-capek-817>)

⁷⁵ Jan Zrzavý (1890-1977) – český malíř, grafik, ilustrátor a scénograf. Členem volného uměleckého sdružení Sursum. (<https://www.galerieplatyz.cz/autori/jan-zrzavy>)

⁷⁶ [srov.] BLÁHA, Richard. Přehled polygrafie. Praha: SNTL, 1959. Řada polygrafické literatury, s. 267.

⁷⁷ [srov.] Historie litografie. František Pavlica Litografie [online]. Hroznová Lhota: atelier-pavlica.cz, 2020 [cit. 2020-12-02]. Dostupné z: <https://atelier-pavlica.cz/historie-litografie/>

⁷⁸ Alfons Mucha (1860-1939) – český malíř a dekorativní umělec, zařazující se do secese. V roce 1887 přesídlil do Paříže, kde studoval a následně i žil. (http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=563)

⁷⁹ [srov.] Alfons Mucha. ArtMuseum.cz [online]. Praha: artmuseum.cz, 2008 [cit. 2021-03-24]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=563

⁸⁰ Sarah Bernhardtová – herecká hvězda slavného divadla de la Renaissance. Díky onomu plakátu s Muchou spolupracovala ještě následujících 5 let. (http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=563)

⁸¹ [srov.] Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1997/1, s. 7.

⁸² Tamtéž, s. 7.

⁸³ Tatyana Grosman (1904-1982) – rusko-americká tiskařka a vydavatelka židovského původu. (Grafika bez hranic)

⁸⁴ ŠIMON, Petr. Grafika bez hranic – Tatyana Grosman a edice Universal Limited Art Editions. Art Antiques. Praha: Artantiques media, 2005, 2(5), s. 107.

⁸⁵ Larry Rivers (1923-2002) – byl americký grafik, hudebník a herec. První umělec, který v již zmiňované tiskárně tiskl. Vybral si verše avantgardního básníka Franka O'Haryho – z dvouleté spolupráce vyšlo portfolio Stones (Kameny) s dvanácti původními litografiemi. (Grafika bez hranic)

1. 3 Technologie, způsob tisku a druhy litografie

Litografie neboli kamenotisk je grafická technika stará více než 200 let.⁸⁹ Jedná se o grafickou techniku patřící do skupiny tisku z plochy. „*Jde v podstatě o chemický tisk, tisknoucí matrice není nad okolním povrchem ani vyvýšená jako u knihtisku (dřevoryt, dřevořez, linoryt), ani není vyhloubena jako u hlubotisku (suchá jehla, lept, rytina apod.)*“⁹⁰ „*Podstata tisku spočívá v tom, že kresba provedená mastnými přípravky snadno přijímá mastnou tiskovou barvu, zatímco místa, jež tisknout nemají, jsou zvlhčena vodou a barvu odpuzují*“⁹¹ Technika je tedy založena na principu hydrofobie⁹² a hydrofilie^{93,94} Odpuzování mastnoty a vody je zásadním pilířem celé technologie tisku.⁹⁵

Pro hlubší prozkoumání litografické techniky je objasňováno několik zásadních termínů. Litograf je obecně „*kreslíř, písař, rytec na kameni*“.⁹⁶ Litografická pera jsou speciálně upravená pera pro kresbu na kámen (mají pružnou a jemnou špičku). Rambousek ve svém receptáři uvádí, jak se kdysi vyráběly: „*Dříve si ji litografové řezali z proužků speciální, jemně válcované oceli. Kladívkem je vyklepávali do oblých žlábků a umně v nich stříhali štěrbinu, přesně do poloviny položenou*“.⁹⁷ Litografická tuš, její složení se může lišit, avšak musí vždy obsahovat neutrální barvivo (například saze), mastnotu, látku odolávající leptání kyseliny a látku, která usnadní rozpustnost všech komponentů ve vodě. Alois Senefelder již ve své učebnici doporučil několik receptů, jak tuš vytvořit, viz výše.⁹⁸ Litografická křída je jedna „*z nejpoddanějších kreslicích prostředků*“.⁹⁹

⁸⁶ Robert Rauchenberg (1925-2008) – americký výtvarník, sochař, performer, fotograf. (http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=616)

⁸⁷ [srov.] ŠIMON, Petr. *Grafika bez hranic* – Tatyana Grosman a edice Universal Limited Art Editions. Art Antiques. Praha: Artantiques media, 2005, 2(5), s. 107 a 110.

⁸⁸ [srov.] Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1997/1, s. 7.

⁸⁹ [srov.] PTÁČEK, Petr. Co je to litografie? [online]. In: Praha: Spolek pro umění a sběratelství, 2019 [cit. 2021-02-18]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=mCAvqRvwI98>

⁹⁰ Co je to litografie. Litografická dílna v Říčnici [online]. Praha: litorini.cz, 2017 [cit. 2021-02-18]. Dostupné z: <http://www.litoricni.cz/principilitografie/index.html>

⁹¹ KREJČA, Aleš. *Grafika: Výtvarné techniky*. Praha: Aventinum, 2010, s. 139.

⁹² Hydrofobie – neschopnost látky udržovat vodu (<https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/hydrofobie>)

⁹³ Hydrofilie – schopnost vázat vodu nebo se v ní rozpouštět

⁹⁴ [srov.] Litografie. ARTPRO GALLERY [online]. Praha: ArtPro Gallery, 2020 [cit. 2020-12-02]. Dostupné z: <https://www.artprogallery.com/litografie>

⁹⁵ [srov.] PTÁČEK, Petr. Co je to litografie? [online]. In: . Praha: Spolek pro umění a sběratelství, 2019 [cit. 2021-02-18]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=mCAvqRvwI98>

⁹⁶ RAMBOUSEK, Jan. *Slovník a receptář malíře-grafika*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954. Výtvarné umění, s. 311.

⁹⁷ Tamtéž, s. 312.

⁹⁸ [srov.] Tamtéž, s. 312.

Litografické tisky objevující se v prvních desetiletích 19. století lze zařadit pod termín litografické inkunábule^{100,101}

Tiskovou maticí¹⁰² je v tomto případě litografický kámen. Jedná se o jemnozrnný vápenec uhličitý. Kamenná deska může být přes 10 centimetrů tlustá, v rozměrech 80x120 centimetrů a může vážit až 150 kilogramů.¹⁰³ Kresbu lze nanést na hladký kámen za pomoci litografických tužek, kříd nebo tuší nanášenou perem či štětcem.¹⁰⁴ Další možností je použití přenosového papíru, jenž daný motiv přeneše rovnou na kámen; je zde i možnost zvětšení či zmenšení formátu kresby, což je bezesporu velkým pozitivem litografické techniky. Při tisku vícebarevné kresby je pro každou barvu určen jeden kámen. Je prokázáno, že se barevné kresby tiskly většinou z dvanácti kamenů, dochovány jsou ale i tisky z celkem třidvaceti kamenů. V českých zemích byly první barevné litografie tištěny od roku 1844. Zřejmě se jednalo o etikety na višňovku.¹⁰⁵ Z výše uvedených informací má tedy litografie velmi blízko ke klasické kresbě na papír.¹⁰⁶

Každý kámen je nutné před započítím kresby řádně zbrousit za pomoci speciálních brusných strojů nebo ručně kamenem o kámen (mezi nimi je tzv. karborundový písek) – *„ideálně na speciálním stole na broušení, který je pevně zabudovaný pod přívodem vody s přímým odtokem do kanalizační sítě“*^{107,108}. Kámen se musí při broušení udržovat mokrá. Po zbroušení je již možné na kámen vytvořit kresbu nebo malbu s pomocí výše uvedených pomůcek. Danou kresbou či malbou je litografický kámen „zamaštěn“. Následně je kámen leptán roztokem kyseliny dusičné a arabské gummy¹⁰⁹, kdy dochází k chemické reakci

⁹⁹ RAMBOUSEK, Jan. Slovník a receptář malíře-grafika. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954. Výtvarné umění, s. 311.

¹⁰⁰ Inkunábule – (z lat. Incunabula – plenka, kolébka, dětství), též prvotisk či kolébkový tisk, tj. tisk z doby, kdy tiskařské umění bylo ještě v kolébce, ve svých počátcích. (BALEKA, Jan. Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika). Praha: Academia, 1997, s. 149.)

¹⁰¹ [srov.] RAMBOUSEK, Jan. Slovník a receptář malíře-grafika. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954. Výtvarné umění, s. 312.

¹⁰² Matrice – (lat. mater – matka), v grafice tzv. mateřská tiskařská forma s negativním zobrazením (jedná se o štoček). (Výkladový slovník, Jan Baleka, s. 217)

¹⁰³ [srov.] Historie litografie. Polygrafické taháky [online]. Litomyšl: Tiskárna H.R.G., 2009 [cit. 2020-11-12]. Dostupné z: https://www.polygraficketaahaky.cz/specialni_edice_5#article-119-headline

¹⁰⁴ [srov.] PTÁČEK, Petr. Co je to litografie? [online]. In: . Praha: Spolek pro umění a sběratelství, 2019 [cit. 2021-02-18]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=mCAvqRvwI98>

¹⁰⁵ [srov.] Historie litografie. Polygrafické taháky [online]. Litomyšl: Tiskárna H.R.G., 2009 [cit. 2020-11-12]. Dostupné z: https://www.polygraficketaahaky.cz/specialni_edice_5#article-119-headline

¹⁰⁶ [srov.] KREJČA, Aleš. *Grafika: Výtvarné techniky*. Praha: Aventinum, 2010, s. 141.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 144.

¹⁰⁸ [srov.] Tamtéž, s. 144.

¹⁰⁹ Arabská guma – pryskyřice, která se získává z akácií, mohutných stromů rostoucích v Africe nebo v Indii. Je to vlastně lepidlo, které vyrobíme, tak, že rozpustíme její krystaly nebo větší kousky v destilované vodě s několika kapkami kyseliny dusičné. (MICHÁLEK, Ondřej. Kapitoly z černého umění:

a zafixování kresby.¹¹⁰ Dále je kresba vymyta mastným ředidlem (jedná se o terpentýn nebo ředidlo do syntetických barev). Ředidlo vymyje kresbu do takové míry, že přestává být viditelná, zůstává po ní pouze mastná stopa^{111,112} „*Ta se při tisku naválí tiskařskou barvou požadovaného odstínu, která je do zaschnutí také mastná. Kámen se musí při tisku neustále udržovat vlhký, voda na nepokreslených místech barvu odpuzuje, zatímco mastná kresba ji přijímá.*“¹¹³ Tisk se provádí pod tlakem lisu. A poté už je litografický tisk na světě!

Litografie je velmi všestranná technika a má mnoho grafických výstupů. Podle principu zpracování se dělí na litografii: pérovou, křídovou, lavírovanou, škrábanou, autografii, přetisk a další.¹¹⁴

Pérová litografie je založena na kresbě za pomoci litografického pera/štetce a mastné litografické tuše. Práce je velmi podobná klasické perokresbě na papír.¹¹⁵ Pod tento druh litografie můžeme zařadit také tečkovanou techniku, stříkáci techniku, akvatintu na kameni, tampónovou techniku nebo litografickou rezerváž. Tečkovací technika je pérová litografie. Jak samotný název napovídá, je obohacena o nanášení teček/bodů.¹¹⁶ „*Tečkováním lze vytvářet celé souvislé pultónové plochy v podobě jakéhosi rastru.*“¹¹⁷ Používána byla také v barevné litografii díky postupnému přechodu mezi jednotlivými odstíny barev. Stříkáci technika využívá stříkání litografické tuše například pomocí zubního kartáčku, štetce nebo stříkáci kompresorové pistole. Se stříkáci technikou úzce souvisí další technika – akvatinta¹¹⁸ na kameni, je často kombinovaná s perokresbou. Bílé plochy a okraje kamene jsou vykryty roztokem arabské gumy. Následně je kámen stříkaný od nejsvětějšího tónu po nejtmaší s tím, že je postupně vykrývána ta plocha, která si má daný odstín udržet.¹¹⁹ S tampónovou technikou se pracuje podobně jako u akvatinty, jen jednotlivé

přehled grafických technik a některých průmyslových technologií tisku. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, str. 80)

¹¹⁰ [srov.] Litografie. Encyklopedieknihy.cz [online]. encyklopedieknihy.cz, 2016 [cit. 2020-11-12]. Dostupné z: <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Litografie>

¹¹¹ [srov.] Co je to litografie. Litografická dílna v Říčnici [online]. Praha: litorini.cz, 2017 [cit. 2021-02-18]. Dostupné z: <http://www.litoricni.cz/principilitografie/index.html>

¹¹² [srov.] MICHÁLEK, Ondřej. Kapitoly z černého umění: přehled grafických technik a některých průmyslových technologií tisku. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 81.

¹¹³ Co je to litografie. Litografická dílna v Říčnici [online]. Praha: litorini.cz, 2017 [cit. 2021-02-18]. Dostupné z: <http://www.litoricni.cz/principilitografie/index.html>

¹¹⁴ [srov.] KREJČA, Aleš. *Grafika: Výtvarné techniky*. Praha: Aventinum, 2010, s. 139.

¹¹⁵ [srov.] Tamtéž, s. 145.

¹¹⁶ [srov.] Tamtéž, s. 146.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 146.

¹¹⁸ Akvatinta – (z it. Acquatinta – zbarvená voda), též zrnkový lept, v umělecké grafice leptářská technika tisku z hloubky. (Výkladový slovník, Jan Baleka, s. 15)

¹¹⁹ [srov.] KREJČA, Aleš. *Grafika: Výtvarné techniky*. Praha: Aventinum, 2010, s. 146.

vrstvy/plochy nestříkáme, ale tupujeme tampónem.¹²⁰ Litografickou rezerváž představuje ve své odborné publikaci Krejča takto: „*Chceme-li provést negativní kresbu, bílou na černém pozadí, není třeba ji vytvářet pracným obkříváním a vynecháváním v černé ploše, nýbrž uplatníme metodu negativní rezerváže.*“¹²¹ Ukázkou pérové techniky je například dílo Hřebec a had od Alfreda Kubina¹²² nebo Hráč houslí na vsi od Marca Chagalla¹²³ (viz obr. 16 a 17).

Křídová litografie je bezpochyby jedním z nejoblíbenějších druhů litografie. Při práci se používají litografické křídly, které mají různou tvrdost: tvrdé křídly ztvárňují lehké světlé odstíny, měkké křídly jsou vhodné spíše na tmavší plochy kresby. Díky tomu je typickým rysem velké spektrum valérů.¹²⁴ Představitelem křídové litografie je kupříkladu Henri Matisse¹²⁵ s dílem Utírající se žena (viz obr. 18).

Další technikou je lavírovaná litografie, při které je litografická tuš ředěná destilovanou vodou a je s ní zacházeno obdobně jako při lavírování na papíře. Eventuálně se štětec namáčí do mýdlové vody a poté do neředěné tuše.¹²⁶ Významným představitelem této techniky byl český akademický malíř a grafik Vladimír Suchánek¹²⁷ (viz obr. 19 a 20).¹²⁸

Škrábaná litografie je „založená na prosvětlování kresby proškrabáváním z tmavé plochy.“¹²⁹ Na litografický kámen je před proškrabáváním nanesen

¹²⁰ [srov.] KREJČA, Aleš. *Grafika: Výtvarné techniky*. Praha: Aventinum, 2010, s. 147.

¹²¹ Tamtéž, s. 148.

¹²² Alfred Kubin (1877-1955) – český malíř a ilustrátor přelomu 19. a 20. století (Alfred Kubin). ArtMuseum.cz [online]. Praha: artmuseum.cz, 2008 [cit. 2021-03-09]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=534

¹²³ Marc Chagall (1887-1985) – ruský malíř a představitel Pařížské školy, velká různorodost námětů (Marc Chagall. ArtMuseum.cz [online]. Praha: artmuseum.cz, 2008 [cit. 2021-03-09]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=128

¹²⁴ [srov.] KREJČA, Aleš. *Grafika: Výtvarné techniky*. Praha: Aventinum, 2010, s. 149.

¹²⁵ Henri Matisse (1869-1954) – francouzský malíř, grafik a sochař, představitelem fauvismu (Henri Matisse. ArtMuseum.cz [online]. Praha: artmuseum.cz, 2008 [cit. 2021-03-09]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=583

¹²⁶ [srov.] KREJČA, Aleš. *Grafika: Výtvarné techniky*. Praha: Aventinum, 2010, s. 150.

¹²⁷ Vladimír Suchánek (1933-2021) – malíř, grafik, dlouholetý předseda Sdružení českých umělců grafiků Hollar, věnoval se i knižní ilustraci (ilustrace Kafkova díla – Proměny z r. 1996), exlibris či návrhům poštovních známek (KRTIČKA, Jiří Bernard. Vladimír Suchánek – umělec, grafik a gentleman. České galerie [online]. Praha: ceskegalerie.cz, 2021 [cit. 2021-03-09]. Dostupné z: <https://www.ceskegalerie.cz/cs/umelci-2/vladimir-suchanek-umelec-grafik-a-gentleman>)

¹²⁸ [srov.] KRTIČKA, Jiří Bernard. Vladimír Suchánek – umělec, grafik a gentleman. České galerie [online]. Praha: ceskegalerie.cz, 2021 [cit. 2021-03-09]. Dostupné z: <https://www.ceskegalerie.cz/cs/umelci-2/vladimir-suchanek-umelec-grafik-a-gentleman>

¹²⁹ KREJČA, Aleš. *Grafika: Výtvarné techniky*. Praha: Aventinum, 2010, s. 151.

asfaltový kryt nebo terpentýnová tuš. Techniku použil Pablo Picasso ve svém díle David a Bathseba (viz obr. 21).¹³⁰

Autografie je litografickou technikou, při níž není kresba nanášena přímo na kámen, ale na autografický papír¹³¹ a z něj poté až přetištěna na kámen.¹³² „Papír se připravuje speciálním roztokem, který zaručí, že maximum hmoty kreslících prostředků, které na něm ulpí, se bez ztrát přenesou na papír.“¹³³ Alois Senefelder tuto techniku vynalezl v r. 1799 a pokládal ji za nejdůležitější část svého objevu litografie.¹³⁴ Ve své učebnici o litografii popisuje nesporné výhody autografického tisku následovně: „Napříště nebude už potřeba učit se psát obráceně, abychom mohli rozmnožovat své myšlenky pomocí litografie. Neboť kdokoliv, kdo zná psát na papír, může tak učinit pomocí chemického inkoustu“ (autografické tuše – pozn. aut.) „a po přenesení tohoto psaného textu na kámen může z něho vytisknouti bezpočet exemplářů k nerozeznání přesných ve srovnání s originálem.“¹³⁵ Výhodou autografie je, že dílo je možné vytvořit kdekoliv – není nutné být v litografické dílně.¹³⁶ Způsob tisku byl také využíván civilními úřady a vojenskými útvary.¹³⁷ Viz obr. 22 a Picassovo dílo: Ateliér v Cannes.

1. 4 Litografický kámen a jeho grafický potenciál

Odborný časopis Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru, vydávaném Středoevropskou galerií a nakladatelstvím pod vedením Dr. Simeony Hoškové¹³⁸ uvedl v prvním čísle roku 1999 zajímavé poznatky věnované historii o litografickém fenoménu.¹³⁹

¹³⁰ [srov.] KREJČA, Aleš. *Grafika: Výtvarné techniky*. Praha: Aventinum, 2010, s. 151.

¹³¹ Autografický papír – jde o preparovaný papír, který lze zakoupit. Nebo je možné si ho vyrobit následujícím způsobem: napnutý arch dobře klíženého papíru (u větších formátů by měl být drsnější) se přetře slabším roztokem klišu a nechá zaschnout. Na to se nanese slabá vrstva teplého pšeničného škrobu s několika kapkami vodního roztoku kamence a papír se nechá zaschnout. (<http://www.itutorial.cz/systemove/slovník/slovník-litografie.html>)

¹³² [srov.] KREJČA, Aleš. *Grafika: Výtvarné techniky*. Praha: Aventinum, 2010, s. 153.

¹³³ MICHÁLEK, Ondřej. Kapitoly z černého umění: přehled grafických technik a některých průmyslových technologií tisku. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 84.

¹³⁴ [srov.] KREJČA, Aleš. *Grafika: Výtvarné techniky*. Praha: Aventinum, 2010, s. 141.

¹³⁵ KNEIDL, Pravoslav. Senefelder a litografie: [1796-1798]. Dobruška: Nový Hrádek, 1997, s. 30.

¹³⁶ [srov.] KREJČA, Aleš. *Grafika: Výtvarné techniky*. Praha: Aventinum, 2010, s. 153.

¹³⁷ [srov.] KNEIDL, Pravoslav. Senefelder a litografie: [1796-1798]. Dobruška: Nový Hrádek, 1997, s. 30.

¹³⁸ Simeona Hošková Vomočilová (1945-2015) – česká výtvarná kritička se zaměřením na grafiku, historička umění, kurátorka, redaktorka a překladatelka. Roku 1994 založila celostátní soutěžní

Součástí litografické techniky je litografický kámen – základní a nejdůležitější prvek pro vytvoření grafického otisku. Jedná se o vápenec tedy jemnozrný uhličitán vápenatý třetihorního původu^{140,141} Nejvhodnější a nejkvalitnější kámen je tzv. solnhofenský vápenec, který se těží dodnes nedaleko malého města Eichstätt v Bavorsku v Maxberských horách mezi Solnhofem a Mörnsheimem (viz obr. 23). Těží se ale i na několika místech ve Francii (v okolí Verdunu a Les Euzes v Dijonu) a Švýcarsku (v Solothurnu).¹⁴² Charakteristickými znaky kamene jsou vysoká hustota, velmi jemné zrno, zbarvení může být od žluté a šedé až po modrou barvu. Nejtvrdším materiálem je tzv. modrý kámen, ten je složen z příměsí síranu železnatého; šedý kámen je velmi kvalitní, svou pevností se vyrovná sklu; žlutý kámen je nejběžnějším těženým materiálem v již zmiňované oblasti.¹⁴³ Tloušťka kamene bývá okolo 8–12 centimetrů, aby kámen zvládl silný tlak při tisku. Dále také proto, aby mohl být použit vícekrát (50krát až 80krát) i když se při každé nové tvorbě brousí. *„Stále se měnící tloušťka kamene je jednou z příznačných vlastností, kterou se litografie a kamenotisk liší od knihtisku, u něhož je výška tiskové formy stálá.“*^{144 145}

Na vývoj a vznik vápence měli velký vliv *„vyrovnávací pohyby při poklesech a vrásnění zemské kůry.“*¹⁴⁶ Území, na kterých se dnes kámen těží, byla tzv. „zónou lagun“. *„Voda v těchto bazénech byla téměř nehybná a vápenné bahno se usazovalo buď jako pevné desky vápence nebo ve vrstvách slínu“*¹⁴⁷.¹⁴⁸ Dalším důležitým bodem ovlivňující kvalitu vápence, je proces těžby. Nutné je získávání desek v co největších, neporušených a horizontálně položených kusech (viz obr. 24 a 25). Kámen musí mít čistý zvuk, pokud má vysoce laděný kovový tón, jedná

výstavu Grafika roku, kterou pořádá Inter-Kontakt-Grafik v Clam-Gallasově paláci v Praze. V letech 1991-1997 byla spolumajitelkou, od roku 1998 majitelkou a jednatelkou Středoevropské galerie a nakladatelství, s.r.o. Spolupracovala také s řadou prestižních muzeí a jejich grafickými kabinetů. (https://czwiki.cz/Lexikon/Simeona_Ho%C5%A1kov%C3%A1)

¹³⁹ [srov.] Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1

¹⁴⁰ [srov.] KREJČA, Aleš. Grafika: Výtvarné techniky. Praha: Aventinum, 2010, s. 144.

¹⁴¹ [srov.] Tamtéž, s. 141.

¹⁴² [srov.] Tamtéž, s. 144.

¹⁴³ [srov.] Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1, s. 38.

¹⁴⁴ [srov.] BLÁHA, Richard. Přehled polygrafie. Praha: SNTL, 1959. Řada polygrafické literatury, s. 268.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 268.

¹⁴⁶ Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1, s. 38.

¹⁴⁷ Slín – později označený jako faules gestein – tedy špatný (kalný) kámen, který nemůže být použit k litografii ani jako podlahová krytina. (Grapheion)

¹⁴⁸ Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1, s. 39.

se o desku nemající žádné kazy. Tlumený zvuk předurčuje nějakou vadu kamene, která nemusí být vůbec viditelná. „Vynikající kameny vydávají vynikající zvuk.“¹⁴⁹

Kvůli vysokým nárokům na kvalitu kamene projde sítím výběru okolo 20 až 25 procent z vytěženého kamene a pouhá část těch nejlepších a nejkvalitnějších je použita k litografickým účelům.¹⁵⁰ Pokud se otevírá nový těžební lom, je nutné odstranit tzv. hlušiny¹⁵¹, a to do hloubky zhruba sedmnácti metrů. Až po dosažení této hodnoty se začínají objevovat první vrstvy litografického kamene. Dříve „k uložitím vápence razili cestu zkušení dělníci s citem pro kámen, kteří se v jazyce kameníků nazývají termínem „grubputzer“ (v překladu vyzdívač jam).“¹⁵² V roce 1879 byla vypsána soutěž o vytvoření litografického znaku na popud časopisu *Freie Künste*¹⁵³. Soutěže se účastnilo celkem devět prací (například z Vídně, Bruselu, Paříže a mnoho dalších). Vítězným návrhem se stala práce vídeňského umělce Ferdinanda Wüsta (viz obr. 26). Součástí znaku je i text „*Saxa loquuntur*“, který je zkratkou latinského „*De te saxa loquuntur*“ – *O tobě budou mluvit kameny.*^{154 155}

Grafický potenciál kamene je neuvěřitelně rozsáhlý a velmi různorodý. To dokládá kapitola 1.3 Technologie, způsob tisku a druhy litografie. Prostřednictvím litografického kamene lze využít mnoho grafických i kresebných technologických postupů a lze je na kámen libovolně kombinovat. Záleží jen na autorovi daného litografického díla, jaký princip tisku si zvolí.

Před samotnou tvorbou litografie je potřeba kámen předem připravit. Zprvu musí být zbroušen – dochází tedy k odstranění předchozí kresby. Brusivem je v tomto případě karborundový písek, jenž je nanesen na kámen nejdříve s hrubším zrnem, postupně se zrnem jemnějším. „*Brousíme kámen o kámen na*

¹⁴⁹ *Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru*. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1, s. 39.

¹⁵⁰ [srov.] Tamtéž, s. 39.

¹⁵¹ Hlušina – vytěžená neužitečná hornina vyvážená na haldy (<https://lidovyslovník.cz/index.php?dotaz=hlu%9Aina>)

¹⁵² *Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru*. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1, s. 39.

¹⁵³ *Freie Künste* – v překladu: Svobodná umění (Německo-český, česko-německý praktický slovník. 2. vydání. V Brně: Lingea, 2016. ...pro každého.)

¹⁵⁴ *Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru*. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1997/1, s. 57.

¹⁵⁵ [srov.] Tamtéž, s. 57.

vodním filmu, obvykle krouživým pohybem ve tvaru číslice 8.¹⁵⁶ Po proceduře je již možné nanášet kresbu na litografický kámen.

2 Litografie, její význam a přínos, výročí litografie a grafičtí autoři napříč uměleckými směry věnujících se technikou litografie

Následující kapitola se věnuje zásadnímu tématu, jímž je litografie, její význam a přínos. Je potřeba si uvědomit, že litografie od svého vzniku prošla rozsáhlým vývojem (viz předchozí kapitoly) a s tím velmi úzce souvisí také využití této techniky v praxi. Důležitým bodem kapitoly je tedy základní rozdělení litografie na dva odlišné proudy, jimiž se odvíjela, a to na litografii, která byla součástí užitě grafiky, a na litografii uměleckou, zařazenou do kategorie grafiky volné. V podobném duchu je nahlíženo na toto rozdělení také v kapitole následující, která se věnuje dvěma vybraným zástupcům již zmiňovaných proudů: za litografii užitou – Henri de Toulouse-Lautrec a za litografii uměleckou/volnou – Edvard Munch.

Ucelenou chronologickou osnovu rozsahu litografického tisku zevrubným způsobem představuje ve svém slovníku a receptáři Rambousek: *„Ve vývoji litografie se odráží jako v zrcadle celý kulturní a politický život 19. století. Od tisku hudebnin, svatých obrázků, předloh pro vyučování a příležitostných tiskopisů, přes skvělé podobizny k sériím dokonalých reprodukcí podle obrázků starých mistrů k nádherným vydáním cestopisných alb provázaných mistrovskými vedutami nejlepších krajinářů, k sešitům moderních kreseb, k oblíbeným a velmi rozšířeným genderovým obrázkům, k svěžím knižním ilustracím a k populárním satirám lidové ražby, až konečně i k slavným politickým karikaturám a k prvním barevným plakátům, nebylo prostě oboru kulturní činnosti, kde by litografie nezasáhla.“*¹⁵⁷

¹⁵⁶ MICHÁLEK, Ondřej. Kapitoly z černého umění: přehled grafických technik a některých průmyslových technologií tisku. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 80.

¹⁵⁷ RAMBOUSEK, Jan. Slovník a receptář malíře-grafika. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954. Výtvarné umění, s. 315.

2. 1 Litografie, její význam a přínos

P. Bouška a J. Šafránek ve spisu Grafické techniky popisují výhody litografie takto: „*Tematicky je to prakticky neomezená technika. Dává naprostou volnost projevu, neboť v sobě spojuje, jak kresbu, tak malbu. A to od portrétu k zobrazování architektury, od reálného až po abstrakci.*“¹⁵⁸

Nejprve se litografie rozvíjela převážně jako technika užité grafiky. Téměř okamžitě při svém vzniku totiž litografie napomohla k předtím neřešitelnému problému – tisknutí not. Hojně byla využívána při tisku svatých obrázků¹⁵⁹, karet či k reprodukci obrazů nebo maleb známých autorů.¹⁶⁰ „*Vznikala celá litografovaná alba grafiky podle obrazů především tehdy módních malířů.*“¹⁶¹ U nás byly nejvíce reprodukovány obrazy českého baroka nebo italské pozdní renesance, a to až od roku 1836.¹⁶² Bez vzniku litografie bychom dnes neměli kupříkladu etikety, billboardy, plakáty, formuláře a mnoho dalších. S tímto je pevně spjata využití litografie ke komerčním účelům. Právě při tisku nejrůznějších formulářů, pozvánek či pamětních listů byla striktně vyžadována nízká cena při vysokém nákladu, kdy se technika litografie ukázala jako velmi vhodná a vyhovující. Postupným rozvojem v tomto odvětví se jednotlivé dílny specializovaly na různé druhy tiskovin (navštívenky, oznámení, taneční pořádky, etikety nebo promoční a inaugurační pozvánky apod.).¹⁶³ Již zmíněné potvrzuje i nejspíše první litografické dílo na našem území: etiketa na višňovku.¹⁶⁴

Vzhledem k rozrůstajícímu průmyslu se začíná objevovat tzv. merkantilní (obchodní) litografie. Uplatňovala se při tisku obchodních a průmyslových tiskopisů a tisku kreseb továrních objektů.¹⁶⁵ Součástí byla i kaligrafická písma

¹⁵⁸ BOUŠKA, Pavel a Jan ŠAFRÁNEK. Grafické techniky. Praha: ČVUT, 1994, s. 56.

¹⁵⁹ [srov.] Historie litografie. František Pavlica Litografie [online]. Hroznová Lhota: atelier-pavlica.cz, 2020 [cit. 2020-12-02]. Dostupné z: <https://atelier-pavlica.cz/historie-litografie/>

¹⁶⁰ [srov.] Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1, s. 37.

¹⁶¹ MARCO, Jindřich. O grafice: kniha pro sběratele a milovníky umění. Praha: Mladá fronta, 1981, s. 189.

¹⁶² [srov.] Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1997/1, s. 64.

¹⁶³ [srov.] Tamtéž, s. 67.

¹⁶⁴ [srov.] Historie litografie. Polygrafické taháky [online]. Litomyšl: Tiskárna H.R.G., 2009 [cit. 2020-11-12]. Dostupné z: https://www.polygraficketahaky.cz/specialni_edice_5#article-119-headline

¹⁶⁵ [srov.] BLÁHA, Richard. Přehled polygrafie. Praha: SNTL, 1959. Řada polygrafické literatury, s. 279.

„s jemnými vlasovými čarami, které se ryly do kamene někdy také diamantem, zasazeným do držátka tvaru tužky“.¹⁶⁶

Anthony Griffiths¹⁶⁷ dokládá dobovou situaci okolo litografie takto: „O budoucnosti litografie není nutno pochybovat, jako komerční postup litografie vládne světu. V každém moderním hotelovém pokoji visí na stěně barevná litografie, která se svým podpisem a číslem vydání hlásí k uměleckému dílu.“¹⁶⁸

Litografie významně zasáhla do vědecké oblasti skrze školní pomůcky – jednalo se o školní atlasy, které byly touto grafickou technikou tisknuty. Ukázkou je například Křížkův Statistický atlas Rakouska Uherska nebo Tillův atlas methodický. Mapy byly mnohem více přehledné a názorné zásluhou barevné litografie. Postupně se litografie uplatňovala při vydávání školních nástěnných obrazů a tabulí (nejčastěji pro hodiny přírodopisu a dějepisu). Dokladem je tvorba Karla Amerlinga¹⁶⁹. Svě spisy obohacoval litografickou obrazovou přílohou například od Františka Xavera Liebische či tvorba Karla Jánského, který se zasloužil kupříkladu o vydání školní závěsné mapy království českého (viz obr. 27). Mezi Amerlingova díla patří i Třicet dílen řemeslných nebo Dvanáct měsíců v obrazech (viz obr. 28) z roku 1859. Velkým přínosem byla litografie také pro ilustraci – konkrétně byly tisky součástí přírodovědných publikací, jež by bez ilustrace ztratily svou deskriptivnost a význam.¹⁷⁰ První litografické tisky na území Čech pocházely z tiskárny Bohumila Haaseho. Za zmínku jistě stojí kupříkladu význačné vědecké dílo: Preslův¹⁷¹ Rostlinář (viz obr. 29) (celým názvem „O přirozenosti rostlin, aneb Rostlinář“¹⁷² z roku 1823–1825).¹⁷³ „Časopisecké ilustrace provedené novou technikou nacházíme od roku

¹⁶⁶ BLÁHA, Richard. Přehled polygrafie. Praha: SNTL, 1959. Řada polygrafické literatury, s. 279.

¹⁶⁷ Anthony Griffiths – vedoucí oddělení sbírky grafiky a kresby v Britském muzeu v Londýně. Autor knihy Grafika a grafické techniky či Německá grafika Gothovy doby. (Grapheion)

¹⁶⁸ Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1997/1, s. 7.

¹⁶⁹ Karel Amerling (1807-1884) – celým jménem Karel Slavoj Amerling, byl český pedagog, filozof, lékař a zakladatel novátorského všeobecně vzdělávacího ústavu Budeč. (<https://clanky.rvp.cz/clanek/c/PO/825/KAREL-SLAVOJ-AMERLING.html/>)

¹⁷⁰ [srov.] Historie litografie. František Pavlica Litografie [online]. Hroznová Lhota: atelier-pavlica.cz, 2020 [cit. 2020-12-02]. Dostupné z: <https://atelier-pavlica.cz/historie-litografie/>

¹⁷¹ Jan Svatopluk Presl (1791-1849) – český přírodovědec, národní buditel a profesor. Tvůrce českého odborného názvosloví. Většina jeho slovních novotvarů se používá dodnes: klokan, bobr, tuleň, hroch, ale také kyslík, draslík či vápník. (<https://zpravy.tiscali.cz/bobr-klokan-hluchavka-i-kyslik-seznamte-se-s-cechem-ktery-vymyslel-tato-slova-295045>)

¹⁷² [srov.] GARDELKA, Jaroslav. Jan Svatopluk Presl. Pražský pantheon [online]. Praha: Pražský pantheon, 2004 [cit. 2021-04-02]. Dostupné z:

https://www.prazskypantheon.cz/index.php/Jan_Svatopluk_Presl

¹⁷³ [srov.] Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1997/1, s. 67.

1820 ve vědecko-vzdělávacím časopise *Hespeus a beletristických vlasteneckých periodicích (Dobroslav, později od roku 1823 též Čechoslav)* (viz obr. 30).¹⁷⁴

Litografie se stala výrazným komunikačním prostředkem, jehož prostřednictvím byla lidem předkládána obrazová zpravodajství. Ta napomohla k šíření idejí vlastenectví, zobrazovala například i revoluční módu. Politická satira vznikala na našem území hlavně v dílně M. A. Witka.¹⁷⁵ Karikatury byly zásadním námětem litografie kupříkladu v dílech Honoré Daumiéra či Paula Gavarniho. Litografická technika byla též prostředkem pro zachycení podoby lidových krojů (v žánrových i dokumentárních výjevech).¹⁷⁶ „*Karikaturní listy a ilustrované letáky byly většinou jen černobílé.*“¹⁷⁷

Technika litografie byla i nástrojem pro tvorbu podobizen, ty vznikaly na našem území hlavně mezi zdi dílny Antonína Machka, především pod rukou Františka Šíra¹⁷⁸ (viz obr. 31 a 32).¹⁷⁹ V českých zemích byla rovněž oblíbená tvorba litografických vedut¹⁸⁰, městských vedut a krajinářských litografií. Šlo například o tvorbu Antonína Mánese¹⁸¹ (viz obr. 33) nebo Augustina Piepenhagena.¹⁸²

S příchodem barevného soutisku se litografie rozšířila a přispěla k rozvoji reklamy.¹⁸³ Litografická technika byla využívána k tvorbě plakátů (viz tvorba francouzského umělce Henri de Toulouse-Lautreca), nejrůznějších barevných etiket (láhve likérů, obaly mýdel či cukrovinek)¹⁸⁴ nebo kalendářů (viz tvorba českého umělce Alfonse Muchy). „*Barevné litografie se realizovaly vždy z tolika*

¹⁷⁴ Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1997/1, s. 67.

¹⁷⁵ [srov.] Tamtéž, s. 66.

¹⁷⁶ [srov.] Tamtéž, s. 67.

¹⁷⁷ KNEIDL, Pravoslav. Česká lidová grafika v ilustracích novin, letáků a písniček. Praha: Odeon, 1983, s. 35.

¹⁷⁸ František Šír (1804-1864) – český malíř a grafik. Působil jako litograf u Antonína Machka. Věnoval se především podobiznám slavných mužů z dějin českého národa.

(<http://www.horackagalerie.cz/frantisek-sir>)

¹⁷⁹ [srov.] Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1997/1, s. 64.

¹⁸⁰ Veduta – malířské, grafické nebo kreslířské zachycení pohledu na město nebo krajinu, v němž je zdůrazněna věcnost, někdy nadřazovaná ostatním složkám, např. perspektivě. (BALEKA, Jan. Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika). Praha: Academia, 1997, s. 378.)

¹⁸¹ Antonín Mánes (1784-1843) – český malíř a krajinář. Významné bylo jeho profesorské působení na pražské akademii. V jeho tvorbě se objevuje krajina vycházející z klasicismu směřující k německému romantismu, realistické prvky, živá barevnost, plenérové studie.

(<https://www.artplus.cz/cs/autor/1310-manes-antonin>)

¹⁸² [srov.] Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1997/1, s. 65.

¹⁸³ [srov.] Historie litografie. František Pavlica Litografie [online]. Hroznová Lhota: atelier-pavlica.cz, 2020 [cit. 2020-12-02]. Dostupné z: <https://atelier-pavlica.cz/historie-litografie/>

¹⁸⁴ [srov.] Tamtéž.

kamenů, kolik barev obraz vyžadoval.“ „Výrazný zvrát přinesl až rok 1837, kdy Godefroy Engelmann¹⁸⁵ přišel s trojbarevným litografickým tiskem.“¹⁸⁶ První barevné litografie se v Praze tiskly kolem roku 1844.¹⁸⁷

„S jistotou lze tvrdit, že období od roku 1960 je zlatým věkem litografie.“¹⁸⁸

2. 2 Významné výročí litografie – Festival litografie

Festival litografie se konal k příležitosti 200. výročí litografie. V období od 24. 11. 1998 do 10. 1. 1999, byl uskutečněn grafickým amsterdamským kabinetem Rijksmusea v Nizozemsku. Kurátorkou výstavy byla Helen Marres-Schretlenová, jejíž specializací je holandská litografie. Kabinet propůjčil k této příležitosti 25 000 litografií ze své vlastní sbírky.

Hlavním cílem festivalu litografie bylo připomenutí důležitosti a významnosti vzniku této techniky, poukázání na její rozmanitý vývoj, rozsáhlou škálu možných technologických postupů tisku i různorodost přístupu jednotlivých autorů k litografii jako takové. Jednotlivé litografické ukázky měly za úkol předkládat návštěvníkům festivalu důkazy o tom, že technika litografie si právem zaslouží své místo i ve volné/umělecké grafice a nejen v umění užitém.

Celá výstava tak podávala ucelený přehled a vývoj litografií v různých zemích. Návštěvníci si mohli prohlédnout „více než 70 litografií od nejznámějších i méně známých mistrů.“¹⁸⁹ K vidění byla významná díla od Théodora Géricaulta, Eugèna Delacroix, Francesca Goyi, Karla Friedricha Schinkela¹⁹⁰ a Odilona Redona¹⁹¹ (viz

¹⁸⁵ Godefroy Engelmann (1788-1839) – byl francouzsko-německý litograf. (https://en.wikipedia.org/wiki/Godefroy_Engelmann)

¹⁸⁶ KNEIDL, Pravoslav. Senefelder a litografie: [1796-1798]. Dobruška: Nový Hrádek, 1997, s. 35.

¹⁸⁷ [srov.] Historie litografie. Polygrafické taháky [online]. Litomyšl: Tiskárna H.R.G., 2009 [cit. 2020-11-12]. Dostupné z: https://www.polygraficketahaky.cz/specialni_edice_5#article-119-headline

¹⁸⁸ Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1997/1, s. 7.

¹⁸⁹ Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1, s. 34.

¹⁹⁰ Karl Friedrich Schinkel (1781-1841) – pruský architekt, malíř, scénograf a designér nábytku. Jeho stavby jsou řazeny do neoklasicismu a neogotiky. (<https://artsandculture.google.com/entity/karl-friedrich-schinkel/m01snw0?hl=cs>)

¹⁹¹ Odilon Redon (1840-1916) – francouzský malíř a grafik. Nelze zařadit do jednoho směru – různorodá umělecká tvorba. Jeho díla byla ovlivněna bolestným a osamělým dětstvím. Kromě malby a grafiky se také zabýval dekorativní a nástěnnou malbou (např. v r. 1901 – vyzdobil dům hudebního skladatele Ernesta Chaussona). (http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=618)

obr. 34). Z barevných litografických děl za zmínku určitě stojí autoři Pierre Bonnard¹⁹² (viz obr. 35) a samozřejmě Henri de Toulouse-Lautrec. V roce 1880 vyšla v Anglii publikace s celkem 12 vynikajícími litografiemi od významných umělců, jako je například Henry Fuseli¹⁹³. Čtyři litografie z tohoto spisu samotnou výstavu uváděly. Součástí výstavy byla i fyzická ukázka, jak se litografie tiskne.¹⁹⁴

2.3 Vybraní zahraniční autoři zabývající se litografií – Henri de Toulouse-Lautrec a Edvard Munch

V této části textu práce přibližuje a zároveň porovná dva odlišné pohledy, přístupy a díla litografické techniky dvou celosvětově známých autorů. Jedná se o litografii užitou, používanou často pro komerční účely, jejíž představitelem je francouzský umělec Henri de Toulouse-Lautrec a o litografii volnou/uměleckou, jejímž zástupcem je norský autor Edvard Munch.

Představitelem prvního proudu užité litografie je Henri de Toulouse-Lautrec (1864–1901). Celým jménem Henri-Maria-Reymond de Toulouse-Lautrec-Monfa, byl vynikající francouzský malíř a grafik devatenáctého století, pocházející ze šlechtické rodiny.¹⁹⁵ Lautrec dokázal až neuvěřitelným způsobem zachytit autentičnost doby (i toho, co prožíval) v okolí Montmartru¹⁹⁶ 19. století (zde se

¹⁹² Pierre Bonnard (1867-1947) – francouzský malíř intimních scén a grafik. Patřil do umělecké skupiny Nabis. Velmi často vyskytující se postavou v jeho obrazech byla jeho manželka Marthe, kterou maloval v obyčejných situacích, ale také ve velmi intimních okamžicích.

(http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=168)

¹⁹³ Henry Fuseli (1741-1825) – švýcarský malíř a kritik umění. Fuseli byl také autorem několika knih o umění, mezi nejznámější patří například Lectures on Painting (1801) a překlad Winckelmannových Reflections on the Painting and Sculpture of the Greeks (1765).

(http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=928)

¹⁹⁴ Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1, s. 34.

¹⁹⁵ [srov.] Henri de Toulouse-Lautrec. Artsandculture.google.com [online]. Praha: artsandculture.google.com, 2020 [cit. 2021-03-30]. Dostupné z:

<https://artsandculture.google.com/entity/henri-de-toulouse-lautrec/m0h7vt?hl=cs>

¹⁹⁶ Montmartre – „je nejen známá čtvrť města Paříže, ale také vyvýšenina vysoká 130 metrů nad mořem. Mezi významné památky Montmartre patří bazilika Sacré-Cœur a nejznámější francouzský kabaret Moulin Rouge. Název Montmartre vznikl z pojmenování Mont des Martyrs (Hora mučedníků), které vychází z legendy o třech mučednících (svatých Denisovi, Eleutheriovi a Rustikovi), kteří byli v polovině 3.stol.n.l. vysláni do Galie šířit křesťanství. Byli však římským prefektem postaveni před soud a odsouzeni k smrti. Legenda praví, že když kat odsekl hlavu Denisovi, stal se záznak. Štátý Denis zvedl svou hlavu a ušel z místa popravy ještě šest tisíc kroků, pak klesl k zemi. Na tom místě byl později postavena bazilika Saint Denis.“ (<https://www.i-pariz.cz/montmartre/>)

usadil od roku 1884¹⁹⁷). Díla zaznamenávají skutečný život místních lidí (často z okraje společnosti) i známé období Bellé Epoque¹⁹⁸. Na obrazech se často promítají děje z francouzských kabaretů, kaváren, tančíren či nevěstinců. Již od dětství byl uchvácen pohybem a rychlostí. Proto se v jeho rané tvorbě objevují například koně v pohybu.¹⁹⁹ Pro Lautrecovu tvorbu je typická kresebná linka, která je často využívána i k vykreslení kontur, popisnost, a přesto jednoduchost námětu, malířská svoboda, záliba ve skice a karikatuře a silný kontrast²⁰⁰. Některá jeho díla jsou inspirována fotografií²⁰¹ a následně upravována pro daný účel díla. Největší veřejná sbírka Henriho děl je k vidění v muzeu Toulouse-Lautreca ve francouzském městě Albi. Muzeum bylo založeno již v roce 1922.²⁰² „Nespornou hodnotou Lautrecova umění je krása. Dokázal ji najít tam, kde jí do té doby nikdo nehledal.“²⁰³ Autor trpěl vrozenou vadou zpomaleného růstu kostí, která ho značně omezovala.²⁰⁴ Ke svému postižení se ale vyjádřil takto: „Pomyslím-li, že mít jen o něco delší nohy, nikdy bych nemaloval!“²⁰⁵ Lautrec „přispíval do populárních časopisů, ilustroval vydání šansonů Aristida Bruanta²⁰⁶ (viz obr. 36 a 37) z repertoáru kabaretu U Černé kočky, které roku 1887

¹⁹⁷ [srov.] Toulouse-Lautrec, Henri. Metodický portál rvp.cz [online]. Praha: wiki.rvp.cz, 2013 [cit. 2021-04-13]. Dostupné z:

https://wiki.rvp.cz/Kabinet/Ucebni_texty/V%C3%BDtvarn%C3%A1_v%C3%BDchova/D%C4%9Bjiny_v%C3%BDtvarn%C3%A9ho_um%C4%9Bn%C3%AD/Um%C4%9Bn%C3%AD_19._stolet%C3%AD/Mal%C3%AD%C5%99stv%C3%AD/Postimpresionismus/Toulouse-Lautrec%2C_Henri

¹⁹⁸ Bellé Epoque – francouzsky Krásná doba, krásné časy, je to slovní označení pro období evropských dějin mezi lety 1890 a 1914. Ve Francii je to počátek desetiletí Třetí republiky. Slovní spojení odkazuje na období silného technického pokroku, ekonomických úspěchů, míru v politických vztazích, rozkvětu kultury ve Francii a v dalších evropských zemích. (https://cs.wikipedia.org/wiki/Belle_%C3%89poque)

¹⁹⁹ [srov.] Prostitutky i moderní svět na Instagramu 19. století. V Paříži vystavují Toulouse-Lautreca. Česká televize [online]. Praha: ct24.ceskatelevize.cz, 2019 [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/2948594-prostitutky-i-moderni-svet-na-instagramu-19-stoleti-v-parizi-vystavuji-toulouse>

²⁰⁰ [srov.] VIGUÉ, Jordi. T-Lautrec. Čestlice: Rebo, 2005. Galerie mistrů, s. 9.

²⁰¹ Fotografie – Pohled z okna pracovny Josepha Nicèphora Nièpceho je první fotografií v dějinách. Snímek pořízený v roce 1826 na vrstvičku asfaltu se exponoval osm hodin. Prvenství francouzského vynálezce ale zůstávalo dlouhé roky tajemstvím; fotografie byla objevena v roce 1950 na půdě londýnského domu. (https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/prvni-fotka-v-dejinach-vznikala-osm-hodin-pres-sto-let-se-skrývala-na-pude.A100927_184532_zahranicni_aha) Zdroj: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/prvni-fotka-v-dejinach-vznikala-osm-hodin-pres-sto-let-se-skrývala-na-pude.A100927_184532_zahranicni_aha

²⁰² [srov.] Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1997/1, s. 8.

²⁰³ VIGUÉ, Jordi. T-Lautrec. Čestlice: Rebo, 2005. Galerie mistrů, s. 10.

²⁰⁴ [srov.] Prostitutky i moderní svět na Instagramu 19. století. V Paříži vystavují Toulouse-Lautreca. Česká televize [online]. Praha: ct24.ceskatelevize.cz, 2019 [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/2948594-prostitutky-i-moderni-svet-na-instagramu-19-stoleti-v-parizi-vystavuji-toulouse>

²⁰⁵ Henri de Toulouse-Lautrec (*1864 †1901). MYARTPRINTS.CZ [online]. Praha: MYARTPRINTS.CZ, 2021 [cit. 2021-04-12]. Dostupné z: <https://www.myartprints.cz/a/de-toulouse-lautrec-henri.html>

²⁰⁶ Aristide Bruant (1851–1925) - byl francouzský kabaretiér, zpěvák, komik a zakladatel a majitel nočního klubu Le Mirliton v pařížské čtvrti Montmartre. Dnes je znám především jako muž v černém klobouku a červené šále na slavných plakátech Henriho de Toulouse-Lautreca. (https://cs.wikipedia.org/wiki/Aristide_Bruant)

uveřejňovala *Bruantova revue MIRLITON*.²⁰⁷ Henri kabaret velmi často navštěvoval a s Bruantem se stali velmi dobrými přáteli. Lautrec pro něj vypracoval hned několik reklamních plakátů, a právě v Bruantově kabaretu Mirliton svou tvorbu také občasně vystavoval.²⁰⁸ Svá díla se snažil vytvářet tak, aby co nejvíce oslovila širokou veřejnost. Počátky jeho litografické tvorby se datují do roku 1891, kdy vytvořil plakát pro tančírnu Moulin-Rouge (viz obr. 38), čemuž předcházela soutěž „na plakát k oslavám znovuotevření Moulin-Rouge“²⁰⁹, které se účastnil spolu s umělcem Pierrem Bonnardem. Na plakátu je vyobrazená tehdejší velmi známá tanečnice La Goulue²¹⁰ v růžové blůze s bílými puntíky, velkou bílou sukni a červenými punčochami, tančící Le Chahut²¹¹.²¹² V popředí je silueta, nejspíše jejího partnera Valentina²¹³, v cylindru kouřící doutník²¹⁴. Jedná se nesporně o nejslavnější umělcův plakát vůbec. Lautrecovo litografické plakáty se tak staly velmi oblíbeným prostředkem prezentace, propagace a reklamy koncem 19. století. Reklamu zhotovoval pro časopisy, místní kavárny, kabarety, tančírny, ale i na jednotlivé akce, které se v těchto podnicích konaly. Litografii zpracoval kupříkladu i na obchod s uměleckými předměty, nábytkem a dekoracemi.²¹⁵ Velmi zajímavou litografií je dílo *La Chainé Simpson* (viz obr. 39) z roku 1896, jež odkazuje na rozmach a popularitu cyklistiky jako sportu i jako velkolepé podívané. Na takzvaných velodromech²¹⁶ (první tyto okruhy vznikaly právě na území Francie) se konaly závody profesionálních cyklistických závodníků. Impulsem pro rozvoj tohoto odvětví byl vynález pneumatiky Dunlop (v roce 1889). Již zmiňovaný plakát si objednal trenér Louise Bougle a jeho

²⁰⁷ Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1997/1, s. 8.

²⁰⁸ [srov.] VIGUÉ, Jordi. T-Lautrec. Čestlice: Rebo, 2005. Galerie mistrů, s. 14.

²⁰⁹ Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1997/1, s. 10.

²¹⁰ La Goulue – vlastním jménem Louise Weber, velmi známá tanečnice a hlavní hvězda hned několika představení. (VIGUÉ, Jordi. T-Lautrec. Čestlice: Rebo, 2005. Galerie mistrů, s. 60)

²¹¹ Le Chahut – neboli kankán je francouzský výstřední tanec s přednožováním, má více než stoletou historii. Vznikl na předměstích Montmartské čtvrti. Jeho domácím pódium byl známý Moulin Rouge. Společnost brala ze začátku kankán jako nevysovnou nestoudnost, ale nakonec si svým svůdným vykopáváním získal publikum po celém světě. Skladatelem nejslavnější kankánové melodie byl Jacques Offenbach a použita byla v operetě Orfeus v podsvětí. V dnešní době se s kankánem můžeme setkat v kabaretech. (<https://cs.wikipedia.org/wiki/Kank%C3%A1n>)

²¹² [srov.] VIGUÉ, Jordi. T-Lautrec. Čestlice: Rebo, 2005. Galerie mistrů, s. 60.

²¹³ Valentin – celým jménem Valentin le Dessosé (VIGUÉ, Jordi. T-Lautrec. Čestlice: Rebo, 2005. Galerie mistrů, s. 60.)

²¹⁴ [srov.] VIGUÉ, Jordi. T-Lautrec. Čestlice: Rebo, 2005. Galerie mistrů, s. 60.

²¹⁵ [srov.] Tamtéž, s. 73-99.

²¹⁶ Velodrom - (složenina z francouzského vélo, tj. kolo, a řeckého drom, dráha) je sportovní zařízení ve tvaru oválné dráhy pro trénink a soutěže v dráhové cyklistice. Stavba může být provedena ve formě otevřeného stadionu nebo kryté haly a délka dráhy se pohybuje od 150 do 500 metrů. Pro olympijský velodrom musí měřit obvod nejméně 250 metrů. Nejstarší velodromy vznikly ve Francii. Jedná se o Velodrome Fernand-Guizellin (původně Turquet de la Boisserie), postavený v roce 1896 v Senlis, a Velodrome Lurcy-Levis (Allier), který pochází z roku 1897. (<https://cs.wikipedia.org/wiki/Velodrom>)

prostřednictvím měl propagovat svůj obchod a cyklistický převodový řetěz značky Simpson. Na litografickém tisku se nachází americký závodník Arthur Auguste Zimmermann²¹⁷, který se připravuje k předjíždění dvou závodníků jedoucích před ním.²¹⁸ Lautrec ztvárnil reklamní plakát i pro koncertní kavárnu s názvem Divan Japonais (1893) (viz obr. 40) – jednalo se o malou kavárnu s nádechem Japonska (obsluha byla oblečená do kimona²¹⁹, nábytek byl vyrobený z bambusu, lampy byly vytvořeny z pestrých barevných papírů a na stěnách byly malby na hedvábí) nacházející se v Montmartru.²²⁰ Další ukázkou litograficko-plakátového umění Lautreca je dílo Skupina Mademoiselle Églantine z roku 1896 (viz obr. 41). Plakát byl objednávkou tanečnice Jane Avril²²¹ a měl poutat na blížící se vystoupení skupiny Naturalistická čtverylka Mademoiselle Églantine v Palace Theater v Londýně. Inspirací pro toto dílo mu byla fotografie, kterou upravil tak, aby vybudoval místo právě pro Jane Avril (na tisku se objevující úplně vlevo).²²² *„Barva papíru je použita jako jednotné pozadí, na němž jsou vidět zjednodušeně nakreslené postavy z několika barevnými skvrnami, jimiž jsou provedeny vlasy a také nohy tanečnic.“*²²³ Lautrecovo dílo bylo na svou dobu velmi převratné a originální, inspirované japonským uměním – především kontrastní barevností, zjednodušením zobrazovaného i netradiční kompozicí.²²⁴ Zhotovil okolo 360 litografií, ale jen pouhý zlomek z nich byl vytištěn ve větším nákladu. Jeho plakáty, které po městě vábily na konkrétní událost, byly mezi lidmi tak populární, že je lidé ze zdí strhávali a odnášeli si je domů.²²⁵ Henri de Toulouse-Lautrec přispěl svým dekorativním stylem k vývoji uměleckého směru: secese²²⁶.²²⁷ V rané tvorbě na něj navazuje například Pablo Picasso.²²⁸

²¹⁷ Arthur Augustus Zimmerman (1869-1936) – byl jedním z největších světových jezdců v cyklistickém sprintu a vítěz prvního mistrovství světa v roce 1893.

(https://en.wikipedia.org/wiki/Arthur_Augustus_Zimmerman)

²¹⁸ [srov.] VIGUÉ, Jordi. T-Lautrec. Čestlice: Rebo, 2005. Galerie mistrů, s. 99.

²¹⁹ Kimono – (v překladu doslova „oděv“, „šat“) – je tradiční japonský oděv. Původně slovo kimono označovalo všechny typy oblečení, ale později se začalo používat pro zvláštní typ tradičního plně dlouhého roucha. (<https://cs.wikipedia.org/wiki/Kimono>)

²²⁰ [srov.] VIGUÉ, Jordi. T-Lautrec. Čestlice: Rebo, 2005. Galerie mistrů, s. 73.

²²¹ Jane Avril (1868-1943) – vlastním jménem Jeanne Beaudon byla francouzská tanečnice kankánu, dnes známá především z obrazů a plakátů Henriho de Toulouse-Lautreca.

(https://cs.wikipedia.org/wiki/Jane_Avrilov%C3%A1)

²²² [srov.] VIGUÉ, Jordi. T-Lautrec. Čestlice: Rebo, 2005. Galerie mistrů, s. 97.

²²³ Tamtéž, s. 97.

²²⁴ [srov.] Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1997/1, s. 10.

²²⁵ [srov.] Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1997/1, s. 7.

²²⁶ Secese – vznikla koncem 19. století jako protest proti těžkopádným historizujícím tradicím klasického umění. Evropa přivítala nový styl s nadšením a secese se tak stala životním stylem Evropy přelomu dvacátého století. Secese zasáhla do všech oblastí lidské činnosti – malířství, hudby, poezie,

Druhým umělcem, jenž se litografickou technikou zabýval spíše veskrze volné/umělecké grafiky, byl Edvard Munch (1863–1944). Munch byl norský malíř a grafik, představitel moderny, expresionismu a symbolismu. Narodil se ve vesnici Ådalsbruk. Po jeho narození celá jeho rodina přesídlila do Osla. Munchovo dílo bylo velmi ovlivněno dvěma smutnými událostmi – v roce 1868 zemřela jeho matka Laury Catherine Bjølstadová a v roce 1877 také jeho setra Johanne Sophie, obě na tuberkulózu.²²⁹ Munch začal svá litografická díla vytvářet od roku 1894. V roce 1895 se litografická reprodukce jeho slavného obrazu Výkřik (viz obr. 42) objevuje v La Revue Blanche²³⁰. Tentýž rok také začal své litografie ručně kolorovat akvarelem.²³¹ Mezi další litografická díla patří například Vampír, Autoportrét s kostí paže (viz obr. 43), Milenci na pobřeží, Ulička, Madonna (viz obr. 44) nebo Žárliivost. Většina jeho grafických tisků vychází z jeho oblíbených motivů, se kterými pracuje ve svých obrazech.²³² „Na konci 19. století reprodukoval Munch značný počet svých nejznámějších námětů. Náklady mají značně různorodou kvalitu.“²³³ Tisky probíhaly totiž v intervalech několika let, lišili se tedy tiskaři i různá kvalita papíru.²³⁴ Od roku 1908 byl Munch čestným členem pražského spolku umělců Mánes. V roce 1909 napsal báseň v próze s názvem Alfa a Omega, kterou doprovázely jeho litografické tisky.²³⁵ Litografická díla zpracovával nejdříve pouze v černobílých konturách, jejichž výrazným prvek byla silná výrazovost. První černé litografie často ručně koloroval, začal také při tisku experimentovat s barevným papírem.²³⁶ Jednou z jeho barevných litografií je kupříkladu obraz Nemocné dítě (viz obr. 45 a 46).²³⁷

architektury, šperkařství, nábytkářství a módy, přesně podle principů Gesamtkunstwerk, podle kterého měly všechna umělecká díla být v harmonické jednotě. Za nejvýznamnější středisko secese byla považována Vídeň, Paříž i Praha. (http://www.artmuseum.cz/smery_list.php?smer_id=100)

²²⁷ [srov.] Toulouse-Lautrec, Henri. Metodický portál rvp.cz [online]. Praha: wiki.rvp.cz, 2013 [cit. 2021-04-13]. Dostupné z:

https://wiki.rvp.cz/Kabinet/Ucebni_texty/V%C3%BDtvorn%C3%A1_v%C3%BDchova/D%C4%9Bjiny_v%C3%BDtvorn%C3%A9ho_um%C4%9Bn%C3%AD/Um%C4%9Bn%C3%AD_19._stolet%C3%AD/Mal%C3%AD%99stv%C3%AD/Postimpresionismus/Toulouse-Lautrec%2C_Henri

²²⁸ [srov.] VIGUÉ, Jordi. T-Lautrec. Čestlice: Rebo, 2005. Galerie mistrů, s. 14.

²²⁹ [srov.] Edvard Munch. ArtMuseum.cz [online]. Praha: artmuseum.cz, 2008 [cit. 2021-04-06].

Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=611

²³⁰ La Revue Blanche – (1889-1903) jednalo se o francouzskou literární a uměleckou revue.

(https://cs.wikipedia.org/wiki/La_Revue_blanche)

²³¹ [srov.] MUNCH, Edvard. Edvard Munch a české umění: obrazy a grafika ze sbírek Muzea E. Muncha v Oslo: katalog výstavy, Praha, květen-červenec 1982. Praha: Národní galerie, 1982. Katalogy (Národní galerie), s. 29.

²³² [srov.] Tamtéž, s. 21.

²³³ Tamtéž, 26.

²³⁴ Tamtéž, s. 26.

²³⁵ [srov.] MUNCH, Edvard. Edvard Munch a české umění: obrazy a grafika ze sbírek Muzea E. Muncha v Oslo: katalog výstavy, Praha, květen-červenec 1982. Praha: Národní galerie, 1982. Katalogy (Národní galerie), s. 30.

²³⁶ [srov.] Tamtéž, s. 22.

²³⁷ [srov.] Tamtéž, s. 24.

Munch si svá díla nechával tisknout v dílně Augusta Clota a to jak litografie, tak dřevoryty. Umělec Paul Hermann²³⁸ dokládá situaci, jak se seznámil s Munchem právě v již zmiňované dílně: „*Chtěl jsem tisknout u Clota, ale tu jsem slyšel: „Nejde to, pan Munch se přihlásil dříve.“ Litografické kameny s velkou hlavou ležely tu už v řadě vedle sebe připraveny k tisku. Přichází Munch, postaví se před tuto řadu, pevně přivře oči a naslepo zaměří prstem do vzduchu: „Tiskněte ... šedě, zeleně, modře, hnědě.“ Potom otevře oči a říká mně: „Pojď, napijeme se ...“ Tak tiskař tisknul, až Munch zase přišel a znovu poručil: „Žlutě, růžově, červeně, ...“ A tak to bylo ještě několikrát.*”²³⁹ Munch nejčastěji při tvorbě litografických tisků využíval litografickou tuš nebo křidu, kterou kombinoval se škrábáním, a často vytvářel litografie na úplně nové litografické kameny²⁴⁰.²⁴¹ Munchovo litografii přibližuje ve své publikaci Čapek takto: „*Mnohé z těchto litografií byly, jak se zdá, původně skicami na papíře, z něhož byly přeneseny na kámen. Tak v nich zůstává cosi význačně náčrtovitého, jistá vzdušnost, atmosféricnost, letmost, půltónovost, mlžnost a lesklost, která přesunuje těžiště výtvarného výkonu k naturalismu lehčí ráže, než na jaký jsme zvyklí z Munchových obrazů.*”²⁴² Munchovo rozsáhlá fenomenální a velmi osobitá tvorba ovlivnila například německý expresionismus, konkrétně skupinu die Brücke (výstavou, která se konala v Berlíně v roce 1892). Munch vystavoval také v Čechách v roce 1905 v pražské budově Spolku výtvarných umělců Mánes (S. V. U. Mánes)²⁴³, a stal se tak inspirací pro českou uměleckou skupinu Osma²⁴⁴.²⁴⁵ Edvard Munch před svou

²³⁸ Paul Hermann (1846-1946) – německý kreslíř a grafik.

(<https://www.invaluable.com/artist/herrmann-paul-vtr65a25sp/sold-at-auction-prices/>)

²³⁹ MUNCH, Edvard. Edvard Munch a české umění: obrazy a grafika ze sbírek Muzea E. Muncha v Oslo: katalog výstavy, Praha, květen-červenec 1982. Praha: Národní galerie, 1982. Katalogy (Národní galerie), s. 24.

²⁴⁰ [srov.] Tamtéž, s. 26.

²⁴¹ [srov.] Tamtéž, s. 24.

²⁴² ČAPEK, Josef. Moderní výtvarný výraz [online]. Praha: Městská knihovna v Praze, 2018 [cit. 2021-04-13]. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/37/75/32/moderni_vytvarny_vyraz.pdf

²⁴³ S. V. U. Mánes – Spolek výtvarných umělců Mánes – vznikl v roce 1887 a existuje dodnes. Členy spolku byli od samého počátku ti nejlepší výtvarní umělci své doby. Vždyť prvním starostou se stal Mikoláš Aleš a spolek se hned při vzniku přihlásil k odkazu Josefa Mánesa. S.V.U. Mánes od svého počátku sdružoval malíře, sochaře, architekty, skláře, kunsthistoriky a stal se součástí našeho kulturního a společenského života. Zároveň vždy, v celé své historii trvá na kvalitě a prověřených hodnotách. (<https://www.svumanes.cz/spolek/historie-s-v-u-manes>)

²⁴⁴ Skupina Osma – Osma bylo seskupení umělců, které se zformovalo po dvou výstavách v letech 1907 a 1908. Počátky skupiny lze hledat po výstavě norského expresionisty Edvarda Muncha, kde se setkali radikální umělci tehdejší generace: Emil Filla, Bohumil Kubišta, Antonín Procházka, Otakar Kubín a čeští Němci Bedřich Feigl, Max Horb, Emil Arthur Pittermann a Willy Nowak. (<https://www.phil.muni.cz/~rnovotny/>)

²⁴⁵ [srov.] Edvard Munch (1863–1944). Slavné obrazy [online]. Praha: slavneobrazy.cz, 2021 [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: <https://www.slavneobrazy.cz/vsechny-reprodukce/munch-edvard>

smrti odkázal svá díla městu Oslo, které otevřelo v roce 1863 Munchovo muzeum v Tøyenu.²⁴⁶

2.4 Současní čeští autoři litografické techniky – Oldřich Kulhánek, Mikoláš Axmann a Jana Hubatková

Českých autorů, kteří se zabývali/jí litografickou technikou, je nespočet. V této kapitole bude však blíže přiblížená tvorba celkem tří současných autorů, konkrétně tvorba Oldřicha Kulhánka, Mikoláše Axmanna a Jany Hubatkové.

„Umělec by měl podat svědectví o době a o sobě.“²⁴⁷

Oldřich Kulhánek

Oldřich Kulhánek (1940–2013) byl akademický malíř, grafik, ilustrátor, scénograf a pedagog. Narodil se v Praze, kde vystudoval grafický obor na Vysoké škole uměleckoprůmyslové. *„Kulhánek i Krejčí²⁴⁸ patřili k nové generační vrstvě, vstupující na výtvarnou scénu před polovinou šedesátých let.“²⁴⁹* Od roku 1967 se věnoval i čarovému leptu²⁵⁰. V roce 1971 byl Kulhánek za svou tvorbu zatčen a následně uvězněn (nesměl také vystavovat) v Praze-Ruzyni *„za hanobení představitelů spřátelených komunistických států“²⁵¹*. Údajně zobrazil ve svém díle Josefa Vissarionoviče Stalina²⁵². Několik Kulhánkových děl (například Make-up, Hurá, Akt, Záda, Pokušení, ...) mělo být po soudním rozhodnutí spáleno, což se

²⁴⁶ [srov.] Edvard Munch. Osobnosti.cz [online]. Praha: zivotopis.osobnosti.cz, 2020 [cit. 2021-04-13]. Dostupné z: <https://zivotopis.osobnosti.cz/edvard-munch.php>

²⁴⁷ SPILKOVÁ, Alena. Oldřich Kulhánek ve slánské galerii Ikaros. Kladenské listy [online]. Kladno: kladenskelisty.cz, 2013 [cit. 2021-04-13]. Dostupné z: <https://kladenskelisty.cz/75593/oldrich-kulhanek-ve-slanske-galerii-ikaros/>

²⁴⁸ Jan Krejčí (1942-2001) – český grafik, ilustrátor a litograf. Členem sdružení Hollar. (<https://cs.isabart.org/person/110>)

²⁴⁹ BREGANTOVÁ, Polana, ŠVÁCHA, Rostislav a Marie PLATOVSKÁ, ed. Dějiny českého výtvarného umění. Praha: Academia, 2007, s. 167.

²⁵⁰ Čarový lept – v umělecké grafice jedna z technik tisku z hloubky; též list, vytvořený touto technikou. Odmaštěný a vyhlazený kovový štoček (měděný, zinkový, železný) je za tepla potažen příkrovem (vosk, pryskyřice, asfalt) vzdorující kyselině. Následně se kresba na desku vryje. (Výkladový slovník, Jan Baleka, s.63)

²⁵¹ HŮLA, Jiří. Výstava Oldřicha Kulhánka v Mánesu. Český rozhlas Vltava [online]. Praha: Mozaika, 2001 [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/vystava-oldricha-kulhanka-v-manesu-7871082>

²⁵² Josef Vissarionovič Stalin (1878-1953) – známý jako Stalin byl ruský revolucionář gruzínského původu, politik a politický teoretik. V letech 1922–1952 byl generálním tajemníkem Komunistické strany Sovětského svazu. (https://cs.wikipedia.org/wiki/Josif_Vissarionovi%C4%8D_Stalin)

nakonec nestalo.²⁵³ V roce 1980 se účastnil soukromého sympozia v Terezíně.²⁵⁴ Sympozium se konalo na čtvrtém dvoře tereziánské Malé pevnosti²⁵⁵ na popud malíře a sochaře Jiřího Sozanského²⁵⁶. Dalšími účastníky byli například Ivan Bukovský²⁵⁷, Zdeněk Beran²⁵⁸ nebo Ivan Dolejšek²⁵⁹.²⁶⁰ „Objekty, sochy, obrazy byly instalovány na celách, samotkách a chodbách v Malé pevnosti. Vzniklo tak jedinečné propojení syrové tragičnosti prostředí a objektů, které nezakrývaly existenciální inspiraci, jež byla v té době důležitým rysem českého nezávislého umění.“ Z výstavy byl „cítit znepokojivý, stísnující a zároveň svou opravdovostí osvobozující „dech“ těch rozervaných kufrů Zdeňka Berana, sádrových torz Jiřího Sozanského, klecí s ptačími kostmi Lubomíra Janečka, precizně chladných kreseb Oldřicha Kulhánka, hmotu figurálních obrazů Ivana Bukovského...“²⁶¹ Mezi jeho nejznámější díla patří především grafické zpracování současných českých bankovek, což připomíná i litografie s názvem Za všechny peníze (viz obr. 47). Návrhy na bankovky vytvářel již v letech 1992–1993 tehdy pro federální Státní banku československou. Bankovky měly hodnotu od 20 do 5000 korun, zobrazovali/zobrazují portréty významných postav české historie: Přemysl Otakar I.²⁶² (20 korun), sv. Anežka Česká²⁶³ (50 korun), Karel IV.²⁶⁴ (100 korun),

²⁵³ [srov.] HŮLA, Jiří. Výstava Oldřicha Kulhánka v Mánesu. Český rozhlas Vltava [online]. Praha: Mozaika, 2001 [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/vystava-oldricha-kulhanka-v-manesu-7871082>

²⁵⁴ [srov.] BREGANTOVÁ, Polana, ŠVÁCHA, Rostislav a Marie PLATOVSÁ, ed. Dějiny českého výtvarného umění. Praha: Academia, 2007, s. 665.

²⁵⁵ [srov.] JANÁČOVÁ, Eva. Terezín závěrem. Izraeltour.cz [online]. Praha: Literární noviny č. 7, 2015 [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: <http://www.izraeltour.cz/terezin-zaverem/>

²⁵⁶ Jiří Sozanský (*1946) – je český sochař, malíř, grafik, tvůrce multimediálních projektů a environmentů. (https://cs.wikipedia.org/wiki/Jiří%2599%C3%AD_Sozansk%C3%BD)

²⁵⁷ Ivan Bukovský (*1949) – je akademický malíř, filmový výtvarník a pedagog. Je členem SVU Mánes, Střeďočekého sdružení a skupin Lipany a Orbis pictus: Europa. Jeho dílo je zastoupeno ve veřejných i soukromých sbírkách v Čechách, Polsku, Německu, Rusku, Itálii, Jižní Koreji, Izraeli a USA. (<https://www.artplus.cz/cs/autor/1411-bukovsky-ivan>)

²⁵⁸ Zdeněk Beran (1937-2014) - byl český malíř, sochař, autor objektů a instalací, vysokoškolský pedagog a prorektor AVU. (https://cs.wikipedia.org/wiki/Zden%C4%9BK_Beran)

²⁵⁹ Ivan Dolejšek (*1947) – český fotograf, pocházející z Českého Krumlova (<https://cs.isabart.org/person/9632>)

²⁶⁰ [srov.] PEŇÁS, Jiří. Tehdy, v tom nudném létě 1980. LIDOVKY.cz [online]. Praha: lidovky.cz, 2010 [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/noviny/tehdy-v-tom-nudnem-lete-1980.A100806_000036_In_noviny_sko

²⁶¹ Tamtéž.

²⁶² Přemysl Otakar I. - byl v pořadí 26. český kníže (1192–1193 a 1197–1198) a třetí český král (1198–1230) z rodu Přemyslovců. Byl první český král, kterému se podařilo dědičně zajistit královský titul i pro své potomky. Zavedl zásadu dědictví prvorozeného syna – primogenituru.

(<https://www.historickaslechta.cz/osobnosti/premyslovec-premysl-i-otakar-1155-%E2%80%A0-1230/>)

²⁶³ Sv. Anežka Česká (1211-1282) – narodila se jako dcera krále Přemysla Otakara I. Odmítla nabídku k sňatku s císařem Fridrichem II. (1231). S pomocí svého bratra Václava I. založila v Praze první klášter františkánů a klášter klarisek, do něhož sama vstoupila (1234) a stala se jeho představenou. Za blahoslavenou byla prohlášena v roce 1874 a za svatou 12. XI. 1989. (<https://www.pastorace.cz/Rejstrik-vecny/Anezka-premyslovna.html>)

²⁶⁴ Karel IV. (1316-1378) – byl syn dědičky Přemyslovců Elišky a českého krále Jana Lucemburského. Byl pokřtěn jako Václav, jméno Karel přijal při biřmování během své výchovy ve Francii po svém strýci a kmotrovi Karlu IV. Sličném. Karel IV. patřil mezi nejvýznamnější panovníky vrcholného středověku. Byl

Jan Ámos Komenský²⁶⁵ (200 korun), Božena Němcová²⁶⁶ (500 korun), František Palacký²⁶⁷ (1000 korun), Ema Destinová²⁶⁸ (2000 korun) a Tomáš Garrigue Masaryk²⁶⁹ (5000 korun). S menší úpravou (zrušení bankovek s hodnotou 20 korun v roce 2010 a 50 korun v roce 2011²⁷⁰) jsou používány dodnes (viz obr. 48 a 49).²⁷¹ Podoba tisícikoruny s F. Palackým se dokonce stala v roce 2008 „Bankovkou roku“ (ocenění od Mezinárodní asociace věnující se hotovosti – IACA).²⁷² Kulhánek je také autorem řady poštovních známek mezi, které patří kupříkladu i poštovní známka s podobiznou bývalého českého prezidenta Václava Klause. Viz obr. 50, kde je vidět postup práce: fotografie ze které Kulhánek vycházel a následný kresebný portrét, jenž byl poté přetvořen do jednotlivých linií.²⁷³ Svá díla nejprve tvořil za pomoci leptu, ten později vystřídala právě litografie. Litografickou techniku používal i při tvorbě ex libris²⁷⁴.²⁷⁵ Hlavním námětem jeho děl je lidská figura²⁷⁶ (viz obr. 51) a její

neobyčejně vzdělaný a inteligentní, plyně hovořil pěti jazyky. (<https://www.kudyznudy.cz/ceska-nej/osobnost/karel-iv>)

²⁶⁵ Jan Ámos Komenský (1592-1670) – latinsky Iohannes Amos Comenius, německy Johann Amos Comenius byl poslední biskup Jednoty bratrské a jeden z největších českých myslitelů, filosofů a spisovatelů. Během svého života si získal renomé především jako pedagog, resp. teoretik pedagogiky a autor mnoha spisů z tohoto oboru. (https://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Amos_Komenský)

²⁶⁶ Božena Němcová (1820-1862) – rodným jménem Barbora Novotná, později Barbora Panklová byla česká spisovatelka národního obrození. Někdy bývá řazena k pozdnímu romantismu nebo ranému realismu, většinou je však umisťována na rozhraní těchto dvou směrů.

(https://cs.wikipedia.org/wiki/Božena_Němcová)

²⁶⁷ František Palacký (1798-1876) – byl český historik, politik, spisovatel a organizátor veřejného kulturního a vědeckého života v soudobé Praze. Je považován za zakladatele moderního českého dějepiscetví, má přezdívku Otec národa.

(https://cs.wikipedia.org/wiki/František_Palacký)

²⁶⁸ Ema Destinová (1878-1930) – Emilie Paulina Jindřiška Kittlová, známá pod pseudonymem Ema Destinová, resp. Emmy Destinn, byla světoznámá česká operní pěvkyně a všestranně vzdělaná osobnost. Ve svých 20 letech byla sice odmítnuta v Národním divadle v Praze, kariéru však úspěšně zahájila v témže roce v Berlíně. (https://cs.wikipedia.org/wiki/Ema_Destinová)

²⁶⁹ Tomáš Garrigue Masaryk (1850-1937) – označovaný T. G. M., TGM nebo prezident Osvoboditel, byl československý státník, filozof, sociolog a pedagog, první prezident Československé republiky.

(https://cs.wikipedia.org/wiki/Tomáš_Garrigue_Masaryk)

²⁷⁰ [srov.] Proměny měny aneb 10 zajímavostí, které možná nevíte o našich bankovkách. REFLEX [online]. Praha: reflex.cz, 2019 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z:

<https://www.reflex.cz/clanek/fotogalerie/93229/promeny-meny-aneb-10-zajimavosti-ktere-mozna-nevite-o-nasich-bankovkach.html>

²⁷¹ [srov.] Kulhánek Oldřich. Galerietoga.cz [online]. Kladno: Galerie Toga, 2020 [cit. 2021-03-30]. Dostupné z: https://www.galerietoga.cz/autori/kulhanek-oldrich?gclid=Cj0KCQjwmluDBhDXARIsAFITC_76XhCS_4Tu00hplYRa-Md4ACP_jd9c91zqd6i-tEyv6_cmyS1VtjAaAvnTEALw_wcB

²⁷² [srov.] Proměny měny aneb 10 zajímavostí, které možná nevíte o našich bankovkách. REFLEX [online]. Praha: reflex.cz, 2019 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z:

<https://www.reflex.cz/clanek/fotogalerie/93229/promeny-meny-aneb-10-zajimavosti-ktere-mozna-nevite-o-nasich-bankovkach.html>

²⁷³ [srov.] HNÁTEK, Václav. Nejen známky a bankovky. Co všechno uměl Oldřich Kulhánek. IDNES.cz [online]. Praha: idnes.cz, 2015 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/vytvarne-umeni/oldrich-kulhanek-vystava.A150109_140309_vytvarne-umeni_vha

²⁷⁴ Ex libris – latinské slovo Ex libris znamená „Z knih“ a v evropském prostoru se od středověku používalo k označení vlastnictví knih. Forma takového označení mohla být různá – od pouhého vpisku (obvykle na titulní straně), přes razítko, vlepěný lístek s otiskem mědirytiny nebo dřevorytu až po plastický reliéf na kožené vazbě. (<http://hollar.cz/ex-libris/ex-libris/>)

tělesnost, se kterou dále pracuje kupříkladu předimenzováním detailu těla (což dokládají litografie *Křik* (viz obr. 52) a *Rty* (viz obr. 53) z cyklu *Tváře* (1983), nadsázkou, střídáním měřítek nebo jeho deformací.²⁷⁷ Tvorba je ztvárněním preciznosti, technické suverénnosti a vlastních idejí, inspirována prožitkem, fotografickým záběrem i uměním. „*Kulhánek se po úvodních surrealisticky orientovaných kresbách a fantazijně vypjatých kamenorytinách začal pohybovat v oblastech podnětů pop artu a nové figurace.*“²⁷⁸ Kulhánekovo tvorbu lze nalézt hned v několika světových galeriích, jako je například Centre Georges Pompidou v Paříži, galerie Albertina ve Vídni, galerie ve Washingtonu nebo v Kodani.²⁷⁹ Kulhánek v roce 2013 získal in memoriam Cenu Vladimíra Boudníka za významný přínos.²⁸⁰

Další významnou osobností české litografie je profesor Mikoláš Axmann (*1955), vynikající český grafik, ilustrátor, akademický malíř, pedagog, držitel ceny Vladimíra Boudníka za grafiku roku 2009 a člen Sdružení českých umělců grafiků Hollar²⁸¹ (od roku 2000).²⁸² Pochází z Prostějova, přičemž studoval v Praze na AVU. Při studiích také absolvoval šestměsíční stáž na Akademii San Carlos v Mexiku v oboru nástěnná malba a grafika.²⁸³ Po studiu pracoval jako odborný asistent na ČVUT²⁸⁴ a VŠUP²⁸⁵ v Praze v letech 1990–1997. Od roku 2004 působí jako docent v oboru Vizuální komunikace a grafiky na Fakultě designu a umění Ladislava Sutnara ZČU²⁸⁶ v Plzni.²⁸⁷ Axmann je autor, jenž „*vrací grafické*

²⁷⁵ [srov.] *Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru*. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1997/1, s. 73.

²⁷⁶ [srov.] Oldřich Kulhánek: *tvář, tělo, svědomí*. GALERIE VÝTVARNÉHO UMĚNÍ V HAVLÍČKOVĚ BRODĚ [online]. Havlíčkův Brod: galeriehb.cz, 2015 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://www.galeriehb.cz/cs/vystavy/archiv/502-oldrich-kulhanek-grafika-bankovky>

²⁷⁷ [srov.] BREGANTOVÁ, Polana, ŠVÁCHA, Rostislav a Marie PLATOVSKÁ, ed. *Dějiny českého výtvarného umění*. Praha: Academia, 2007, s. 665.

²⁷⁸ BREGANTOVÁ, Polana, ŠVÁCHA, Rostislav a Marie PLATOVSKÁ, ed. *Dějiny českého výtvarného umění*. Praha: Academia, 2007, s. 195.

²⁷⁹ [srov.] *Výtvarník: Oldřich Kulhánek*. [Galerie.fany.cz](http://galerie.fany.cz) [online]. Český Krumlov: Galerie Fany, 2019 [cit. 2021-03-30]. Dostupné z: <https://galerie.fany.cz/produkt-kategorie/oldrich-kulhanek/>

²⁸⁰ [srov.] *Kámen porazil počítače. Grafika roku pro Janu Hubatkovou*. Ct24.ceskatelevize.cz [online]. Praha: Česká televize, 2013 [cit. 2021-03-30]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1116534-kamen-porazil-pocitace-grafika-roku-pro-janu-hubatkovou>

²⁸¹ Sdružení českých umělců grafiků Hollar – patří k našim nejstarším a současně nejvýznamnějším uměleckým sdružením. Po celou dobu své existence se významně podílelo na utváření moderní české kultury. Bylo založeno již v roce 1917, ještě před vznikem samostatného československého státu s cílem podpořit rozvoj českého umění, a to volné umělecké grafiky. Do svého názvu přijalo jméno slavného českého rytce Václava Hollara (1607–1677). (<http://hollar.cz/historie/>)

²⁸² [srov.] Axmann Mikoláš. Hollar [online]. Praha: hollar.cz, 2000 [cit. 2021-03-25]. Dostupné z: <http://hollar.cz/umelci/mikolas-axmann/>

²⁸³ [srov.] Tamtéž.

²⁸⁴ ČVUT – České vysoké učení technické v Praze (<https://www.cvut.cz/>)

²⁸⁵ VŠUP – Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, nyní UMPRUM. (<https://www.umprum.cz/web/cs/skola>)

²⁸⁶ ZČU – Západočeská univerzita v Plzni

*technice litografií, tedy kamenotisku, jeho prapůvodní podobu, původní postup a materiál, skutečně kámen.*²⁸⁸ Je také autorem kamenotiskového manuálu, kterým dokládá technologické bohatství litografického kamene. Tento spis existuje pouze ve třech výtiscích.²⁸⁹ Jeho litografické tisky jsou provedeny technikou kamenotisku v jeho tradiční podobě. Sám autor tisky označuje jako kamenopisy.²⁹⁰ Svou fascinaci litografií popisuje Axmann takto: „Vždycky jsem toužil osahat si hranice možností přímého tisku. Z hlediska techniky žádné neexistují. Kámen, tento pro ostatní studený, tvrdý, nepoddajný materiál, je naopak velmi proměnlivé a horoucí médium, ochotné uchovat i nejjemnější stopu dotyku, nemluvě o jeho schopnosti kumulovat – shrnovat postupy tisků z výšky, z hloubky, z plochy.“²⁹¹ Hlavním inspiračním zdroje pro jeho náměty je především příroda, krajina a její prostor. Mezi jeho díla patří kupříkladu dva významné cykly litografií s názvem Scryptorium (skládající se z černobílých tisků) – viz obr. 54 a Planetarium (sestávající z jasných barevných tisků) – viz obr. 55 a 56.

MgA. Jana Hubatková (*1970) je česká malířka, grafička, pedagožka a od roku 2004 je členkou sdružení Hollar²⁹². V letech 1989–1997 studovala na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze obor Ilustrace a grafika. A právě zde již od roku 1997 působila jako odborná asistentka v litografické dílně. Nyní zde sama vyučuje předměty Základy grafických technik a Kamenotisk²⁹³.²⁹⁴ V průběhu studií tvořila díla v nejrůznějších grafických technikách, blízký jí byl i lept²⁹⁵, nejvíce ji ale očarovala právě litografie. Velký vliv na její tvorbu měl i Mikoláš Axmann, se kterým se setkala již při svém studiu (v roce 1992 založil

²⁸⁷ [srov.] O nás. Fakulta designu a umění Ladislava Sutnara ZČU Sutnarka [online]. Plzeň: fdu.zcu.cz, 2021 [cit. 2021-04-12]. Dostupné z: <https://fdu.zcu.cz/cz/4-historie-a-rozvoj-fakulty-designu-a-umeni-ladislava-sutnara>

²⁸⁸ Mikoláš Axman – Sítnice. Přehled výstav České galerie [online]. Praha: ceskegalerie.cz, 2000 [cit. 2021-03-25]. Dostupné z: <https://www.ceskegalerie.cz/cs/vystavy/1408/mikolas-axmann-sitnice>

²⁸⁹ [srov.] Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1997/1, s. 70.

²⁹⁰ [srov.] NOVÁKOVÁ, Mgr. Hana. Mikoláš Axmann –! lustrace. GALERIE VÝTVARNÉHO UMĚNÍ V HAVLÍČKOVĚ BRODĚ [online]. Havlíčkův Brod: galeriehb.cz, 2015 [cit. 2021-04-12]. Dostupné z: <https://www.galeriehb.cz/cs/vystavy/archiv/504-mikolas-axmann-lustrace-kamenopis>

²⁹¹ Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1997/1, s. 71.

²⁹² [srov.] Hubatková Jana. Hollar [online]. Praha: hollar.cz, 2004 [cit. 2021-03-30]. Dostupné z: <http://hollar.cz/umelci/hubatkova-jana/>

²⁹³ [srov.] MgA. Jana Hubatková. UMPRUM Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze [online]. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2014 [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: <https://sp.vsup.cz/cs/ucitel109359.html>

²⁹⁴ Hubatková Jana. Hollar [online]. Praha: hollar.cz, 2004 [cit. 2021-03-30]. Dostupné z: <http://hollar.cz/umelci/hubatkova-jana/>

²⁹⁵ [srov.] LAUFROVÁ, Alena. ROZHOVOR S JANOU HUBATKOVOU. Grapheion.cz [online]. Praha: Grapheion.cz, 2013 [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: <http://www.grapheion.cz/index.php?akce=vypis&link=2013070011>

litografickou dílnu, kam později také chodila).²⁹⁶ V roce 2013 získala cenu Grafika roku právě za litografické dílo s názvem Krajina s jezerem (viz obr. 57).²⁹⁷ Práci s kamenem přibližuje autorka takto: „Kámen je úžasné médium, které dokáže zachytit nejtenčí linky i expresivní věci.“²⁹⁸ V rozhovoru redaktorky Aleny Laufrové pro Grapheion také přiblížila, jak vypadají její vyučovací hodiny v litografické dílně: „Nanášíme na kámen světlo citlivé vrstvy, exponujeme přes negativ a tiskneme barevné fotolitografie, pracujeme s křídou, tuší, tiskneme lavírky, kresby obyčejnou propiskou, kresby prsty. Kámen dokáže úplně všechno. Proto ho mám tak ráda.“²⁹⁹ Umělecká tvorba Jany Hubatkové se vyvíjela od realistické kresby, ilustrace, přes intuitivní kresbu až ke kresbě abstraktní. Při tvorbě litografických tisků pracuje autorka často přímo na kámen bez přípravných skic, a to pouze v malých nákladech – 5 až 7 výtisků. V námětech se prolínají autorčiny pocity, zážitky z cest nebo z poslechu hudby, velkým inspiračním zdrojem je také příroda.³⁰⁰ Její litografická tvorba je tak intuitivním abstraktním prožitkem, jejímž prostředkem je práce s plochou, liniemi nebo strukturou (viz obr. 58). Jana Hubatková, stejně tak jako Mikoláš Axmann, drží v Čechách tradici v poznávání litografické techniky.

²⁹⁶ [srov.] Kámen porazil počítače. Grafika roku pro Janu Hubatkovou. Ct24.ceskatelevize.cz [online]. Praha: Česká televize, 2013 [cit. 2021-03-30]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1116534-kamen-porazil-pocitace-grafika-roku-pro-janu-hubatkovou>

²⁹⁷ [srov.] Tamtéž.

²⁹⁸ [srov.] LAUFROVÁ, Alena. ROZHOVOR S JANOU HUBATKOVOU. Grapheion.cz [online]. Praha: Grapheion.cz, 2013 [cit. 2021-04-11]. Dostupné z:

<http://www.grapheion.cz/index.php?akce=vypis&link=2013070011>

²⁹⁹ [srov.] Tamtéž.

³⁰⁰ Tamtéž.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 „Distanční litografie“ („kuchyňská litografie“)

Praktická část s názvem „Distanční litografie“ navazuje na teoretický text kvalifikační práce. Cílem praktické části měla být ukázka dvou odlišných technologických postupů litografie. Prvním typem měla být litografie tištěna klasickým způsobem s kamennou vápencovou matricí. Avšak z důvodu vládních opatření kvůli Covidu-19 nemohla být uskutečněna domluvená návštěva v litografické dílně UMPRUM v Praze. Klasický postup byl tedy nahrazen ofsetovým tiskem z kovové matrice. Hlavním inspiračním zdrojem druhého způsobu tisku je v tomto případě tvorba umělkyně Émilie Aizier (viz obr. 61). Nechala si patentovat netradiční technologický postup tisku litografie, kdy je matrice vápence nahrazena pouhým alobalem. Jedná se v překladu o tzv. „kuchyňskou litografii“.³⁰¹

3. 1 Motivace a příprava koncepce

Inspirací a motivací praktické části byla, jak jsem již zmiňovala umělkyně Émilie Aizier a její patent, týkající se specifického způsobu tisku litografie. Navazujícím inspiračním zdrojem byly litografie od českého umělce Patrika Brauna³⁰². Svou jednoduchostí až abstraktností mě velmi zaujaly (viz obr. 59 a 60). V duchu těchto děl a v návaznosti na téma „Celistvost“ (které jsem zpracovávala v rámci předmětu Intermedia v grafické tvorbě pod vedením Mgr. Nikoly Příhodové) jsem své myšlenky a návrhy rozpracovávala právě v praktické části práce.

Hlavním uměleckým prostředkem celé práce se stal otisk prstu. Otisk prstu, jenž prezentuje, že jsme každý jiný a originální. Otisky někdy až připomínají jakési obličej – ty jsou svým způsobem celistvým a různorodým prvkem každého z nás. Obecně můžeme říct, že otisk je *„zobrazení získané ze štočku*

³⁰¹ „Kuchyňská litografie“ – v překladu „Kitchen litography“ – autorkou pojmu i celé techniky je francouzská umělkyně Émilie Aizier.

³⁰² BcA. Patrik Braun – český grafik, který se v roce 2017 účastnil malířského sympozia (jedním z autorů byl například Mikoláš Axmann). Studoval na Fakultě designu a umění Ladislava Sutnara ZČU. Působí také jako pedagog na Vyšší odborné škole grafické a Střední průmyslové škole grafické v Praze. (<https://www.hellichovka.cz/zamestnanci-all/braun-patrik>)

*tiskem nebo tlakem (ražbou) a přenesené na papír, textil nebo jiný podklad ručními, mechanickými nebo chemickými postupy.*³⁰³ V rámci předmětu Intermedia v grafické tvorbě jsem tedy začala vytvářet své vlastní otisky prstů.

Zpočátku jsem zkoušela tvořit otisky za pomoci přírodního uhlí – otisky měly detailní strukturu, avšak nebyly dostatečně výrazné. Poté jsem začala otisky zhotovovat temperovými barvami černé barvy, což se později ukázalo jako nejvhodnější (viz fotodokumentace praktické části obr. 1–3). Temperové otisky byly zřetelné, kontrastní, a přesto na nich byla vidět krásná kresba prstů. Následně jsem pracovala například s akvarelovými barvami (viz obr. 4), kdy se otisky staly spíše prezentací pouhé stopy. S tímto skicovým materiálem jsem experimentovala, jednotlivé tisky skládala přes sebe, prosvětlovala je a následně fotila (viz obr. 5, 6, 7, 8). Fotografie jsem poté upravovala v grafickém programu Adobe Photoshop a zhotovila z nich soubor plakátů (viz obr. 9, 10, 11, 12). Z několika otisků jsem vytvořila výřezy, jež byly připraveny k tvorbě litografie klasickým způsobem.

Druhý technologický postup, jímž se praktická část zaobírá, je inspirován francouzskou umělkyní Émilie Aizier (s uměleckým pseudonymem Émilion) a její alternativní „kuchyňskou litografií“ (viz obr. 62 a 63). Objevila ji v červnu roku 2011. Émilie se narodila ve městě Épinal, nacházející se na východě Francie. Zde také vystudovala umění na École Supérieure d'Art de Lorraine. Aizier je mimo jiné i pedagožka – pro francouzské umělecké školy často pořádá workshopy.³⁰⁴ „V září roku 2011 se objevilo na internetu první video odhalující techniku „Kitchen Litho.“³⁰⁵ Postupně se princip tisku rozšířil po celém světě, což dokládá i „Kitchen Print Biennale“. Émilie výstavy pořádá již od roku 2015 (její webové stránky atelier-kitchen-print.org jsou jakousi galerií, obsahující mnoho ukázek vystavovaných děl jednotlivých autorů). Umělkyně se zajímá o klasické techniky tisku – snaží se je přizpůsobovat a zjednodušovat pro domácí podmínky s myšlenkou: „Udělej si sám“. Aizier svůj vynález představuje jako: „zjednodušený, rychlý a méně toxický litografický proces – využívající hliníkovou fólii nebo desku jako matrici“³⁰⁶. Na fólii je možné použít kupříkladu litografickou tužku nebo křídou. Nápoj Coca Cola nahrazuje leptací směs kyseliny dusičné a arabské gumy; k odstranění kresby poté slouží „kuchyňský“ olej (namísto

³⁰³ BALEKA, Jan. Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika). Praha: Academia, 1997, s. 258.

³⁰⁴ [srov.] Kitchen Litho? Atelier Kitchen Print [online]. Charmes: Atelier Kitchen Print, 2021 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://www.atelier-kitchen-print.org/emilie-aizier/>

³⁰⁵ Tamtéž.

³⁰⁶ Tamtéž.

terpentýnu). V roce 2012 vydala autorka příručku o tomto způsobu tisku s názvem „Kitchen litho“, handbook of simple and non-toxic litography (v překladu Kuchyňská litografie, příručka jednoduché a netoxické litografie), nejdříve ve francouzském jazyce, následně v jazyce anglickém a španělském. Émilie Aizier s experimentováním nekončí. Na svých webových stránkách prezentuje i další projekt, týkající se oblasti leptání kovové destičky s využitím sójového vosku – objevení další moderní adaptace grafické techniky je tedy v procesu.³⁰⁷

3. 2 Realizace, výtvarné pojetí a technologický postup práce

Po prozkoumání netradičního principu techniky litografie od Émilie Aizier jsem začala se svými experimenty s kuchyňskou litografií. Nejprve jsem si připravila všechny materiály a pomůcky potřebné k tisku. Základem je kuchyňský alobal. Běžně se používá například při pečení a nahrazuje litografický kámen. Nedílnou součástí je slunečnicový olej a láhev Coca Coly, která nahrazuje leptání kyselinou a samozřejmě tiskařská barva. Nesmíme opomenout ani váleček, houbičku na nádobí, misku (na Coca Colu), špachtli (na nanášení barvy), skleněnou destičku (na alobal), destičku (na rozvalování barvy).

Mé první pokusy (I. série) nebyly tak zdařilé a jednoduché, jak to na první pohled z popisných videí Émilie Aizier vypadalo (viz obr. 18 a 19). Což zapříčinil nejspíše výběr levné náhražky „Coca Coly“, kdy nápoj nevyleptal obraz dokonale. Na výtiscích místy motiv chyběl nebo nebyl zcela úplný. Nakonec mi vyhovovala originální Coca Cola či Pepsi Cola. Po přípravě veškerých pomůcek jsem při tisku postupovala takto: alobal jsem nalepila na skleněnou nebo plastovou destičku o rozměrech výsledného výtisku (alobal se tak netrhá a je dobře vypnutý). Následně se na alobal nakreslí daný obraz permanentním fixem (či litografickou křídou). Kresba je pak leptána nápojem Coca Cola. Nejvhodnější je nechat obraz ponořený v nádobě s nápojem několik minut, aby se linky vtěsaly do alobalu. Při procesu „leptání“ je vidět, jak se bublinky shromažďují na jednotlivých

³⁰⁷ [srov.] Kitchen Litho? Atelier Kitchen Print [online]. Charmes: Atelier Kitchen Print, 2021 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://www.atelier-kitchen-print.org/emilie-aizier/>

linkách obrazu. Kresba je zatřena slunečnicovým olejem (tak, že již fixa není okem viditelná) a při stálém vlhčení destičky za pomoci obyčejné houbičky – je možné nanášet válečkem tiskařskou barvu (měditiskařská barva – červená a černá). Rozválela jsem ji na předem připravenou desku. Poté je tlakem ruky nebo hladítka obraz na papír přetištěn – viz obr. 20, 21, 22, 23 (II. série), 24, 25, 26 (III. série).

Pracovala jsem s menší matricí a papíry o velikosti A5 – různé gramáže – klasická čtvrtka, kancelářský papír, akvarelový papír a japonský ruční papír. Nejvíce se mi při tiscích osvědčil japonský ruční papír. Opět jsem zkoušela nějaké výtisky prosvětlovat a vytvářet tak nové pohledy/nové kompozice. Vhodný byl také papír akvarelový hlavně pro svou strukturu.

Z fotografií vytvořených při prosvětlování jsem zpracovala několik kompozicí, poté jsem je upravovala v grafickém programu Adobe Photoshop. Ze zajímavých fotografických výřezů jsem zhotovila dva plakáty ve formátu A2, které celou tuto část uzavírají (viz obr. 27 a 28).

„Distanční litografie“ je tak ukázkou, že i v domácím prostředí bez většího grafického vybavení – je možné vytisknout litografický otisk.

Druhou realizací praktické části měla být litografie tištěna klasickým způsobem s vápencovou matricí v litografické dílně UMPRUM v Praze. Vzhledem k tomu, že celá kvalifikační práce vznikala během vládních omezení v důsledku šíření nemoci Covidu-19. Nakonec nebylo možné cestu za kamenotiskem do dílny podniknout. Litografický tisk byl tedy nahrazen tiskem ofsetovým, kdy byl tisk vytvořen za pomoci tenkých kovových plátů. Nejdříve byly přesvíceny a následně leptány směsí kyseliny dusičné a arabské gumy. Na destičky byla poté naválena tiskařská barva a následný obraz vytištěn za pomoci hlubotiskového lisu – litografický způsob tisku byl tedy zachován. Výsledné grafické listy (viz obr. 13, 14, 15, 16, 17) jsou vytištěny na akvarelový papír Arches Aquarelle Rag na formát A3 o gramáži 310 g/m².

Závěr

Diplomová práce s názvem Litografický kámen a jeho grafický potenciál představila litografický kámen, což je nejzásadnější prvek celé tvorby litografie a obecně rozsáhlé téma litografické techniky jako takové. Cílem práce bylo přiblížit čtenáři tuto neuvěřitelnou grafickou techniku tisku z plochy a nabídnout mu ucelené informace o vzniku, historii, vývoji, technologických postupech a o umělcích, kteří techniku proslavili. Díky nimž se mohla dále rozvíjet napříč celým světem. Text připomněl, jak zásadním historickým milníkem Senefelderův objev litografie byl. Grafická technika přispěla k rozvoji tvorby plakátů (předchůdce billboardů), kalendářů, etiket na nejrůznější spotřební zboží či ilustrace do odborných publikací, časopisů a zeměpisných map. Litografie se zasloužila i o první výtisky oděvní módy.

Na litografické technice je krásná její všestrannost a rozmanitost technologických postupů, použitých materiálů a pomůcek. A s tím spojené velmi různorodé výstupy jednotlivých autorů, kteří s touto technikou pracovali – ať už to byl Henri de Toulouse-Lautrec, Honoré Daumiér Edvard Munch, Max Švabinský nebo třeba Alfons Mucha.

Vzhledem k velmi obsáhlému tématu litografie nebylo možné veškeré dostupné materiály zpracovat do této diplomové práce. Pestrost a nespočet kvalitních autorů a jejich litografických děl je nepřehledná, vybraní umělci jsou pouhým zlomkem, sloužícím k představení fenoménu litografie. Z použitých odborných publikací a dalších zdrojů čerpala práce ty informace, jež budou pro čtenáře zásadní k seznámení se s touto problematikou v obecné rovině. Práce vznikala v karanténě v období vládních nařízení a omezení kvůli šíření nemoci Covidu-19. Vzhledem k okolnostem je výrazně čerpáno i z internetových zdrojů.

Text teoretické části se stal hlavním inspiračním zdrojem pro část praktickou. Na základě předmětu zkoumání teoretické části vznikly návrhy litografických tisků, jenž byly z důvodu vládních nařízení kvůli šíření Covidu-19 nakonec nahrazeny ofsetovým tiskem z kovové matrice. Druhá část praktické práce se zabývala „distančním“ (domácím neboli kuchyňským) způsobem litografického tisku, kdy byla matrice kamene nahrazena kuchyňským alobalem, leptání kyselinou, pak zaměněno za „leptání Coca Colou“ – princip tisku byl inspirován umělkyní Émilií Aizier, která tuto technologii vynalezla. „Kuchyňskou litografií“ by tak bylo možné aplikovat i v pedagogické praxi a využít ji ve školním

prostředí jako součást hodiny výtvarné výchovy, k experimentování a šíření povědomí o principu litografie mezi žáky.

Litografie je grafická technika, která jak uvádí ve své publikaci Krejča: „*nám poskytuje nepřebornou řadu způsobů, kterými můžeme ztvárnit svou výtvarnou představu.*“³⁰⁸

³⁰⁸ KREJČA, Aleš. Grafika. Praha: Aventinum, 2010. Výtvarné techniky (Aventinum), s. 145.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje:

ARNOLD, Matthias. Henri de Toulouse-Lautrec: 1864-1901: divadlo života. V Praze: Slovart, c2007. ISBN 978-80-7209-985-6.

BALEKA, Jan. Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika). Praha: Academia, 1997. ISBN 978-80-200-1909-7.

BANN, David. Polygrafická příručka. V Praze: Slovart, 2008. ISBN 978-80-7391-029-7.

BEČKOVÁ, Kateřina, Naděžda BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ, Arno PAŘÍK, Roman PRAHL, Jitka SEDLÁŘOVÁ, Radim VONDRÁČEK a Jana WITTLICHOVÁ. Litografie, aneb, Kamenopis: počátky české litografie 1819-1850: k 200. výročí vynálezu litografie Aloisem Senefelderem: grafická sbírka Národní galerie v Praze, Palác Kinských, říjen–listopad 1996. Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum, 1996. ISBN 80-7101-035-9.

BLÁHA, Richard. Přehled polygrafie. Praha: SNTL, 1959. Řada polygrafické literatury.

BOUŠKA, Pavel a Jan ŠAFRÁNEK. Grafické techniky. Praha: ČVUT, 1994. ISBN 80-010-1061-9.

BREGANTOVÁ, Polana, ŠVÁCHA, Rostislav a Marie PLATOVSKÁ, ed. Dějiny českého výtvarného umění. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1487-x.

BREGANTOVÁ, Polana, ŠVÁCHA, Rostislav a Marie PLATOVSKÁ, ed. Dějiny českého výtvarného umění. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1488-8.

Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1997/1. ISSN 1211-6890.

Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1. ISSN 1211-6890.

KREJČA, Aleš. Grafika. Praha: Aventinum, 2010. Výtvarné techniky (Aventinum). ISBN 978-80-7442-003-0.

KREJČA, Aleš. Techniky grafického umění: průvodce pracovními postupy a dějinami originální tiskové grafiky. Praha: Artia, 1981.

KNEIDL, Pravoslav. Česká lidová grafika v ilustracích novin, letáků a písniček. Praha: Odeon, 1983.

KNEIDL, Pravoslav. Senefelder a litografie: [1796-1798]. Dobruška: Nový Hrádek, 1997. ISBN 80-902277-2-4.

KORANDA, Václav. Pamětní spis vydaný na oslavu sté ročnice vynálezu litografie. Praha: [s.n.], 1899.

MARCO, Jindřich. O grafice: kniha pro sběratele a milovníky umění. Praha: Mladá fronta, 1981.

MAYER, Rudolf. Gedruckte Kunst: Wesen. Wirkung. Wandel. Dresden: Verlag der Kunst, 1984.

MENZ, Henner. Die Frühzeit der Lithographie in Deutschland. Dresden: Dresden, Verl. d. Kunst, 1955.

MICHÁLEK, Ondřej. Kapitoly z černého umění: přehled grafických technik a některých průmyslových technologií tisku. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4185-6.

MUNCH, Edvard. Edvard Munch a české umění: obrazy a grafika ze sbírek Muzea E. Muncha v Oslo: katalog výstavy, Praha, květen-červenec 1982. Praha: Národní galerie, 1982. Katalogy (Národní galerie).

Německo-český, česko-německý praktický slovník. 2. vydání. V Brně: Lingea, 2016. ...pro každého. ISBN 978-80-7508-120-9.

RAMBOUSEK, Jan. Litografie a ofset: k oslavě 150. výročí vynálezu litografie, k 40. výročí vynálezu ofsetu. Praha: V. Poláček, 1948. Škola umění a řemesel.

RAMBOUSEK, Jan. Slovník a receptář malíře-grafika. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954. Výtvarné umění.

TETIVA, Vlastimil. České umění XX. století: 1970-2007: 8.9.2007-15.6.2008: Alšova jihočeská galerie v Hluboké nad Vltavou, Hlavní sál. V Hluboké nad Vltavou: Alšova jihočeská galerie, 2007. ISBN 978-80-86952-42-0.

SPORER, Eugen. Bild vom Stein: Die Entwicklung d. Lithographie von Senefelder bis heute. München: München: Prestel, 1961.

ŠIMON, Petr. Grafika bez hranic – Tatyana Grosman a edice Universal Limited Art Editions. Art Antiques. Praha: Artantiques media, 2005, 2(5), 107-110.

VIGUÉ, Jordi. T-Lautrec. Čestlice: Rebo, 2005. Galerie mistrů. ISBN isbn80-7234-492-7.

Elektronické zdroje:

Alfons Mucha. ArtMuseum.cz [online]. Praha: artmuseum.cz, 2008 [cit. 2021-03-24]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=563

Axmann Mikoláš. Hollar [online]. Praha: hollar.cz, 2000 [cit. 2021-03-25]. Dostupné z: <http://hollar.cz/umelci/mikolas-axmann/>

Co je to litografie. Litografická dílna v Říčnici [online]. Praha: litorini.cz, 2017 [cit. 2021-02-18]. Dostupné z: <http://www.litoricni.cz/principilitografie/index.html>

ČAPEK, Josef. Moderní výtvarný výraz [online]. Praha: Městská knihovna v Praze, 2018 [cit. 2021-04-13]. ISBN ISBN 978-80-7587-630-0. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/37/75/32/moderni_vytvarny_vyraz.pdf

Edvard Munch. ArtMuseum.cz [online]. Praha: artmuseum.cz, 2008 [cit. 2021-04-06]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=611

Edvard Munch (1863–1944). Slavné obrazy [online]. Praha: slavneobrazy.cz, 2021 [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: <https://www.slavneobrazy.cz/vsechny-reprodukce/munch-edward>

GARDELKA, Jaroslav. Jan Svatopluk Presl. Pražský pantheon [online]. Praha: Pražský pantheon, 2004 [cit. 2021-04-02]. Dostupné z: https://www.prazskypantheon.cz/index.php/Jan_Svatopluk_Presl

Henri de Toulouse Lautrec. ArtMuseum.cz [online]. Praha: artmuseum.cz, 2008 [cit. 2021-04-12]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=415

Henri de Toulouse-Lautrec. Artsandculture.google.com [online]. Praha: artsandculture.google.com, 2020 [cit. 2021-03-30]. Dostupné z: <https://artsandculture.google.com/entity/henri-de-toulouse-lautrec/m0h7vt?hl=cs>

Henri de Toulouse-Lautrec (*1864 †1901). MYARTPRINTS.CZ [online]. Praha: MYARTPRINTS.CZ, 2021 [cit. 2021-04-12]. Dostupné z: <https://www.myartprints.cz/a/de-toulouse-lautrec-henri.html>

Historie litografie. František Pavlica Litografie [online]. Hroznová Lhota: atelier-pavlica.cz, 2020 [cit. 2020-12-02]. Dostupné z: <https://atelier-pavlica.cz/historie-litografie/>

Historie litografie. Polygrafické taháky [online]. Litomyšl: Tiskárna H.R.G., 2009 [cit. 2020-11-12]. Dostupné z: https://www.polygraficketahaky.cz/specialni_edice_5#article-119-headline

HNÁTEK, Václav. Nejen známky a bankovky. Co všechno uměl Oldřich Kulháněk. IDNES.cz [online]. Praha: idnes.cz, 2015 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/vytvarne-umeni/oldrich-kulhanek-vystava.A150109_140309_vytvarne-umeni_vha

Hubatková Jana. Hollar [online]. Praha: hollar.cz, 2004 [cit. 2021-03-30]. Dostupné z: <http://hollar.cz/umelci/hubatkova-jana/>

HŮLA, Jiří. Výstava Oldřicha Kulhánka v Mánesu. Český rozhlas Vltava [online]. Praha: Mozaika, 2001 [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/vystava-oldricha-kulhanka-v-manesu-7871082>

JANÁČOVÁ, Eva. Terezín závěrem. Izraeltour.cz [online]. Praha: Literární noviny č. 7, 2015 [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: <http://www.izraeltour.cz/terezin-zaverem/>

Kámen porazil počítače. Grafika roku pro Janu Hubatkovou. Ct24.ceskatelevize.cz [online]. Praha: Česká televize, 2013 [cit. 2021-03-30]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1116534-kamen-porazil-pocitace-grafika-roku-pro-janu-hubatkovou>

Kitchen Litho? Atelier Kitchen Print [online]. Charmes: Atelier Kitchen Print, 2021 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://www.atelier-kitchen-print.org/emilie-aizier/>

KRTIČKA, Jiří Bernard. Vladimír Suchánek – umělec, grafik a gentleman. České galerie [online]. Praha: ceskegalerie.cz, 2021 [cit. 2021-03-09]. Dostupné z: <https://www.ceskegalerie.cz/cs/umelci-2/vladimir-suchanek-umelec-grafik-a-gentleman>

Kulhánek Oldřich. Galerietoga.cz [online]. Kladno: Galerie Toga, 2020 [cit. 2021-03-30]. Dostupné z: https://www.galerietoga.cz/autori/kulhanek-oldrich?gclid=Cj0KCQjwmIuDBhDXARIsAFITC_76XhCS_4Tu00hpLYRa-Md4ACP_jd9c91zqd6i-tEyv6_cmyS1VtJAaAvnTEALw_wcB

LAUFROVÁ, Alena. ROZHOVOR S JANOU HUBATKOVOU. Grapheion.cz [online]. Praha: Grapheion.cz, 2013 [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: <http://www.grapheion.cz/index.php?akce=vypis&link=2013070011>

Litografie. ARTPRO GALLERY [online]. Praha: ArtPro Gallery, 2020 [cit. 2020-12-02]. Dostupné z: <https://www.artprogallery.com/litografie>

Litografie. Encyklopedieknihy.cz [online]. encyklopedieknihy.cz, 2016 [cit. 2020-11-12]. Dostupné z: <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Litografie>

MgA. Jana Hubatková. UMPRUM Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze [online]. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2014 [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: <https://sp.vsup.cz/cs/ucitel109359.html>

Mikoláš Axman – Sítnice. Přehled výstav České galerie [online]. Praha: ceskegalerie.cz, 2000 [cit. 2021-03-25]. Dostupné z: <https://www.ceskegalerie.cz/cs/vystavy/1408/mikolas-axmann-sitnice>

Edvard Munch. Osobnosti.cz [online]. Praha: zivotopis.osobnosti.cz, 2020 [cit. 2021-04-13]. Dostupné z: <https://zivotopis.osobnosti.cz/edvard-munch.php>

NOVÁKOVÁ, Mgr. Hana. Mikoláš Axmann –! lustrace. GALERIE VÝTVARNÉHO UMĚNÍ V HAVLÍČKOVĚ BRODĚ [online]. Havlíčkův Brod: galeriehb.cz, 2015 [cit. 2021-04-12]. Dostupné z: <https://www.galeriehb.cz/cs/vystavy/archiv/504-mikolas-axmann-lustrace-kamenopis>

Oldřich Kulháněk: tvář, tělo, svědomí. GALERIE VÝTVARNÉHO UMĚNÍ V HAVLÍČKOVĚ BRODĚ [online]. Havlíčkův Brod: galeriehb.cz, 2015 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://www.galeriehb.cz/cs/vystavy/archiv/502-oldrich-kulhanek-grafika-bankovky>

O nás. Fakulta designu a umění Ladislava Sutnara ZČU Sutnarka [online]. Plzeň: fdu.zcu.cz, 2021 [cit. 2021-04-12]. Dostupné z: <https://fdu.zcu.cz/cz/4-historie-a-rozvoj-fakulty-designu-a-umeni-ladislava-sutnara>

PEŇÁS, Jiří. Tehdy, v tom nudném létě 1980. LIDOVKY.cz [online]. Praha: lidovky.cz, 2010 [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/noviny/tehdy-v-tom-nudnem-lete-1980.A100806_000036_ln_noviny_sko

Proměny měny aneb 10 zajímavostí, které možná nevíte o našich bankovkách. REFLEX [online]. Praha: reflex.cz, 2019 [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/fotogalerie/93229/promeny-meny-aneb-10-zajimavosti-ktere-mozna-nevite-o-nasich-bankovkach.html>

Prostitutky i moderní svět na Instagramu 19. století. V Paříži vystavují Toulouse-Lautreca. Česká televize [online]. Praha: ct24.ceskatelevize.cz, 2019 [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/2948594-prostitutky-i-moderni-svet-na-instagramu-19-stoleti-v-parizi-vystavuji-toulouse>

PTÁČEK, Petr. *Co je to litografie?* [online]. In: Praha: Spolek pro umění a sběratelství, 2019 [cit. 2021-02-18]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=mCAvqRvw198>

SPILKOVÁ, Alena. Oldřich Kulháněk ve slánské galerii Ikaros. Kladenské listy [online]. Kladno: kladenskelisty.cz, 2013 [cit. 2021-04-13]. Dostupné z: <https://kladenskelisty.cz/75593/oldrich-kulhanek-ve-slanske-galerii-ikaros/>

Toulouse-Lautrec, Henri. Metodický portál rvp.cz [online]. Praha: wiki.rvp.cz, 2013 [cit. 2021-04-13]. Dostupné z: https://wiki.rvp.cz/Kabinet/Ucebni_texty/V%C3%BDtvarn%C3%A1_v%C3%BDc_hova/D%C4%9Bjiny_v%C3%BDtvarn%C3%A9ho_um%C4%9Bn%C3%AD/Um%C4%9Bn%C3%AD_19._stolet%C3%AD/Mal%C3%AD%C5%99stv%C3%AD/Postimpresionismus/Toulouse-Lautrec%2C_Henri

Výtvarník: Oldřich Kulháněk. Galeriefany.cz [online]. Český Krumlov: Galerie Fany, 2019 [cit. 2021-03-30]. Dostupné z: <https://galeriefany.cz/produkt-kategorie/oldrich-kulhanek/>

Seznam příloh

Příloha I – Obrazový materiál k teoretické části.....	59
Příloha II – Fotodokumentace praktické části.....	96

Příloha I – Obrazový materiál k teoretické části

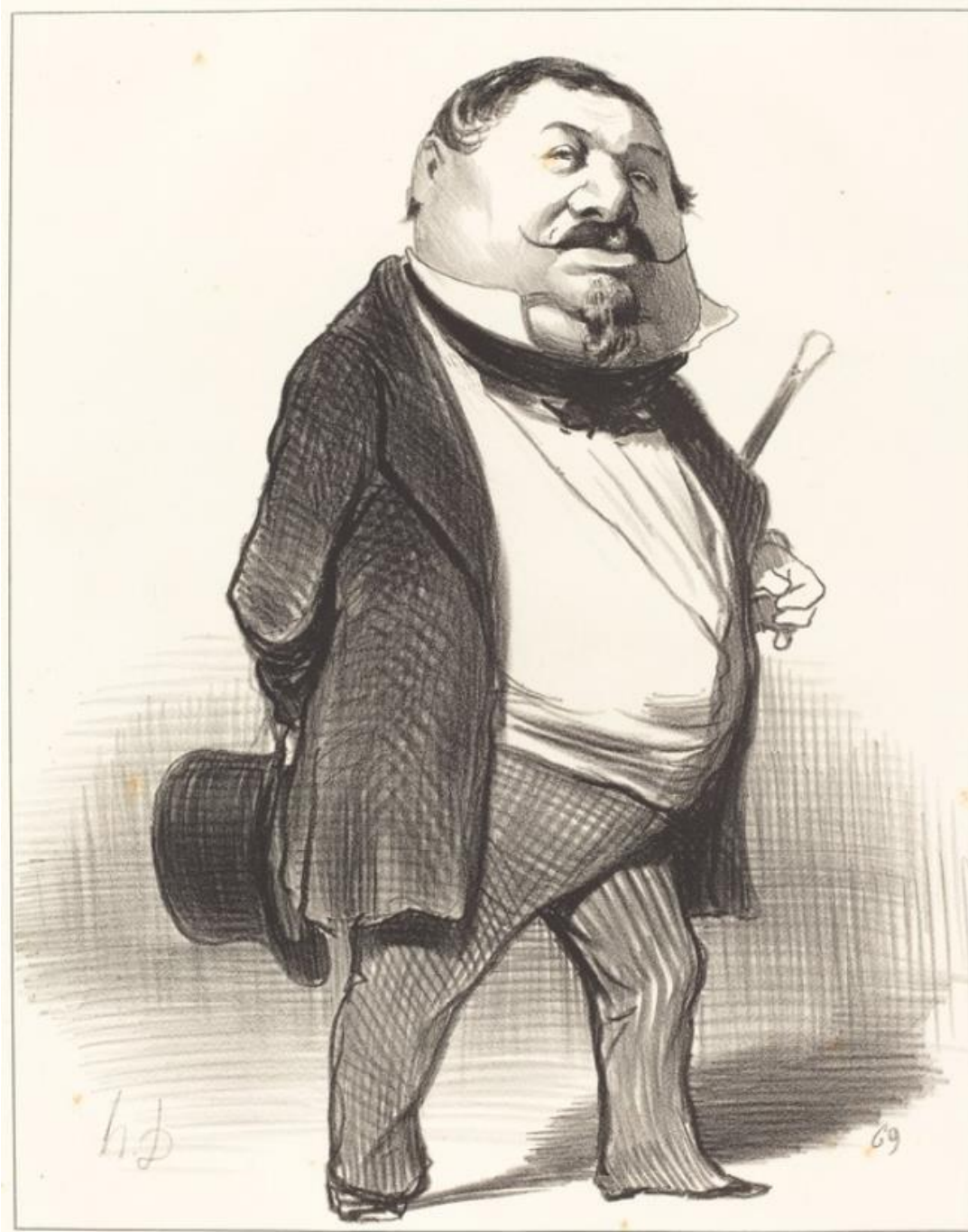
Obr. 1 – Podobizna Aloise Senefeldera – vynálezce litografie

Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Alois_Senefelder2.jpg

Obr. 2 – Karikatura od Paula Gavarniho

Zdroj: http://www.artoftheprint.com/artistpages/gavarni_ladouleurdunemere.htm

Obr. 3 – Karikatura od Honoré Daumiera

Zdroj: <https://www.artsy.net/artwork/honore-daumier-prince-lucien-murat>

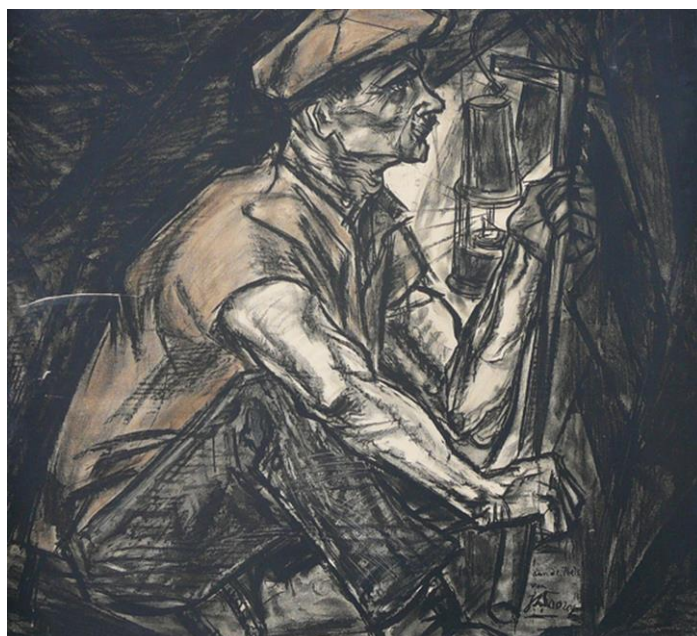
Obr. 4 – Bronzová pamětní deska s reliéfní podobiznou samotného Senefeldera
Zdroj: <https://www.drobnepamatky.cz/node/24525>

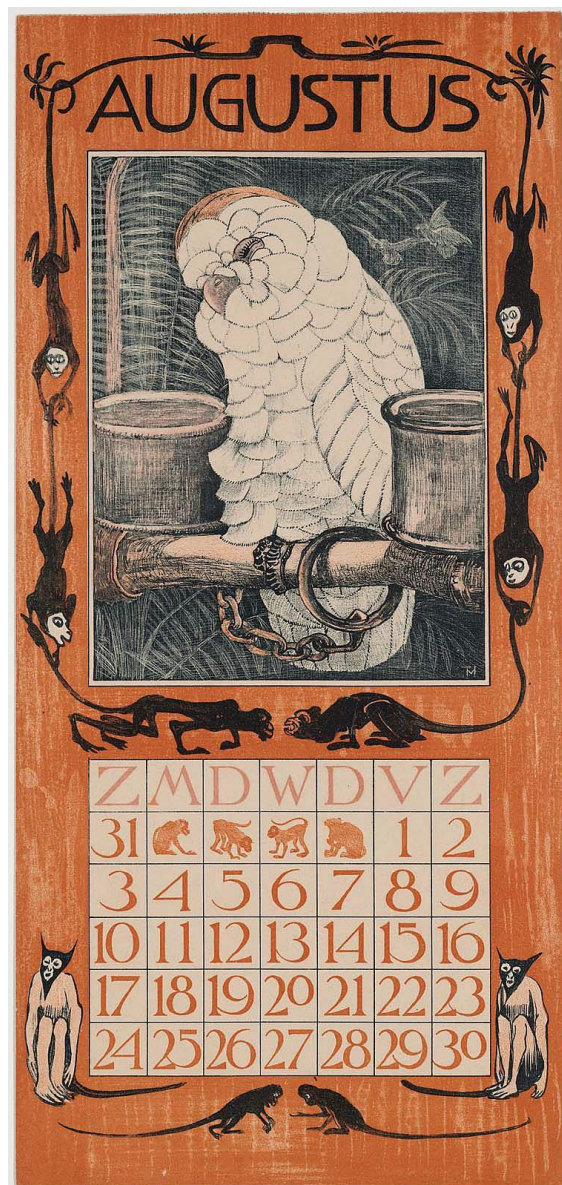
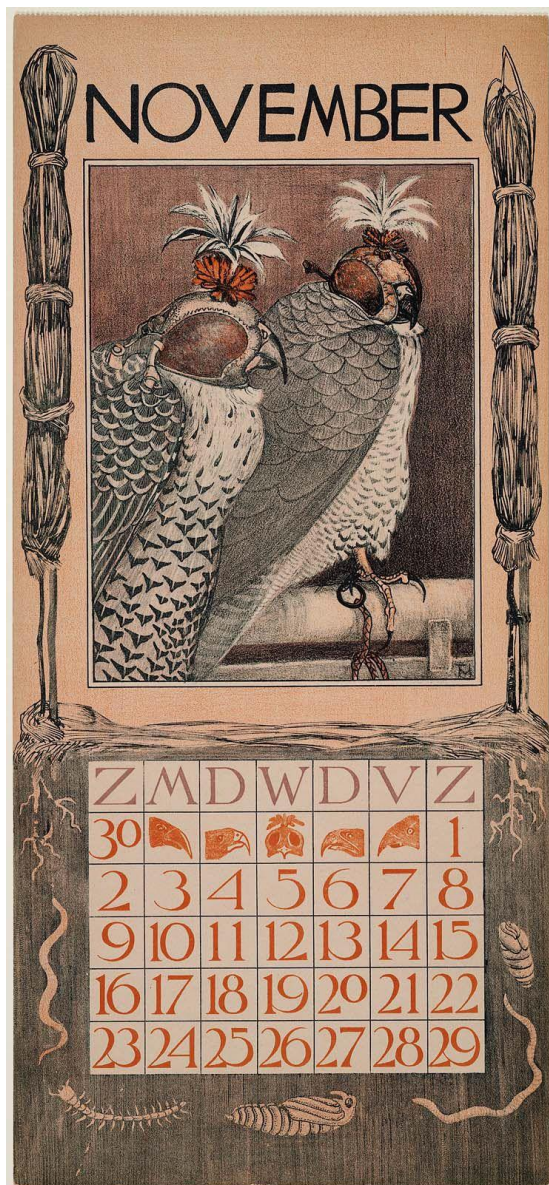
Obr. 5 – Ukázka litografie od Théodora Géricaulta s názvem Vlámský podkovář
Zdroj: <https://www.brooklynmuseum.org/opencollection/objects/109850>

Obr. 6 – Litografické ilustrace k Faustovi (J. W. Goethe) – Eugène Delacroix
Zdroj: <https://eclecticlight.co/2019/01/28/painting-goethes-faust-4-the-seduction-of-gretchen/>

Obr. 7 – Litografická ukázka od Jana Tooropa – Horník
Zdroj: <https://www.kunstveiling.nl/items/jan-toorop-de-mijnwerkerlitho-1915-85-x-95-cm/125155>

Obr. 8 a 9 – Ukázka kalendářů (litografie) – Theo van Hoytema, oblíbeným námětem – ptactvo

Zdroj: <https://collections.mfa.org/object>

<https://collections.mfa.org/download/521867>

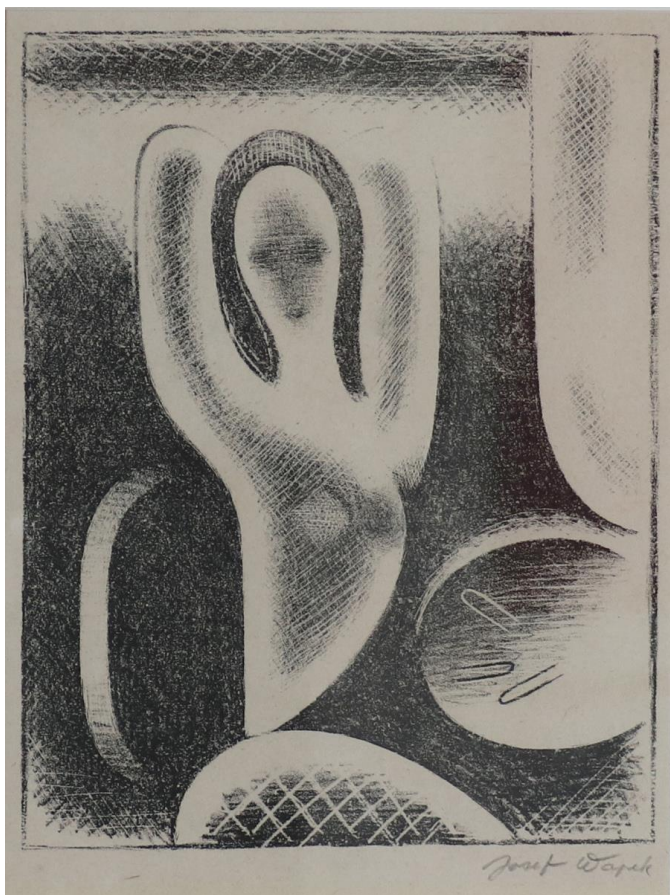
Obr. 10 - Francisco de Goya – „Toros de Burdeos“ (Býčí zápasy)

Zdroj: <https://www.worcesterart.org/collection/European/1926.682.html>

Obr. 11 – Ukázka litografie od Pabla Picassa – Velká sova

Zdroj: <https://www.affordableart101.com/Pablo-Picasso-lithograph-Great-Owl-p/7302.htm>

Obr. 12 – Josef Čapek – Toaleta
(litografie z r. 1918)

Zdroj: <https://www.galerie moderna.cz/author/detail/68?filter=%C4%8C>

Obr. 13 – Jan Zrzavý – Album litografií z roku 1918 (nejdražší umělcovo grafiky)

Zdroj:

<https://www.artplus.cz/cs/aukcni-zpravodajstvi/1/nejdrazsi-zrzaveho-grafiky-v-jednom-albu>

Obr. 14 – Max Švabinský – litografie s názvem „Labe“ (1948)
Zdroj: <https://www.tfsimon.com/Max-Svabinsky.html>

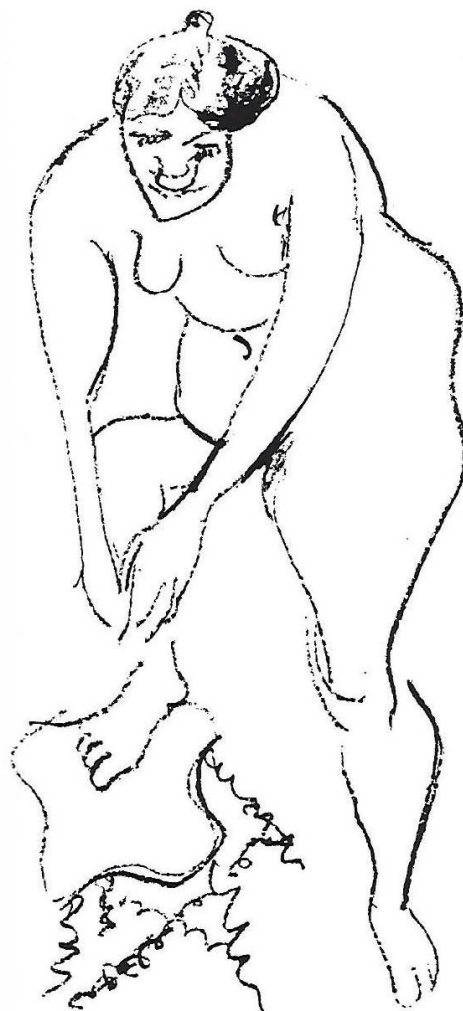

Obr. 15 – Alphonse Mucha –
Plakát pro herečku S.
Bernhardtovou k divadelní
hře – Gismonda
Zdroj: [https://upload.wikimedia.
org/wikipedia/commons/
2/2f/Alphonse_Mucha_-_1894_-
_Gismonda.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2f/Alphonse_Mucha_-_1894_-_Gismonda.jpg)

Obr. 16 – Pérová
litografie Alfreda
Kubína – Hřebec
a Had
Zdroj: KREJČA,
Aleš. Grafika.
Praha:
Aventinum, 2010.
Výtvarné
techniky
(Aventinum).

Obr. 17 – Litografie –
štetcová technika –
Marc Chagall – Hráč
houslí na vsi
Zdroj: KREJČA, Aleš.
Grafika. Praha:
Aventinum, 2010.
Výtvarné techniky
(Aventinum).

Obr. 18 - Křídová litografie - Henri Matisse Utírající se žena

Zdroj: KREJČA, Aleš. Grafika. Praha: Aventinum, 2010. Výtvarné techniky (Aventinum).

Obr. 19 a 20 - Lavírovaná litografie - Vladimír Suchánek (Odvanutá vzpomínka a Leda s labutí)

Zdroj: <https://www.ceskegalerie.cz/cs/umelci-2/vladimir-suchanek-umelec-grafik-a-gentleman>

Obr. 21 – Škrábaná litografie – Pablo Picasso – David a Bathseba

Zdroj: KREJČA, Aleš. Grafika. Praha: Aventinum, 2010. Výtvarné techniky (Aventinum).

Obr. 22 – Autografie – Pablo Picasso – Ateliér v Cannes

Zdroj: KREJČA, Aleš. Grafika. Praha: Aventinum, 2010. Výtvarné techniky (Aventinum).

Obr. 23 – Pohled na lom (1920), kde se těžil vápenec

Zdroj: *Grappeion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru.* Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1.

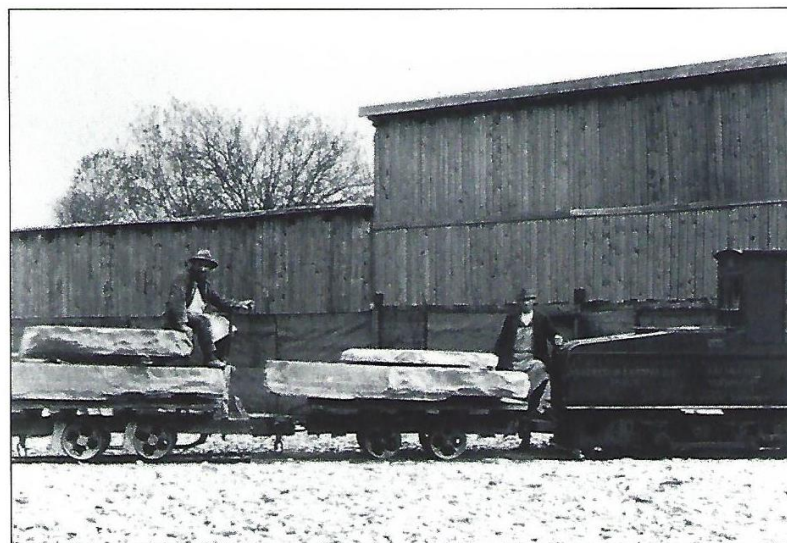

Těžba litografického materiálu (archiv SAV)

Obr. 24 a 25 – Těžba litografického materiálu

Zdroj: *Grappeion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru.*

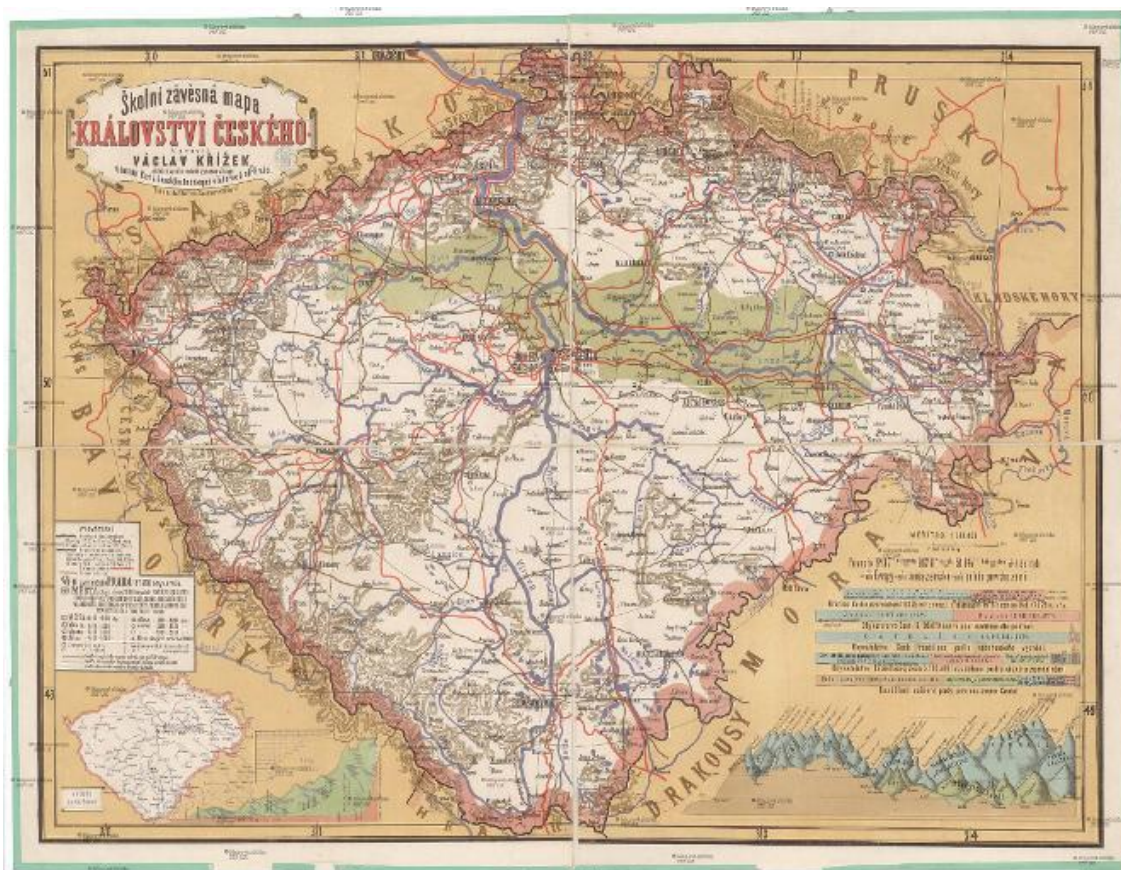
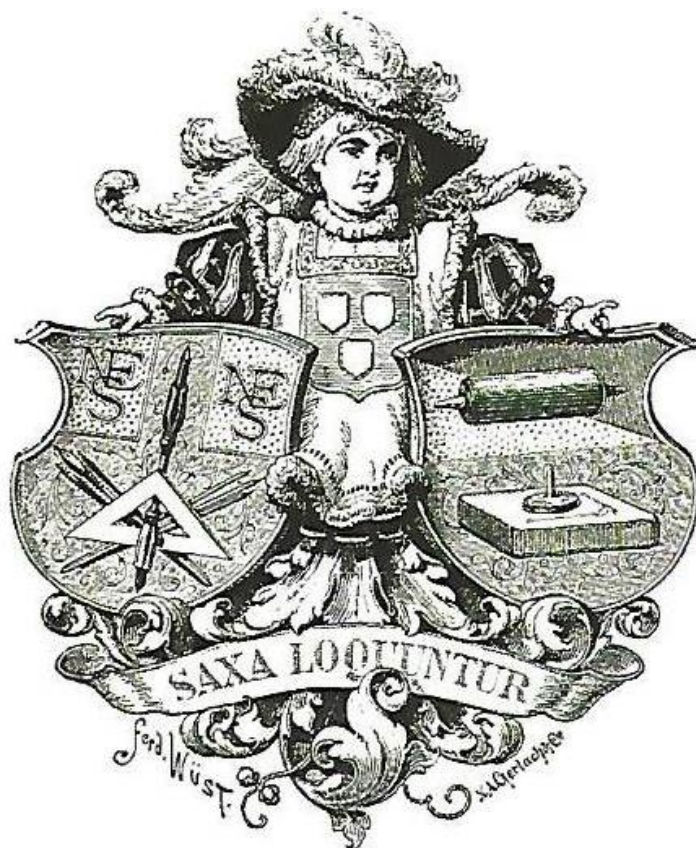
Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1.

Železniční doprava na vlečce lom/zpracovatelský závod (archiv SAV)

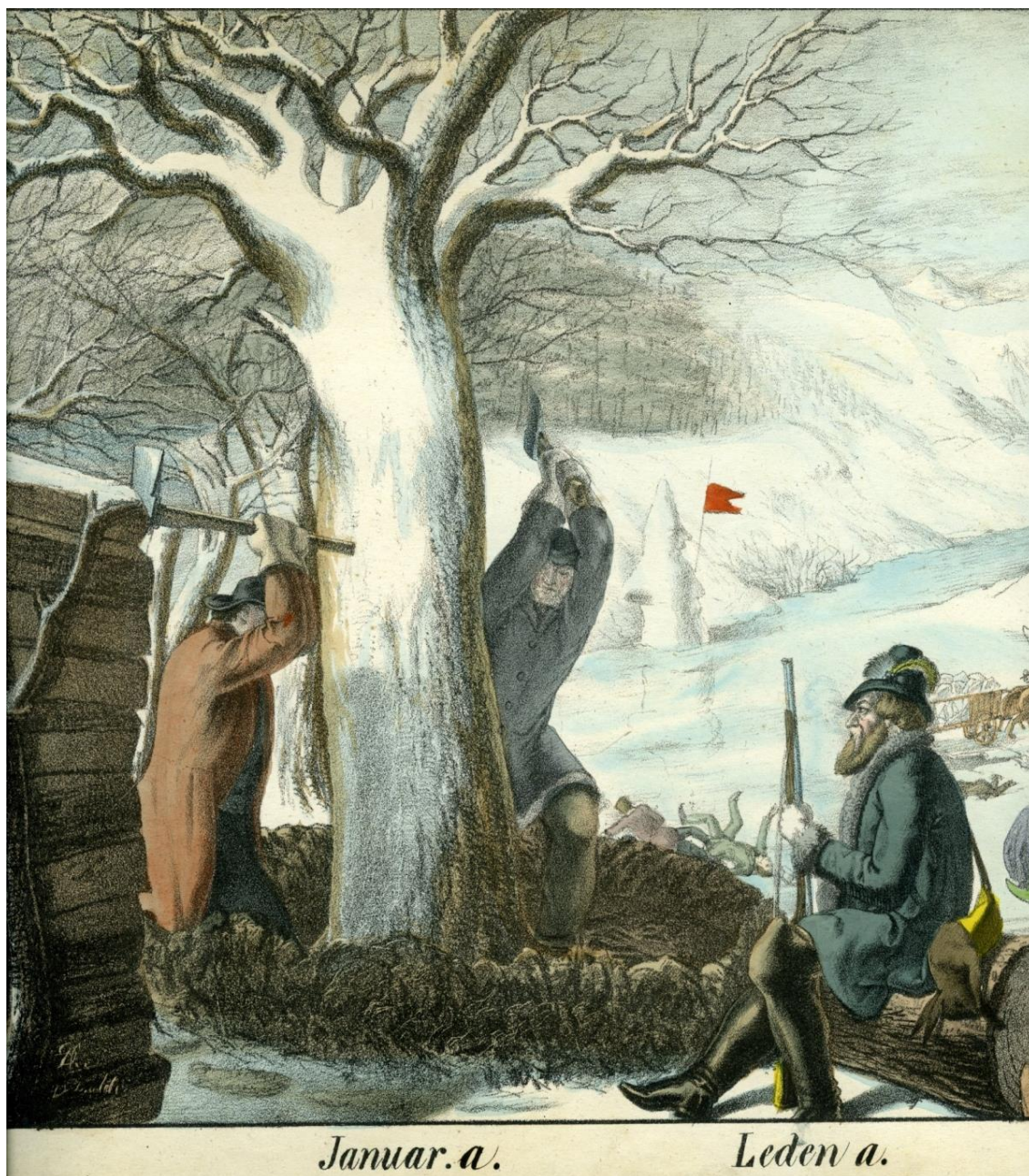
Obr. 26 – Znak litografů a kamenotiskařů dle návrhu Ferdinanda Wüsta z Vídně (text: „O tobě budou mluvit kameny“)

Zdroj: Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1.

Obr. 27 – Školní závěsná mapa království Českého

Zdroj: <https://www.oldmapsonline.org/map/cuni/1026824>

Obr. 28 – Litografie z knihy Karla Amerlinga – Dvanáct měsíců v obrazech (od
Zdroj: <http://www.ztichlaklika.cz/antikvariat/show/amerling-karel-12-mesicu-v-obrazcich-k-nazornemu-vyuoovani-sesit-i-deset-obrazu-sesit-ii-deset-obrazu-id13615>

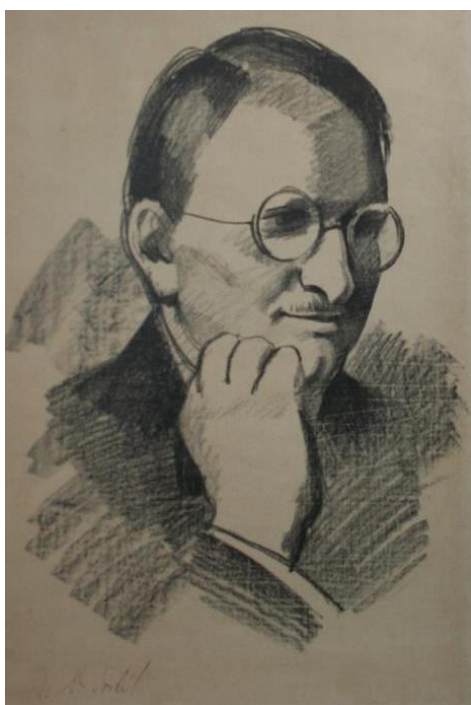
Obr. 29 – Ukázka litografické ilustrace z Preslova vědeckého díla: „O přirozenosti rostlin aneb Rostlinář“

Zdroj: <http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:a7d068d0-ede5-11dd-a6e4-000d606f5dc6?page=uuid:2155f48f-f387-4aad-b583-0d29c6c89ee6>

Obr. 30 – Ukázka ilustrací časopisu Dobroslav (litografie)

Zdroj: <http://po.alatera.cz/index.php/veskere-pisemnosti/bible/2474/dobroslav-casopis-1820-1822-detail>

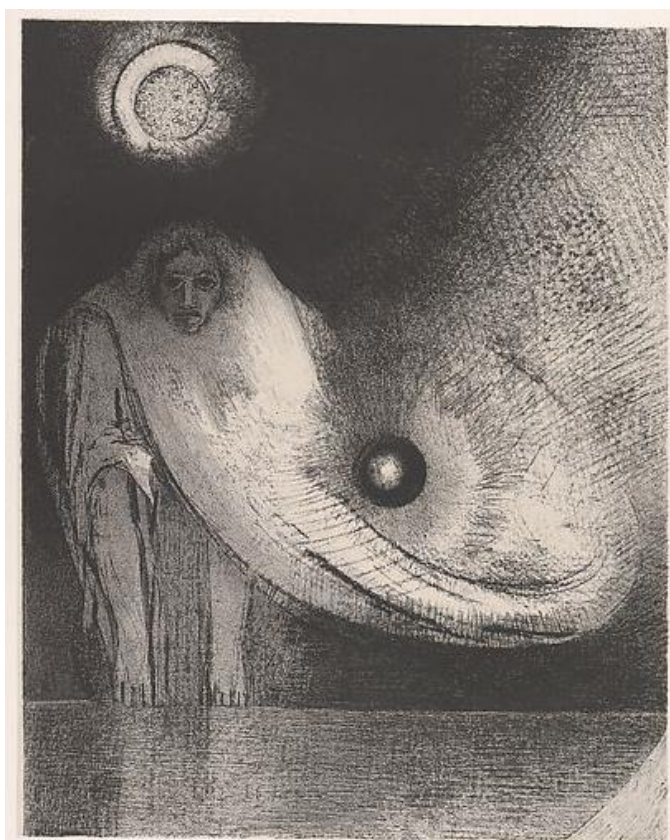
Obr. 31 a 32 – Litografie Františka V. Šíra (Podobizna prof. Eugena Dostála, Puškin)

Zdroj: http://sbirky.moravska-galerie.cz/dielo/CZE:MG.C_11501

http://sbirky.moravska-galerie.cz/dielo/CZE:MG.SDR_3069

Obr. 33 – Litografie Antonína Mánese – Krajina se zříceninou Gaia Maria
Zdroj: <http://www.patriksimon.cz/autori-detail/antonin-manes/95/>

Obr. 34 – Litografie s názvem
Buddha od Odilona Redona
Zdroj: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/369642>

Obr. 35 – Ukázka litografie Pierra Bonnarda

Zdroj: <https://www.affordableart101.com/Pierre-Bonnard-lithograph-La-Petite-Blanchisseuse-p/7278.htm>

Obr. 36 a 37 – Podobizna Aristide Bruanta (francouzský zpěvák a kabaretiér, dobrý přítel Lautreca)

Zdroj:

[https://commons.](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ambassadeurs_-_Aristide_Bruant,_by_Henri_de_Toulouse-Lautrec.jpg)

[Wikimedia.org/wiki/File:](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ambassadeurs_-_Aristide_Bruant,_by_Henri_de_Toulouse-Lautrec.jpg)

[Ambassadeurs_-](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ambassadeurs_-_Aristide_Bruant,_by_Henri_de_Toulouse-Lautrec.jpg)

[_Aristide_Bruant,](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ambassadeurs_-_Aristide_Bruant,_by_Henri_de_Toulouse-Lautrec.jpg)

[_by_Henri_de_Toulouse-](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ambassadeurs_-_Aristide_Bruant,_by_Henri_de_Toulouse-Lautrec.jpg)

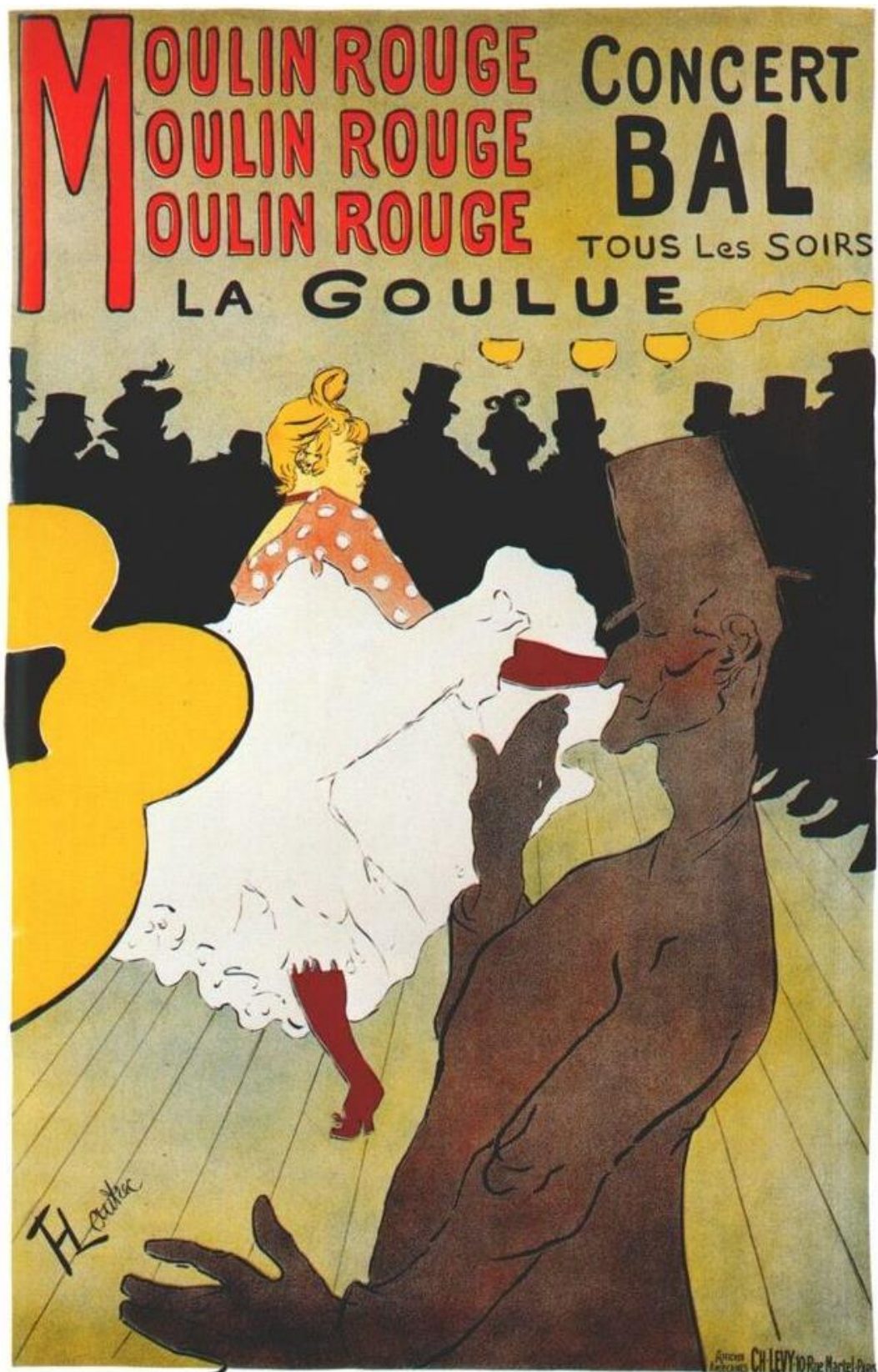
[Lautrec.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ambassadeurs_-_Aristide_Bruant,_by_Henri_de_Toulouse-Lautrec.jpg)

[https://www.artgallery.](https://www.artgallery.nsw.gov.au/collection/works/7521/)

[nsw.gov.au/collection/](https://www.artgallery.nsw.gov.au/collection/works/7521/)

[works/7521/](https://www.artgallery.nsw.gov.au/collection/works/7521/)

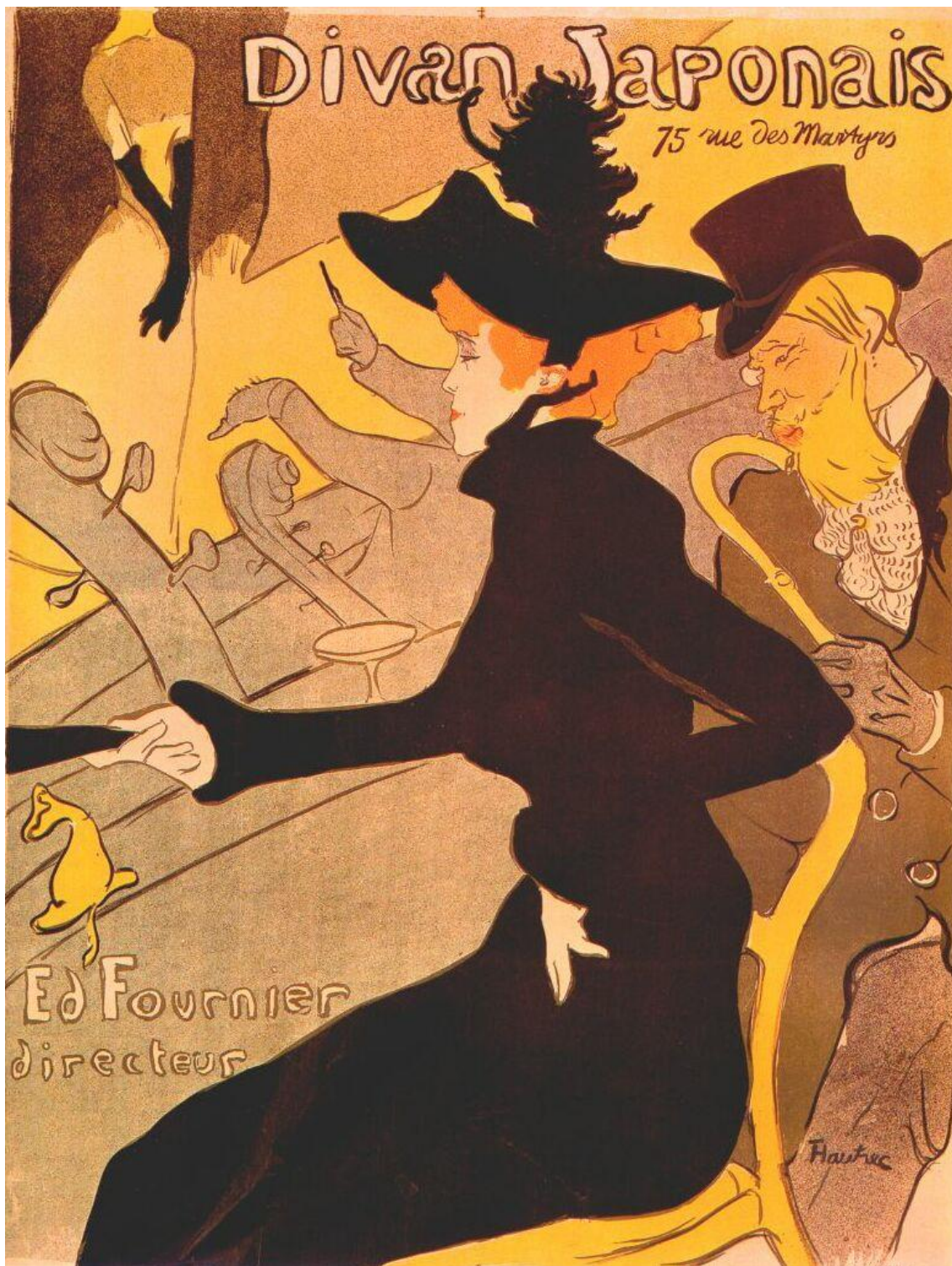
Obr. 38 – Lautrecův litografický plakát pro Moulin Rouge z roku 1891

Zdroj: https://www.wikiwand.com/simple/Henri_de_Toulouse-Lautrec

Obr. 39 – Lautrecova litografie – La Chaîne Simpson – reklama na řetěz Simpson na cyklistické kolo

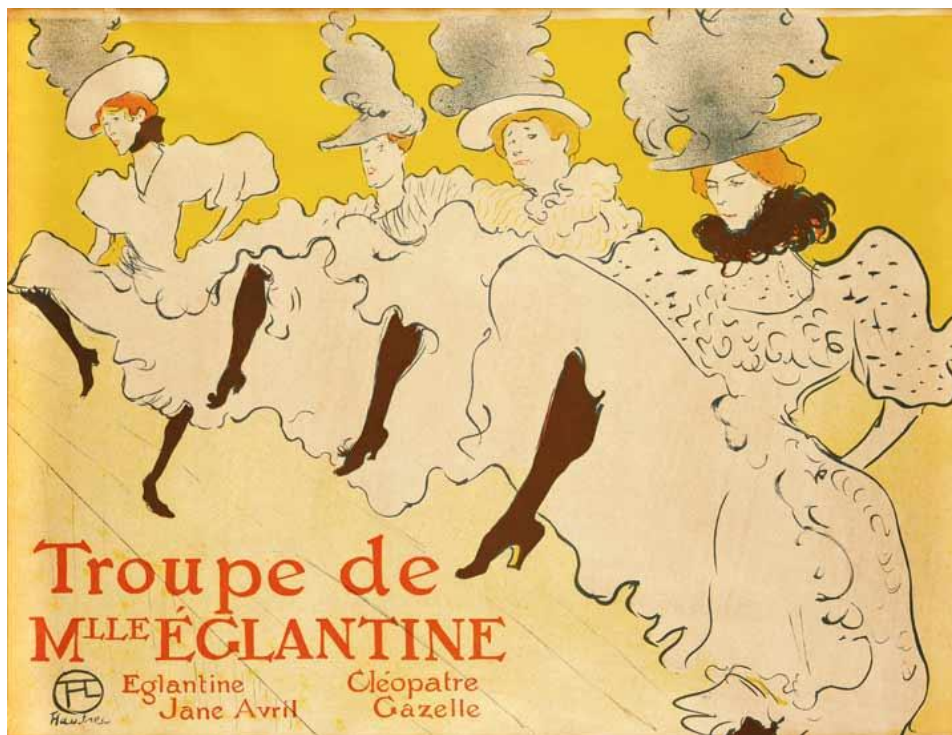
Zdroj: <https://thehammockpapers.blogspot.com/2018/11/happy-birthday-lautrec.html>

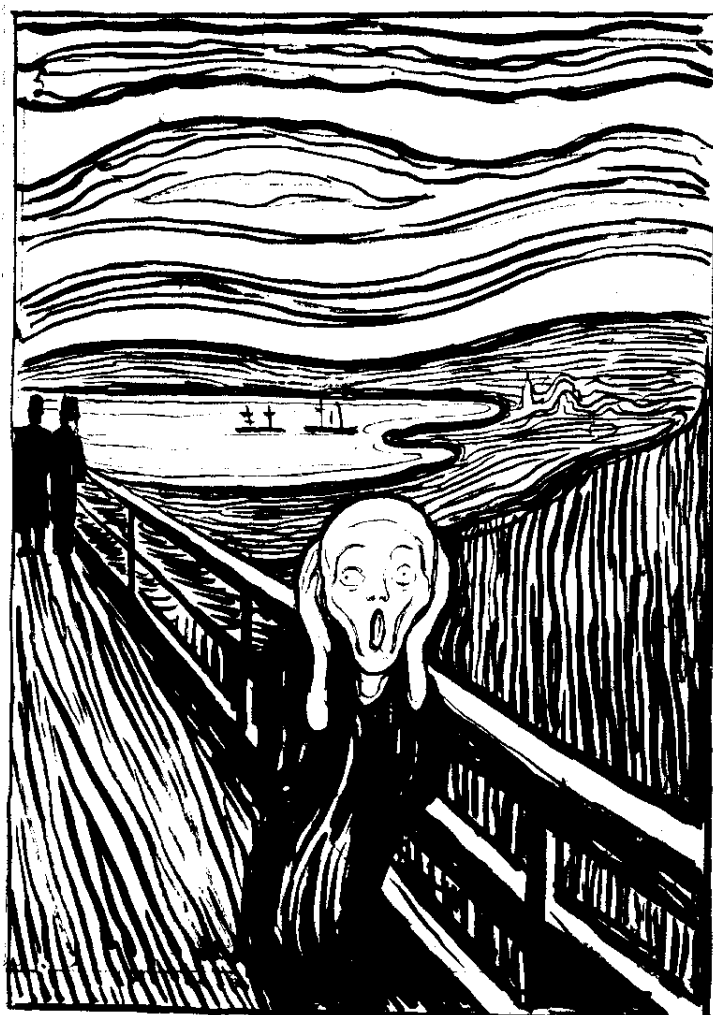
Obr. 40 – Henri de Toulouse-Lautrec – litografie Divan Japonais (1893)

Zdroj:

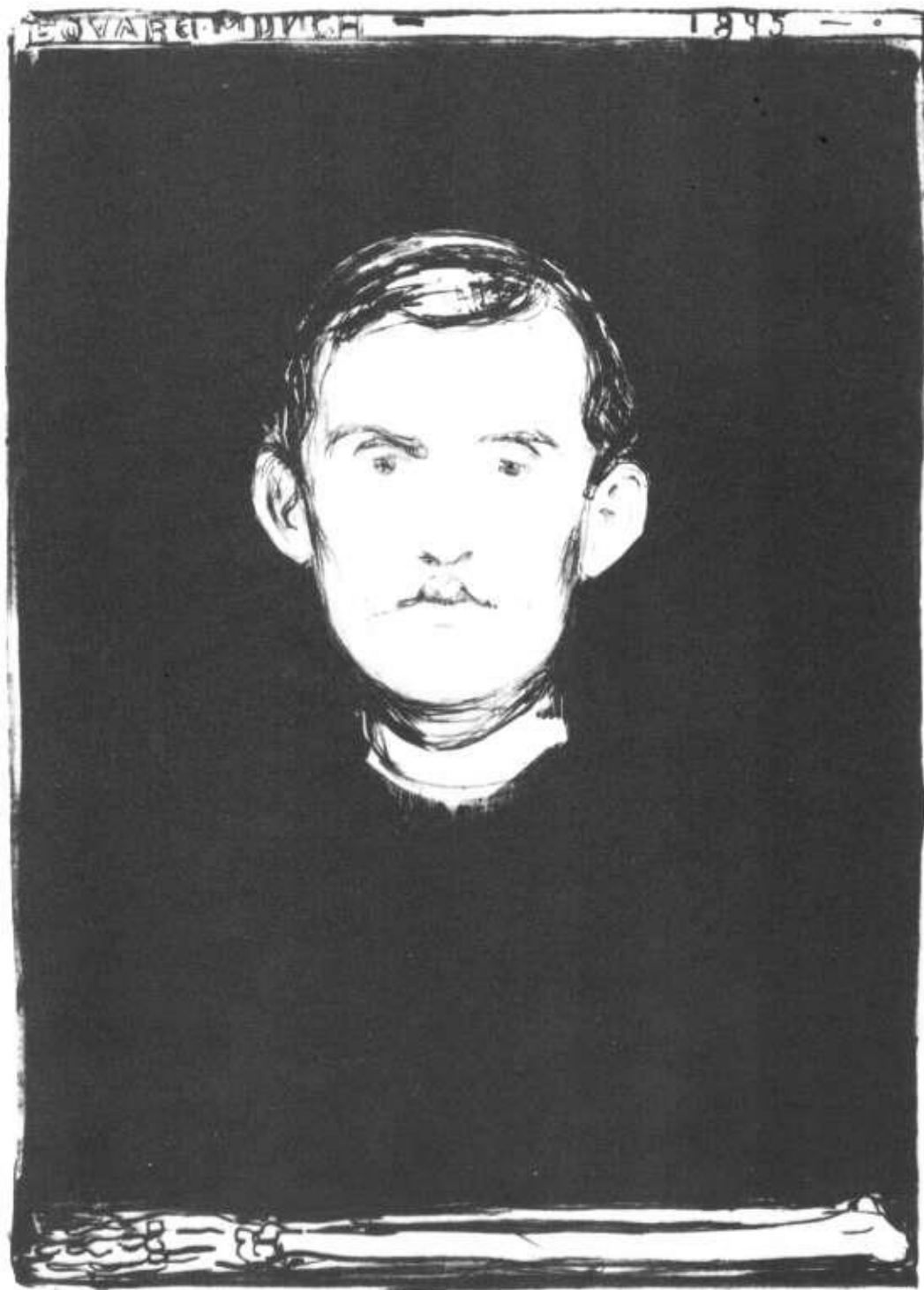
[https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Lautrec_divan_japonais_\(poster\)_c1892-3.jpg](https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Lautrec_divan_japonais_(poster)_c1892-3.jpg)

Obr. 41 –
Lautrecova
litografie
s názvem
Skupina
Mademoiselle
Églantine (1896)
Zdroj:
https://www.myartprints.cz/a/la-troupe-de-mademoiselle-1.html&KK_COLLECT_ID=288

Obr. 42 – Munchova
litografie – Výkřik z roku
1895
Zdroj:
<https://www.artplus.cz/cs/aukni-zpravodajstvi/1/nejdrzsi-dilo-svetovych-aukci>

Obr. 43 – Edvard Munch – litografie s názvem Autoportrét s kostí z roku 1895

Zdroj:

<https://www.artplus.cz/cs/aukcni-zpravodajstvi/1/nejdrazsi-dilo-svetovych-aukci>

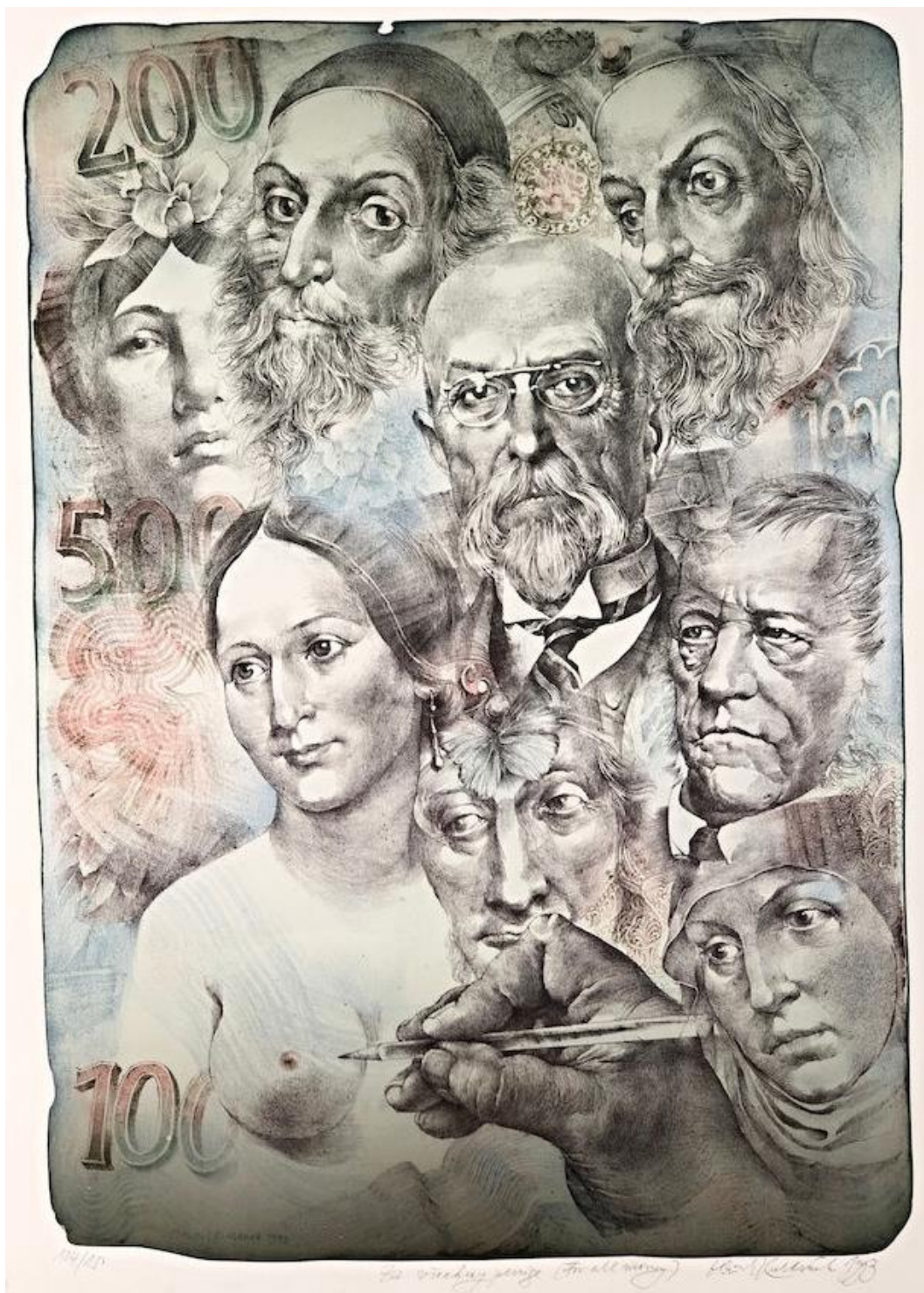
Obr. 44 – Litografie Edvarda Muncha – Madonna z roku 1895

Zdroj: https://www.plazzart.com/en_GB/buy/post-war-modern-art/edvard-munch-madonna-1895-lithograph-413824

Obr. 45 a 46 – Litografie Edvarda Muncha s názvem Nemocné dítě (první ukázka = barevná litografie, druhá ukázka = ručně kolorovaná litografie)

Zdroj: <https://www.munchmuseet.no/en/the-collection/the-sick-child/>

Obr. 47 – Kulhánkova litografie s názvem Za všechny peníze

Zdroj: <https://www.galerietoga.cz/aktuality/oldrich-kulhanek-otec-ceskych-bankovek>

Obr. 48 – Ukázka Kulhánkovy práce – bankovka 500 Kč s Boženou Němcovou
Zdroj: <https://bonites.cz/cs/blog/kam-investovat-prebytecnou-petistovku/>

Obr. 49 – Ukázka Kulhánkovy práce – bankovka 1000 Kč s Františkem Palackým
Zdroj: <https://www.reflex.cz/galerie/fotogalerie/102799/promeny-meny-aneb-10-zajimavosti-ktere-mozna-nevite-o-nasich-bankovkach?foto=8>

Obr. 50 – Kulhánek spolu se svou tvorbou poštovní známky bývalého prezidenta Václava Klause (fotografie, vytvořený kresebný portrét a portrét v liniích)

Zdroj: https://www.idnes.cz/ekonomika/domaci/foto/JB48df68_111.jpg

Obr. 51 – Litografie Job 2 – Oldřich Kulhánek

Zdroj: Archív, Právo (novinky.cz)

Obr. 52 – Kulháněk – litografie – Křik

Zdroj:

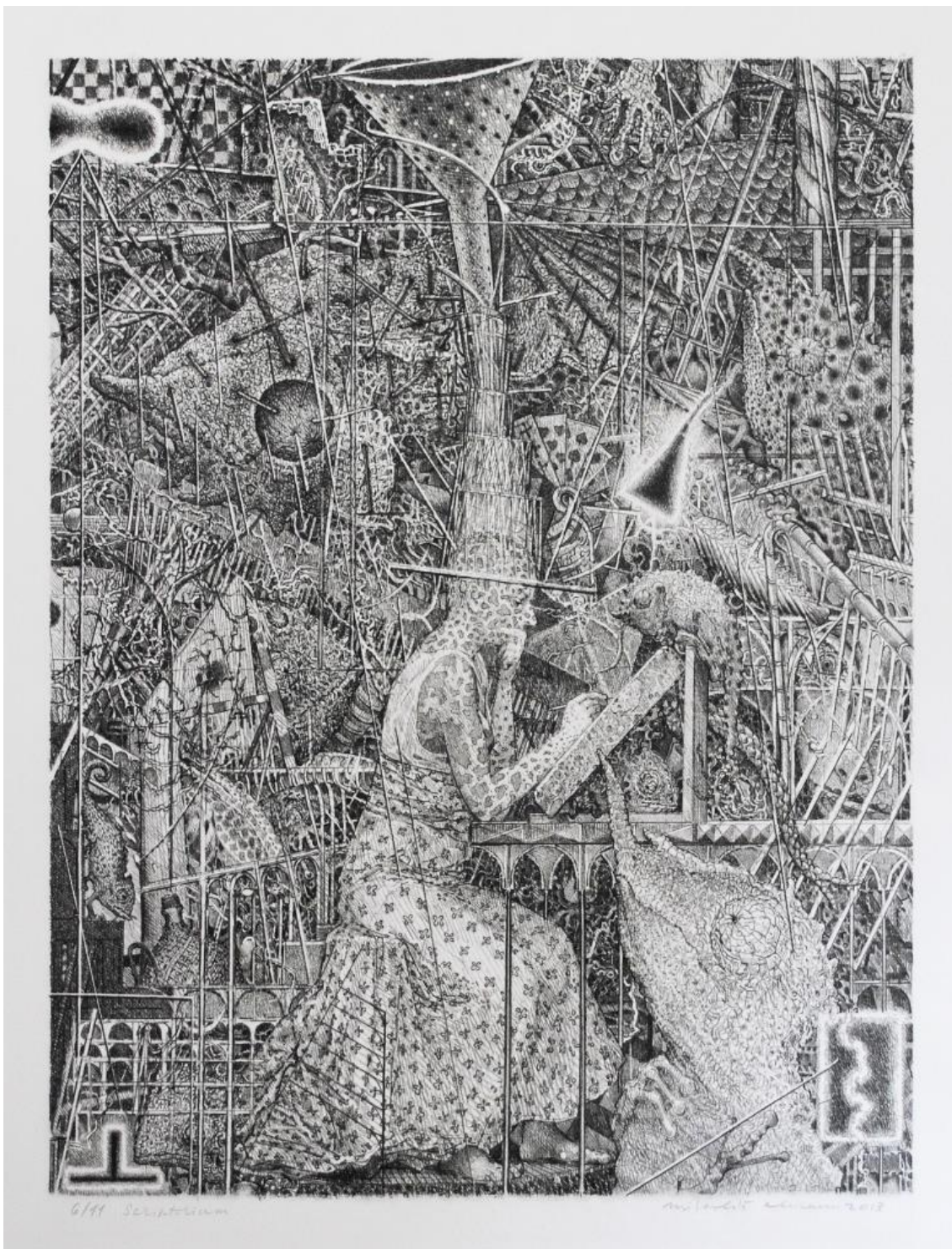
<https://galeriekmoch.cz/prodej-del/oldrich-kulhanek/>

Obr. 53 – Kulháněk – litografie – Rty

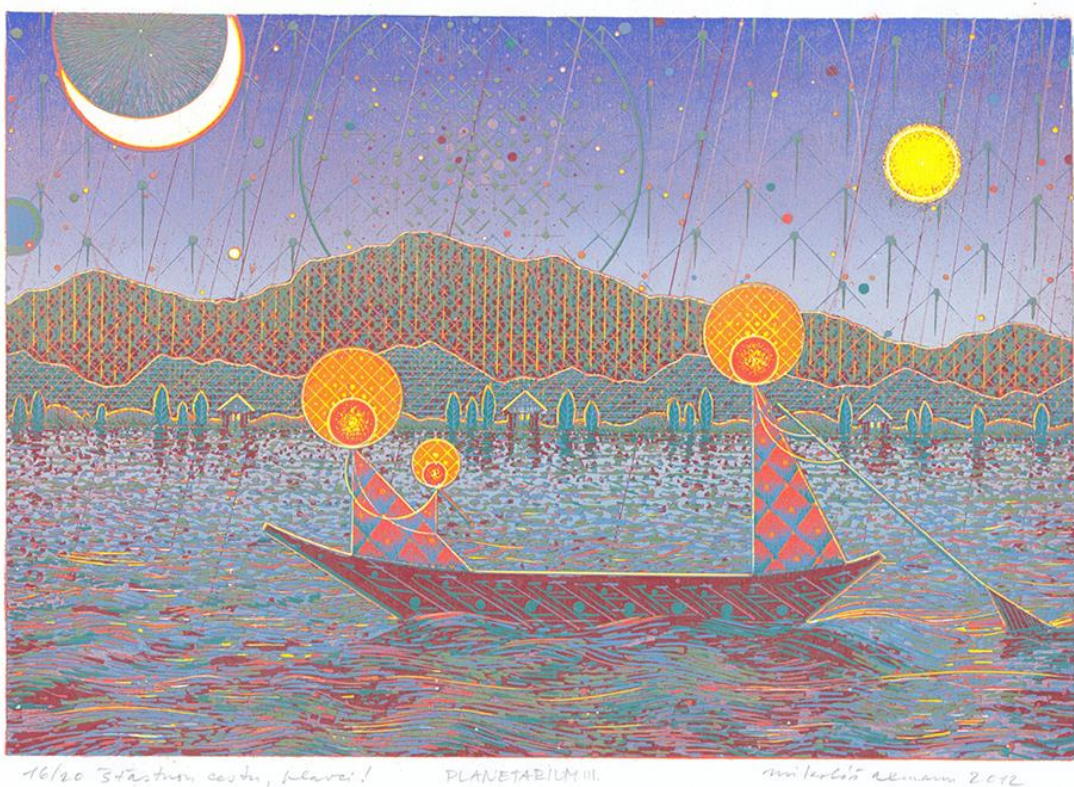
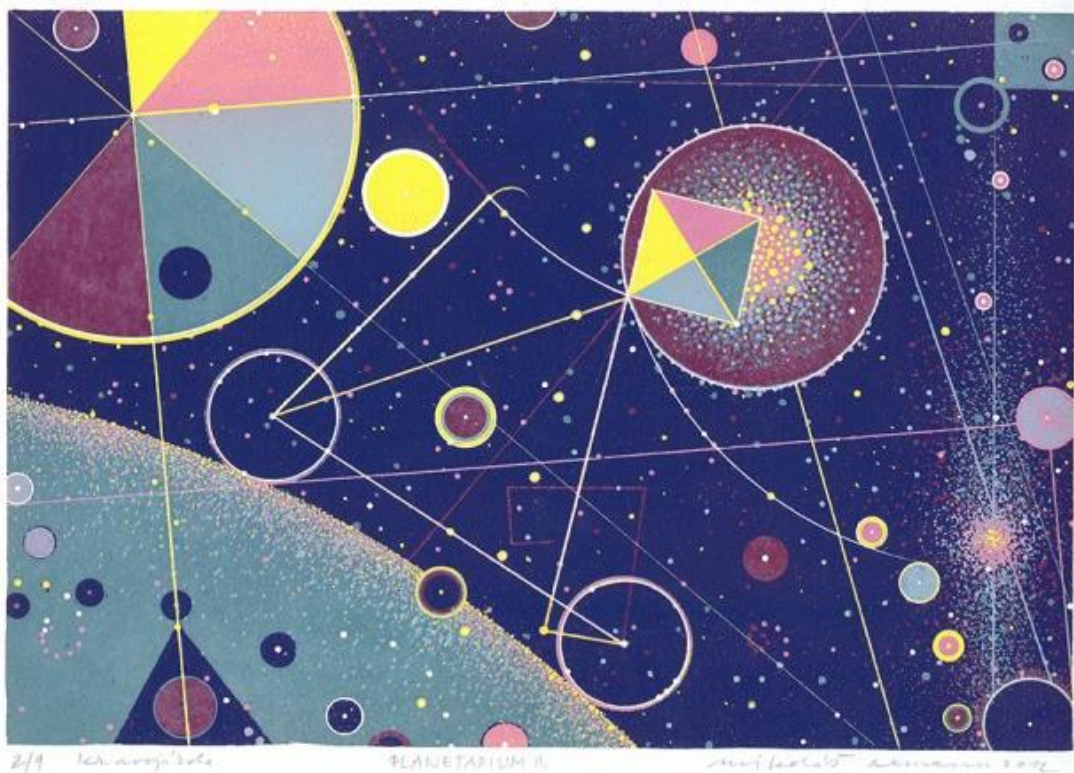
Zdroj:

<http://litografiesvoboda.cz/galerie/grafiky/>

Obr. 54 – Litografie Mikoláše Axmanna z cyklu Scriptorium

Zdroj: <https://www.mutualart.com/Artwork/Scriptorium/47787C4ED570BBA3>

Obr. 55 a 56 – Litografie Mikoláše Axmanna z cyklu Planetarium

Zdroj: <http://hollar.cz/en/product-category/axmann/>

Obr. 57 – Vítězná litografie s názvem Krajina s jezerem od Jany Hubatkové

Zdroj: http://www.grapheion.cz/userfiles/file/brezen%2001/krajina-s-jezerem---J_-Hubatkova---male.jpg

Obr. 58 – Litografie Jany Hubatkové

Zdroj: <http://www.grapheion.cz/userfiles/image/cervenec%200001/2-mKe-Kameni,kamenotisk.jpg>

Obr. 59 a 60 – Litografie Patrika Brauna (inspirační zdroj praktické části)
Zdroj: <https://patrikbraun.com/#litografie>

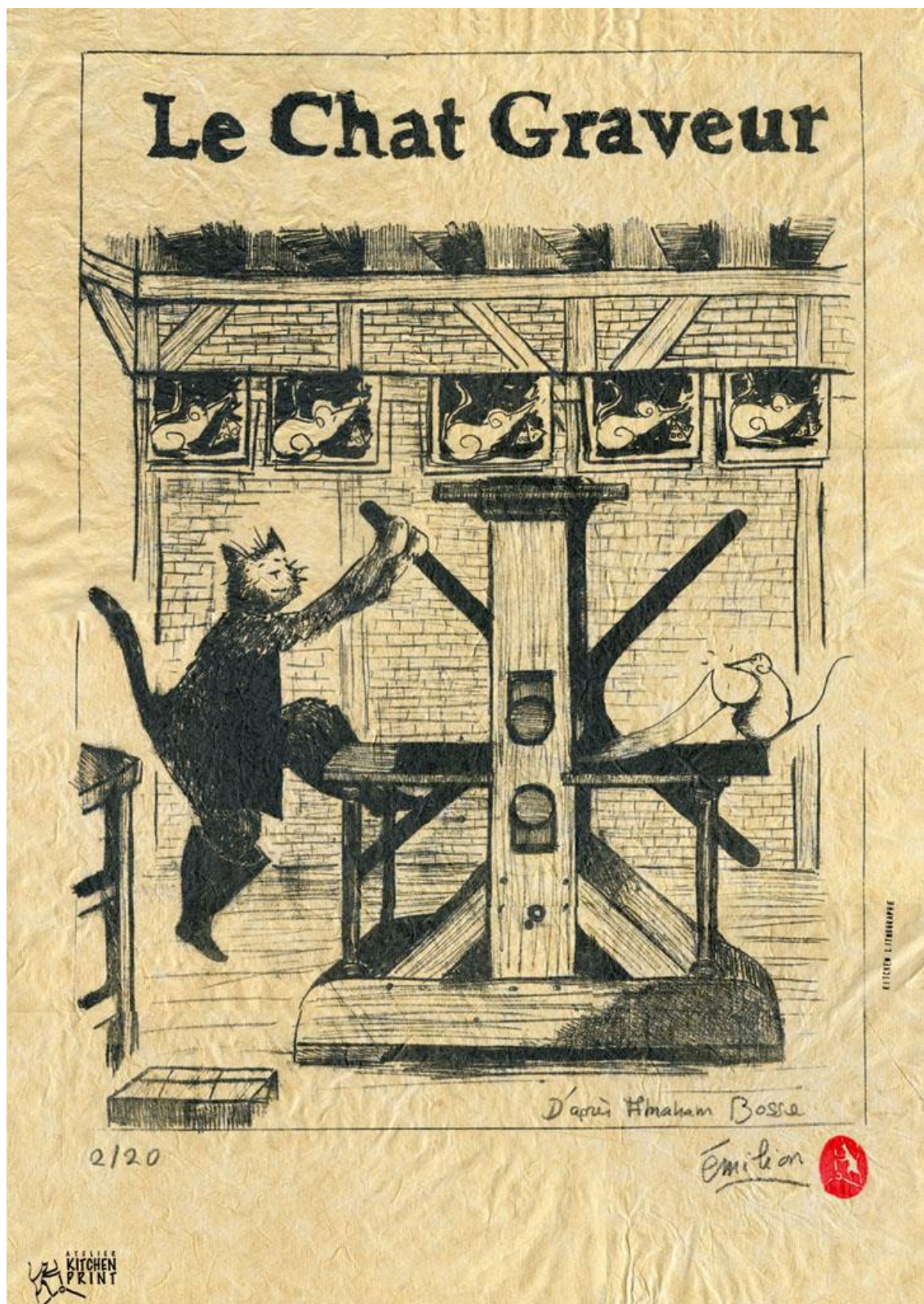
Obr. 61 – Francouzská umělkyně Émilie Aizier při práci

Zdroj: <https://www.atelier-kitchen-print.org/qui-sommes-nous/>

Obr. 62 – „Kuchyňská litografie“ od Émilie Aizier

Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/773282198520979068/>

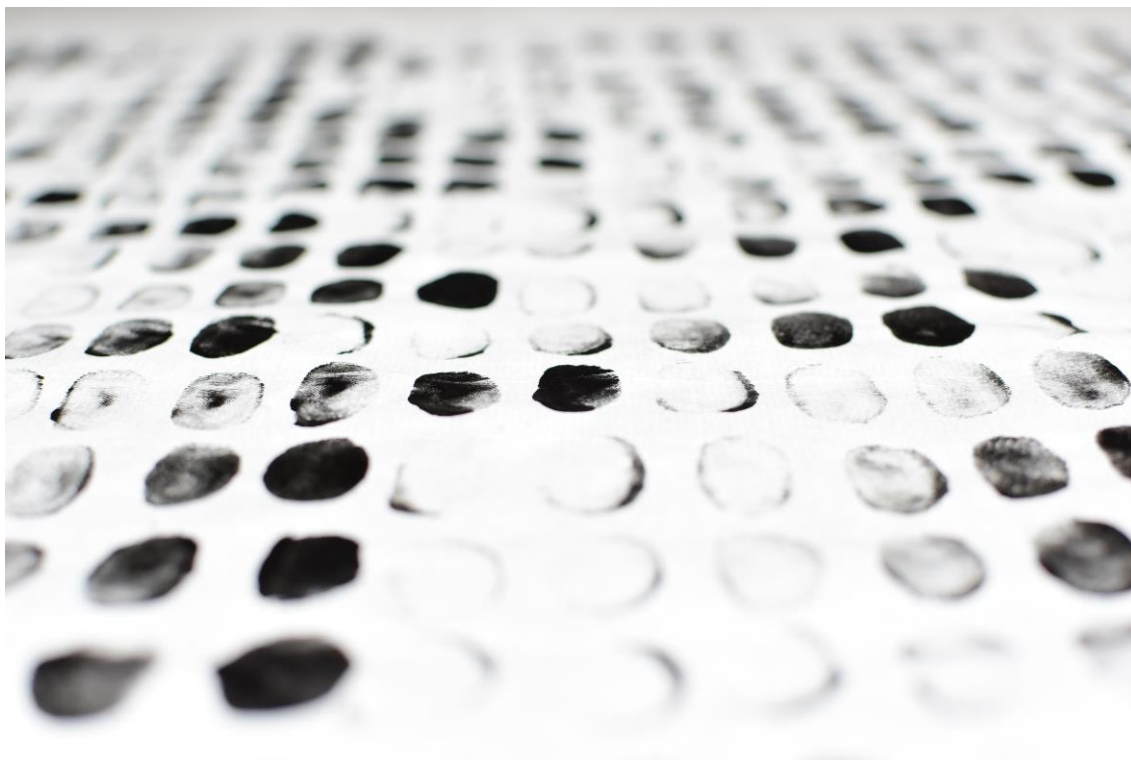
Obr. 63 – „Kuchyňská litografie“ od Émilie Aizier

Zdroj: https://www.art-emilion.fr/index.php?id_dossier=80

Příloha II – Fotodokumentace praktické části

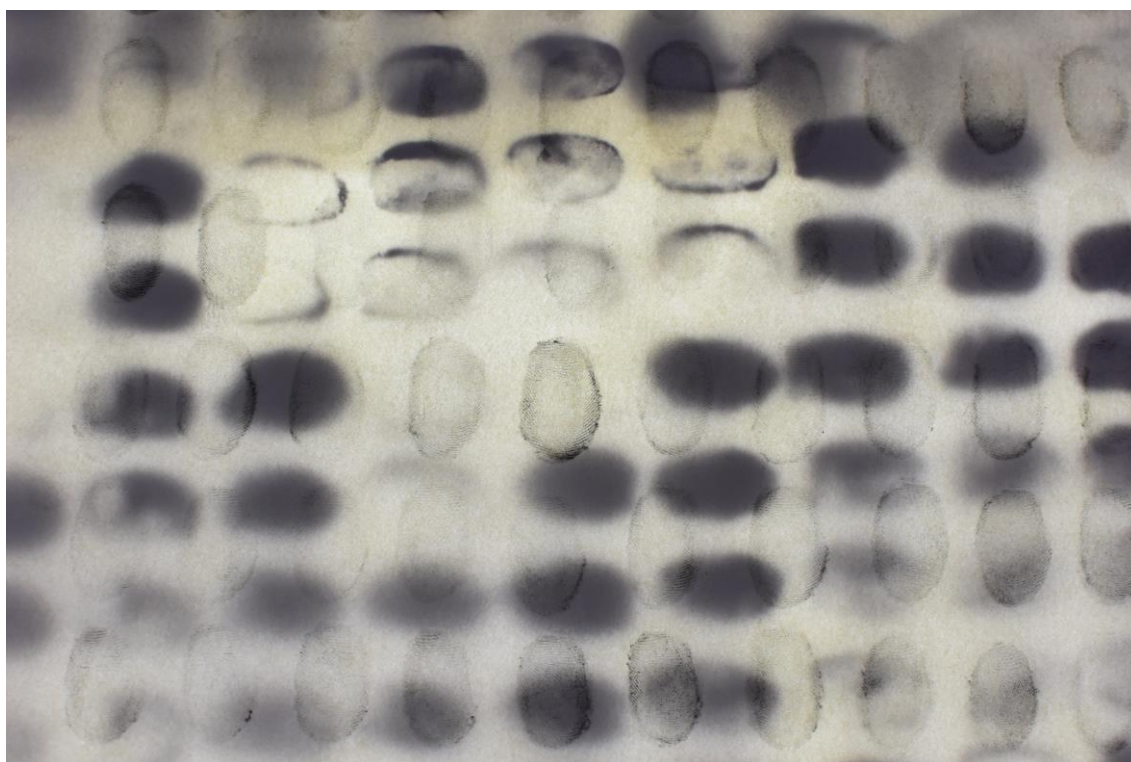
Obr. 1 a 2 – Vytváření otisků prstů za pomoci černé tempery na formát papíru A3 – skicový materiál

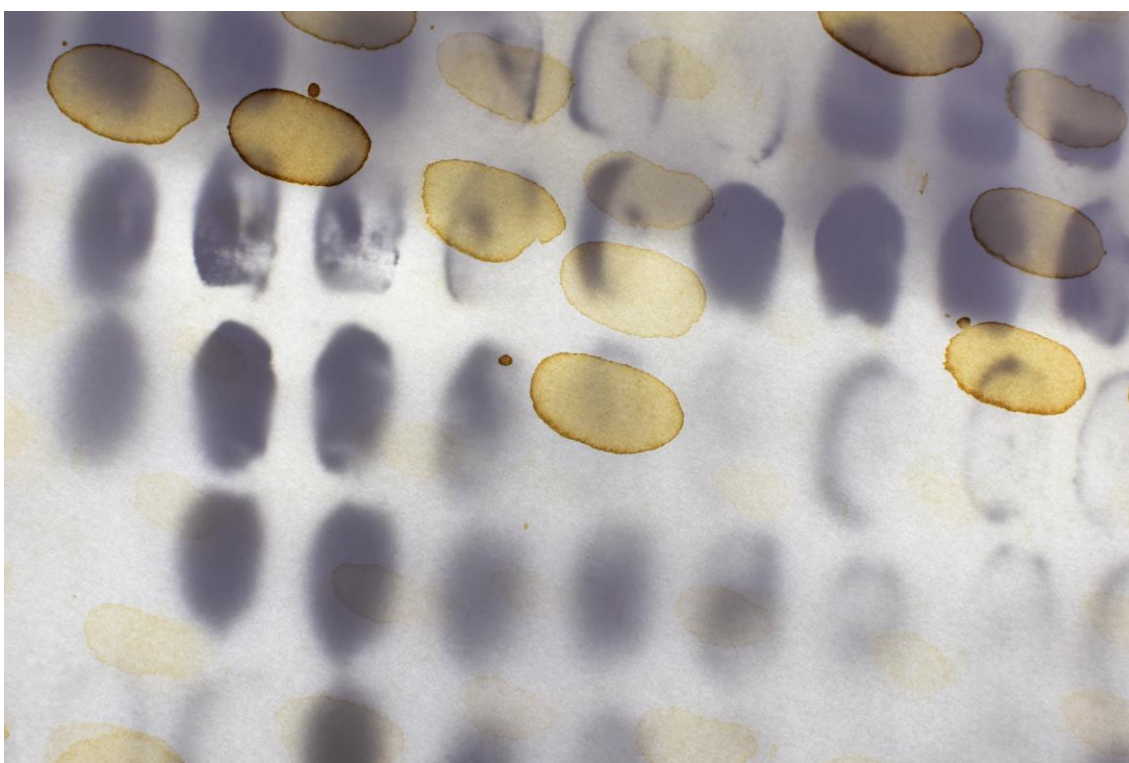
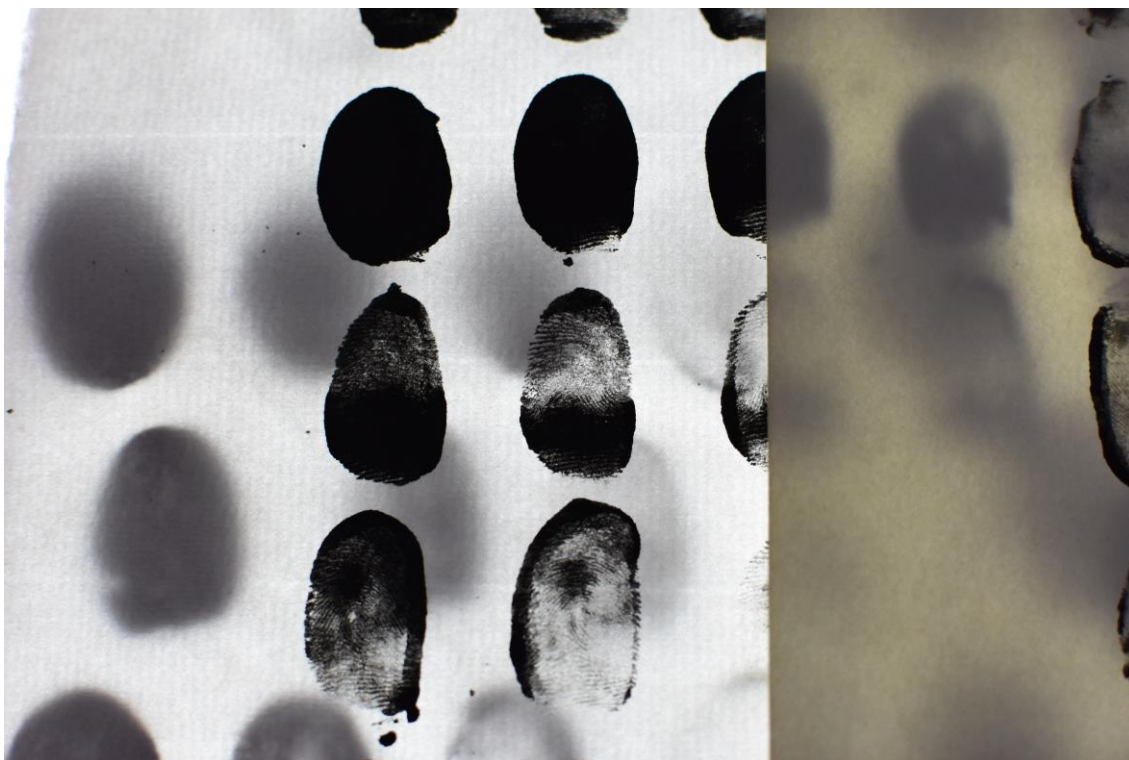
Obr. 3 – Vytváření otisků za pomoci černé tempéry na formát papíru A3 – skicový materiál

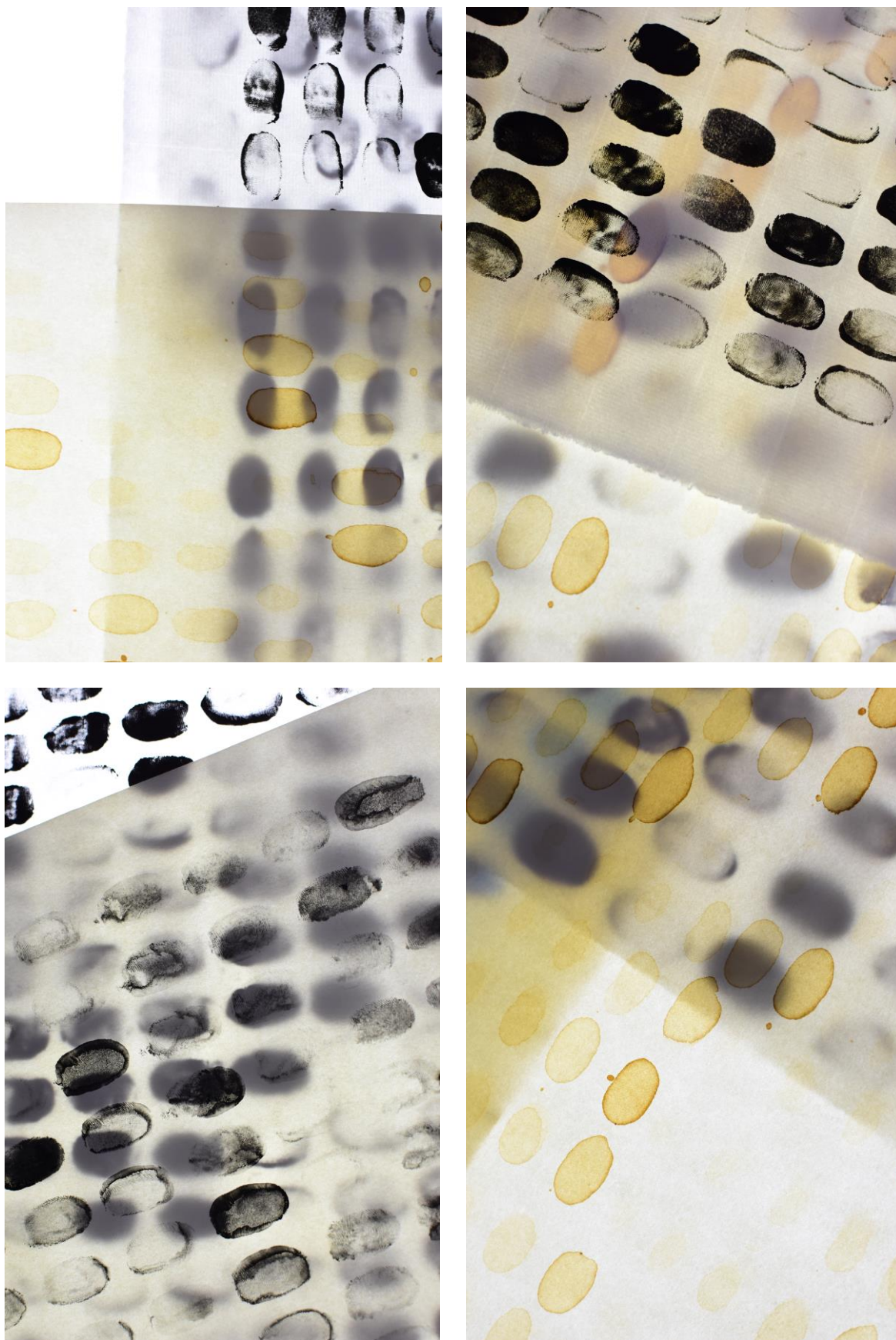
Obr. 4 – Vytváření otisků prstů za pomoci akvarelových barev na formát papíru A3 – skicový materiál

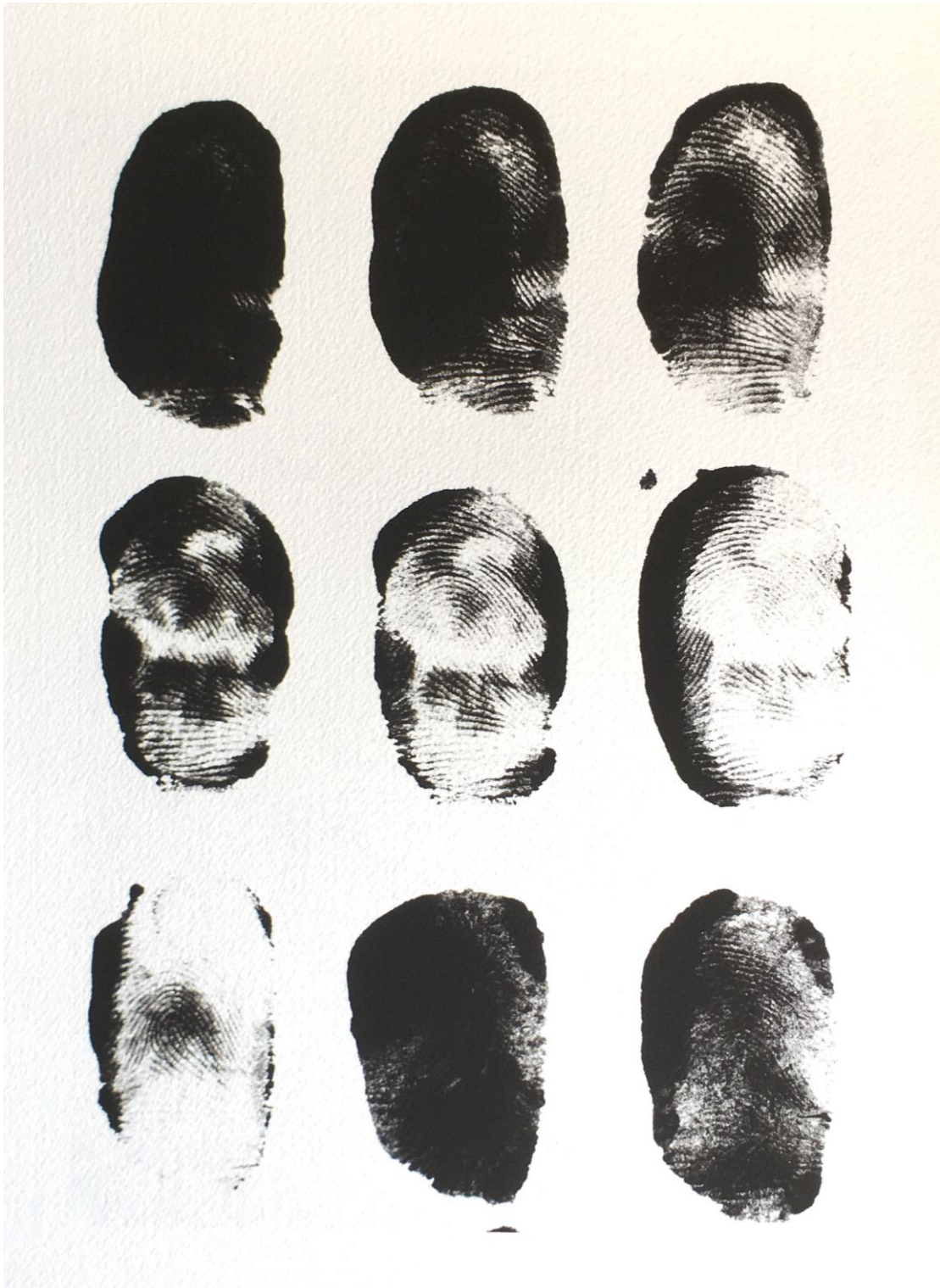
Obr. 5 a 6 – Vytváření otisků prstů za pomoci černé tempéry na formát papíru A3
– experimentální prosvětlení

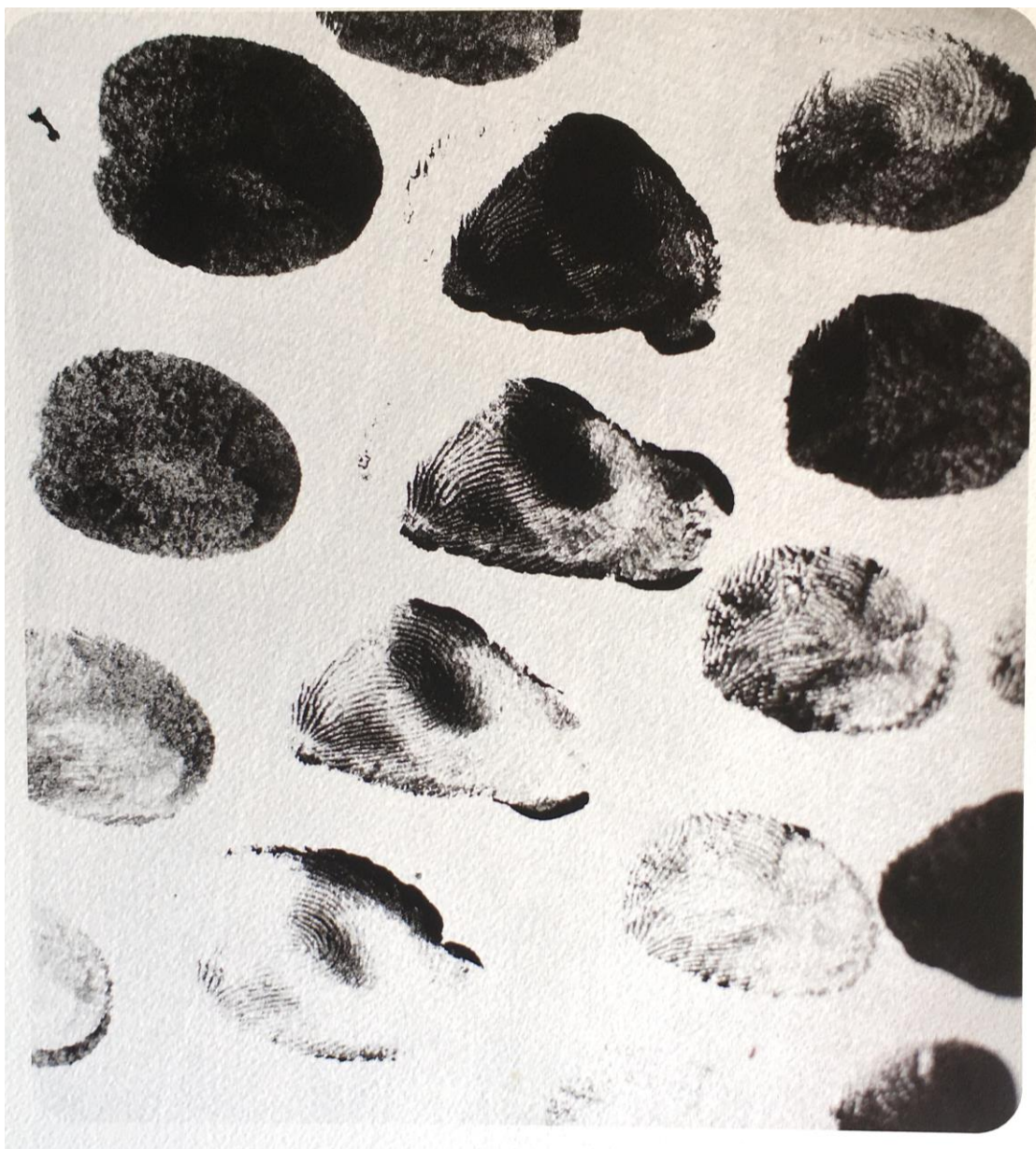
Obr. 7 a 8 – Vytváření otisků prstů za pomoci černé tempéry na formát papíru A3
– experimentální prosvětlení

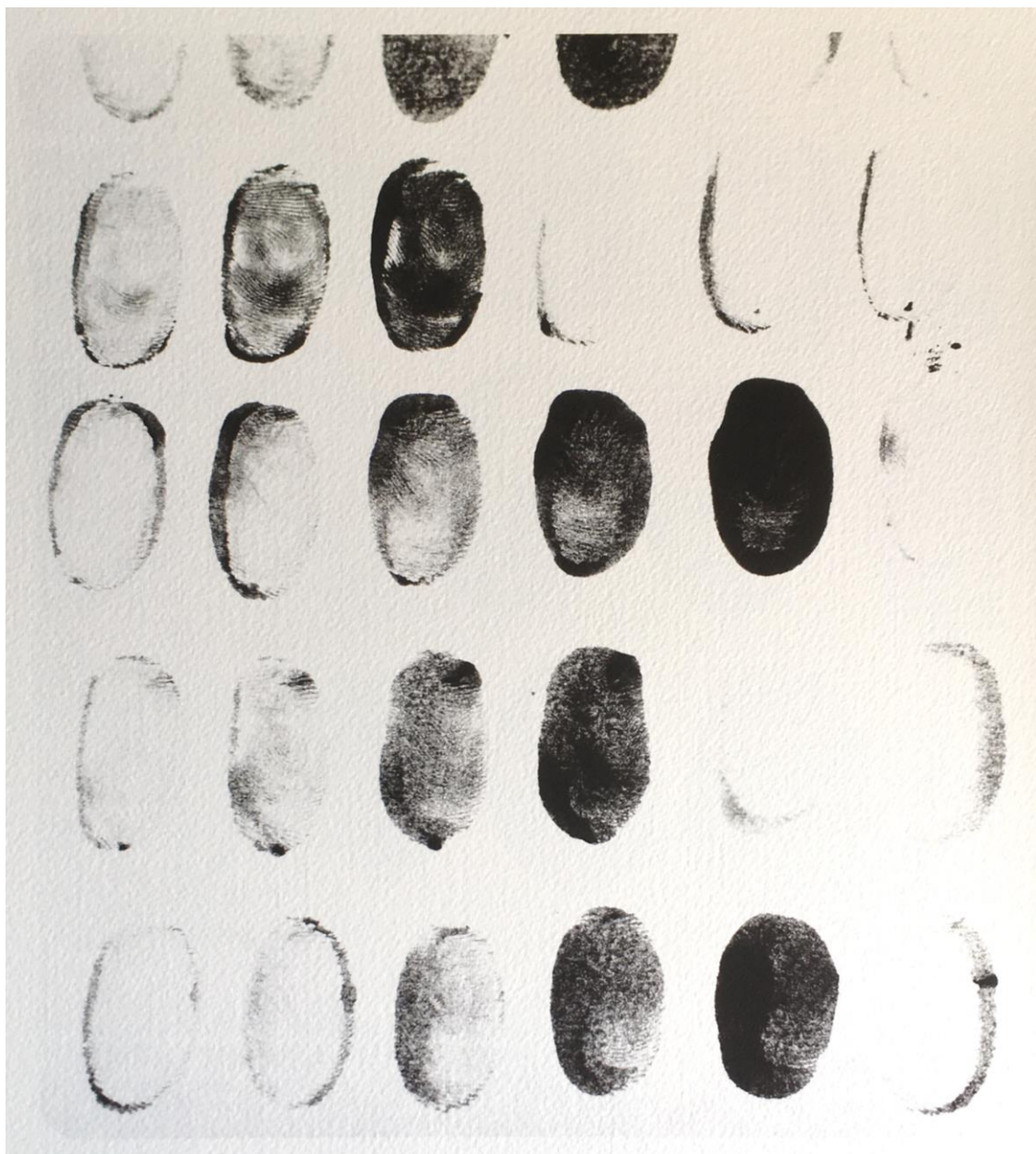
Obr. 9, 10, 11, 12 – Ukázka návrhů plakátů na téma „Celistvost“

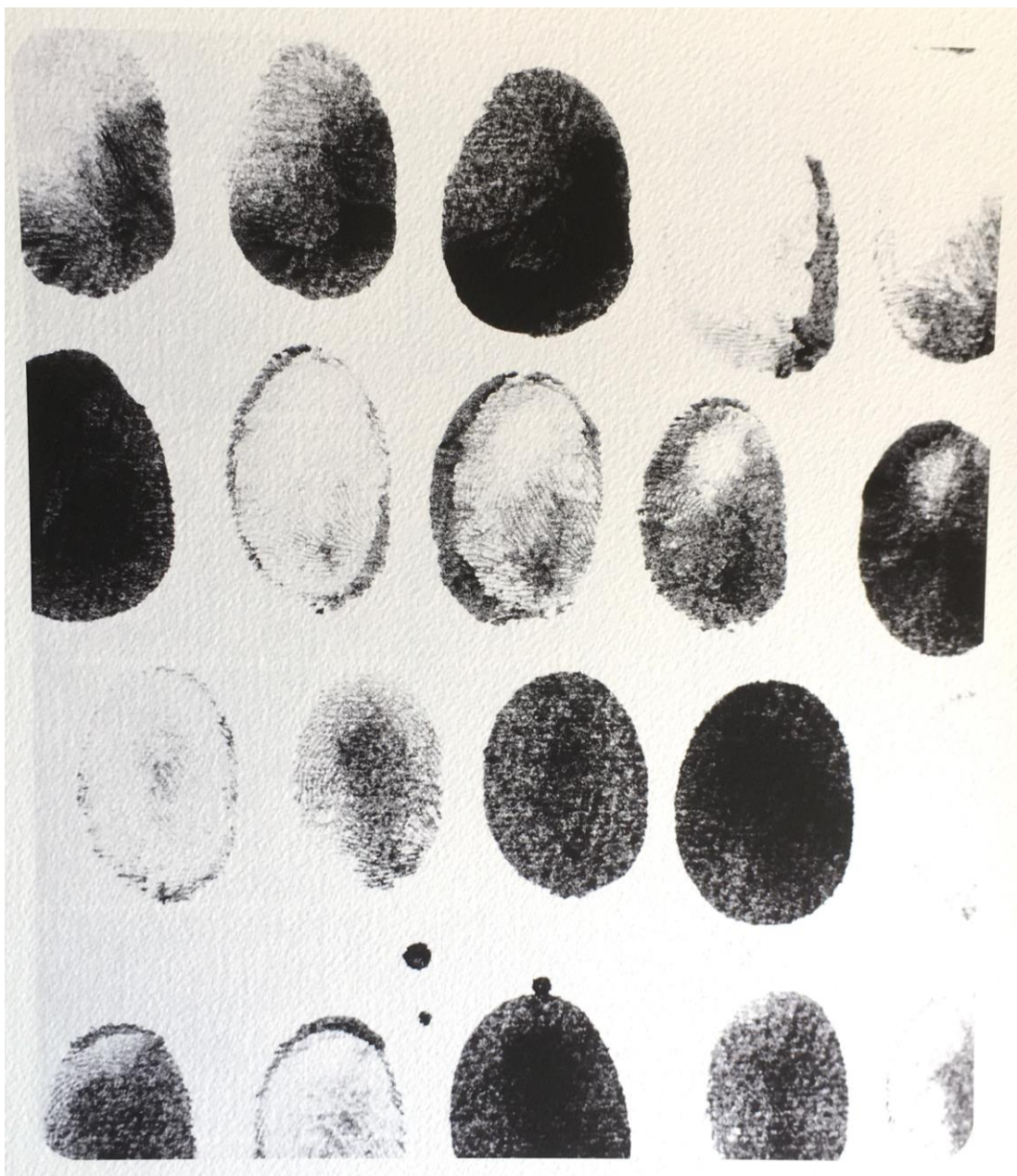
Obr. 13 – Výsledný návrh litografického otisku (otisk 1) – nahrazeno ofsetovým tiskem na akvarelovém papíře – formát A3

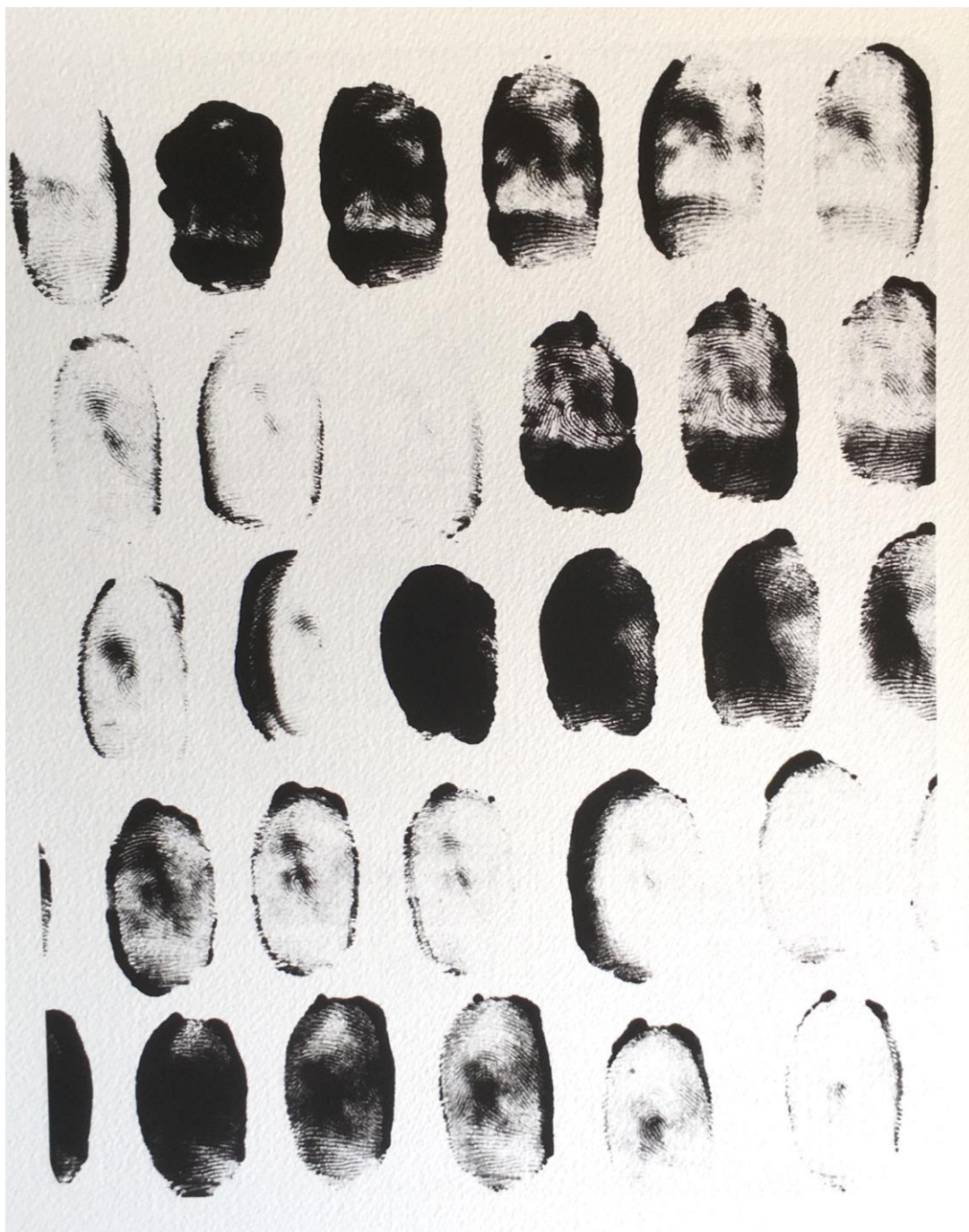
Obr. 14 – Výsledný návrh litografického otisku (otisk 2) – nahrazeno ofsetovým tiskem na akvarelovém papíře – formát A3

Obr. 15 – Výsledný návrh litografického otisku (otisk 3) – nahrazeno ofsetovým tiskem na akvarelovém papíře – formát A3

Obr. 16 – Výsledný návrh litografického otisku (otisk 4) – nahrazeno ofsetovým tiskem na akvarelovém papíře – formát A3

Obr. 17 - Výsledný návrh litografického otisku (otisk 5) - nahrazeno ofsetovým tiskem na akvarelovém papíře - formát A3

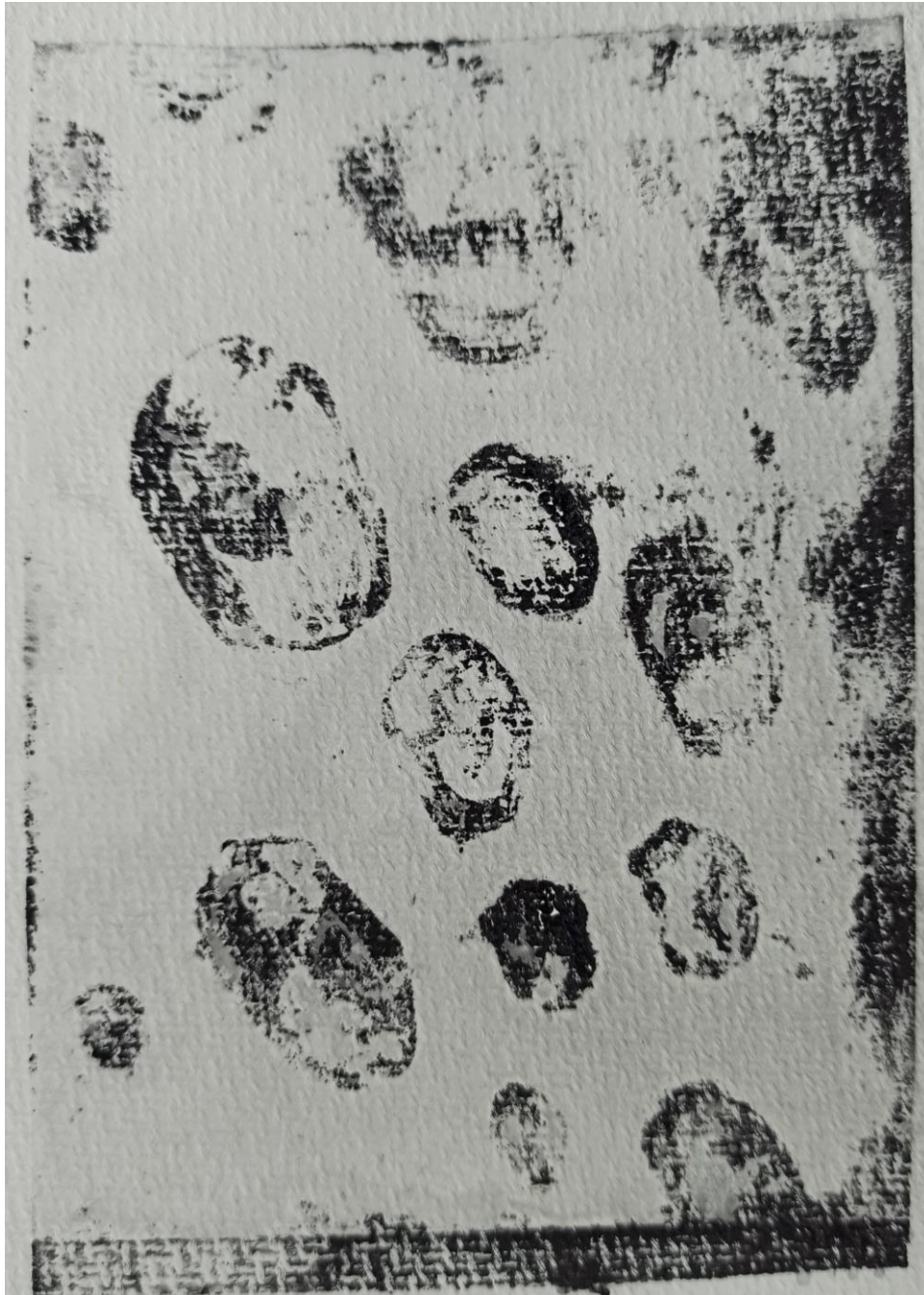
Obr. 18 a 19 – První pokusy kuchyňské litografie, formát A5, série I.

Obr. 20, 21, 22, 23 – Další pokusy kuchyňské litografie, formát A5, série II.

Obr. 24 – Otisk „Distanční litografie“ (matrice – kuchyňský alobal, kresba – permanentním fixem) – formát A5, série III.

Obr. 25 – Otisk „Distanční litografie“ (matrice – kuchyňský alobal, kresba – permanentním fixem) – formát A5, akvarelový papír, série III.

Obr. 26 – Otisk „Distanční litografie“ (matrice – kuchyňský alobal, kresba – permanentním fixem) – formát A5, japonský ruční papír, série III.

Obr. 27 – Prosvětlování dvou otisků „Distanční litografie“ – plakát na formát A2

Obr. 28 – Prosvětlování více otisků „Distanční litografie“ – plakát na formát A2

Zdroje příloh

Obr. 1 – Portrét Aloise Senefeldera – vynálezce litografie

Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Alois_Senefelder2.jpg

Obr. 2 – Karikatura od Paula Gavarniho

Zdroj: http://www.artoftheprint.com/artistpages/gavarni_ladouleurdunemere.htm

Obr. 3 – Karikatura od Honoré Daumiera

Zdroj: <https://www.artsy.net/artwork/honore-daumier-prince-lucien-murat>

Obr. 4 – Bronzová pamětní deska s reliéfní podobiznou samotného Senefeldera

Zdroj: Grapheion, 1999/1, s.

Obr. 5 – Ukázka litografie od Théodora Géricaulta s názvem Vlámský podkovář

Zdroj: <https://www.brooklynmuseum.org/opencollection/objects/109850>

Obr. 6 – Litografické ilustrace k Faustovi (J. W. Goethe) – Eugène Delacroix

Zdroj: <https://eclecticlight.co/2019/01/28/painting-goethes-faust-4-the-seduction-of-gretchen/>

Obr. 7 – Litografická ukázka od Jana Tooropa – Horník

Zdroj: <https://www.kunstveiling.nl/items/jan-toorop-de-mijnwerkerlitho-1915-85-x-95-cm/125155>

Obr. 8 a 9 – Ukázka kalendářů (litografie) – Theo van Hoytema, oblíbeným námětem – ptactvo

Zdroj: <https://collections.mfa.org/object>

<https://collections.mfa.org/download/521867>

Obr. 10 - Francisco de Goya – „Toros de Burdeos“ (Býčí zápasy)

Zdroj: <https://www.worcesterart.org/collection/European/1926.682.html>

Obr. 11 – Ukázka litografie od Pabla Picassa – Velká sova

Zdroj: <https://www.affordableart101.com/Pablo-Picasso-lithograph-Great-Owl-p/7302.htm>

Obr. 12 – Josef Čapek – Toaleta (litografie z r. 1918)

Zdroj: <https://www.galeriemoderna.cz/author/detail/68?filter=%C4%8C>

Obr. 13 – Jan Zrzavý – Album litografií z roku 1918 (nejdražší umělcovo grafiky)

Zdroj: <https://www.artplus.cz/cs/aukcni-zpravodajstvi/1/nejdrazsi-zrzaveho-grafiky-v-jednom-albu>

Obr. 14 – Max Švabinský – litografie s názvem „Labe“ (1948)

Zdroj: <https://www.tfsimon.com/Max-Svabinsky.html>

Obr. 15 – Alfons Mucha – plakát pro herečku S. Bernhardtovou k divadelní hře – Gismonda

Zdroj: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2f/Alfons_Mucha_-_1894_-_Gismonda.jpg

Obr. 16 – Pérová litografie Alfreda Kubína – Hřebec a Had

Zdroj: KREJČA, Aleš. Grafika. Praha: Aventinum, 2010. Výtvarné techniky (Aventinum).

Obr. 17 – Litografie – štětcová technika – Marc Chagall – Hráč houslí na vsi

Zdroj: KREJČA, Aleš. Grafika. Praha: Aventinum, 2010. Výtvarné techniky (Aventinum).

Obr. 18 – Křídlová litografie – Henri Matisse Utírající se žena

Zdroj: KREJČA, Aleš. Grafika. Praha: Aventinum, 2010. Výtvarné techniky (Aventinum).

Obr. 19 a 20 – Lavírovaná litografie – Vladimír Suchánek (Odvanutá vzpomínka a Leda s labutí)

Zdroj: <https://www.ceskegalerie.cz/cs/umelci-2/vladimir-suchanek-umelec-grafik-a-gentleman>

Obr. 21 – Škrábaná litografie – Pablo Picasso – David a Bathseba

Zdroj: KREJČA, Aleš. Grafika. Praha: Aventinum, 2010. Výtvarné techniky (Aventinum).

Obr. 22 – Autografie – Pablo Picasso – Ateliér v Cannes

Zdroj: KREJČA, Aleš. Grafika. Praha: Aventinum, 2010. Výtvarné techniky (Aventinum).

Obr. 23 – Pohled na lom (1920), kde se těžil vápenec

Zdroj: *Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru*. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1.

Obr. 24 a 25 – Těžba litografického materiálu

Zdroj: *Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru*. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1.

Obr. 26 – Znak litografů a kamenotiskařů dle návrhu Ferdinanda Wüsta z Vídně (text: „O tobě budou mluvit kameny“)

Zdroj: *Grapheion: evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru*. Praha: Středoevropská galerie a nakladatelství, 1999/1.

Obr. 27 – Školní závěsná mapa království Českého

Zdroj: <https://www.oldmapsonline.org/map/cuni/1026824>

Obr. 28 – Litografie z knihy Karla Amerlinga – Dvanáct měsíců v obrazech (od
Zdroj: <http://www.ztichlaklika.cz/antikvariat/show/amerling-karel-12-mesicu-v-obrazcich-k-nazornemu-vyuoovani-sesit-i-deset-obrazu-sesit-ii-deset-obrazu-id13615>

Obr. 29 – Ukázka litografické ilustrace z Preslova vědeckého díla: „O přirozenosti rostlin, aneb Rostlinář“

Zdroj: <http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:a7d068d0-ede5-11dd-a6e4-000d606f5dc6?page=uuid:82761f7a-97e0-4ed5-afc3-58414a039502>

Obr. 30 – Ukázka ilustrací časopisu Dobroslav (litografie)

Zdroj: <http://po.alatera.cz/index.php/veskere-pisemnosti/bible/2474/dobroslav-casopis-1820-1822-detail>

Obr. 31 a 32 – Litografie Františka V. Šíra (Podobizna prof. Eugena Dostála, Puškin)

Zdroj: http://sbirky.moravska-galerie.cz/dielo/CZE:MG.C_11501
http://sbirky.moravska-galerie.cz/dielo/CZE:MG.SDR_3069

Obr. 33 – Litografie Antonína Mánese – Krajina se zříceninou Gaia Maria

Zdroj: <http://www.patriksimon.cz/autori-detail/antonin-manes/95/>

Obr. 34 – Litografie s názvem Buddha od Odilona Redona

Zdroj: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/369642>

Obr. 35 – Ukázka litografie Pierra Bonnarda

Zdroj: <https://www.affordableart101.com/Pierre-Bonnard-lithograph-La-Petite-Blanchisseuse-p/7278.htm>

Obr. 36 a 37 – Podobizna Aristide Bruanta (francouzského zpěváka a kabaretiéra)

Zdroj:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ambassadeurs__Aristide_Bruant,__by_Henri_de_Toulouse-Lautrec.jpg

<https://www.artgallery.nsw.gov.au/collection/works/7521/>

Obr. 38 – Lautrecův litografický plakát pro Moulin Rouge z roku 1891

Zdroj: https://www.wikiwand.com/simple/Henri_de_Toulouse-Lautrec

Obr. 39 – Lautrecova litografie – La Chainé Simpson – reklama na řetěz Simpson na cyklistické kolo

Zdroj: <https://thehammockpapers.blogspot.com/2018/11/happy-birthday-lautrec.html>

Obr. 40 – Henri de Toulouse-Lautrec – litografie Divan Japonais (1893)

Zdroj:

[https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Lautrec_divan_japonais_\(poster\)_c1892-3.jpg](https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Lautrec_divan_japonais_(poster)_c1892-3.jpg)

Obr. 41 – Lautrecova litografie s názvem Skupina Mademoiselle Églantine (1896)

Zdroj: https://www.myartprints.cz/a/la-troupe-de-mademoiselle-1.html&KK_COLLECT_ID=288

Obr. 42 – Munchova litografie – Výkřik z roku 1895

Zdroj: <https://www.artplus.cz/cs/aukcni-zpravodajstvi/1/nejdrazsi-dilo-svetovych-aukci>

Obr. 43 – Edvard Munch – litografie s názvem Autoportrét s kostí z roku 1895

Zdroj: <https://www.artplus.cz/cs/aukcni-zpravodajstvi/1/nejdrazsi-dilo-svetovych-aukci>

Obr. 44 – Litografie Edvarda Muncha – Madonna z roku 1895

Zdroj: https://www.plazzart.com/en_GB/buy/post-war-modern-art/edvard-munch-madonna-1895-lithograph-413824

Obr. 45 a 46 – Litografie Edvarda Muncha s názvem Nemocné dítě (první ukázka = barevná litografie, druhá ukázka = ručně kolorovaná litografie)

Zdroj: <https://www.munchmuseet.no/en/the-collection/the-sick-child/>

Obr. 47 – Kulhánkova litografie s názvem Za všechny peníze

Zdroj: <https://www.galerietoga.cz/aktuality/oldrich-kulhanek-otec-ceskych-bankovek>

Obr. 48 – Ukázka Kulhánkovy práce – bankovka 500 Kč s Boženou Němcovou

Zdroj: <https://bonites.cz/cs/blog/kam-investovat-prebytecnou-petistovku/>

Obr. 49 – Ukázka Kulhánkovy práce – bankovka 1000 Kč s Františkem Palackým

Zdroj: <https://www.reflex.cz/galerie/fotogalerie/102799/promeny-meny-aneb-10-zajimavosti-ktere-mozna-nevite-o-nasich-bankovkach?foto=8>

Obr. 50 – Kulhánek spolu se svou tvorbou poštovní známky bývalého prezidenta Václava Klause (fotografie, vytvořený kresebný portrét a následný portrét v liniích)

Zdroj: https://www.idnes.cz/ekonomika/domaci/foto/JB48df68_111.jpg

Obr. 51 – Litografie Job 2 – Oldřich Kulhánek

Zdroj: Archív, Právo (novinky.cz)

Obr. 52 – Kulhánek – litografie – Křik

Zdroj: <https://galeriekmoch.cz/prodej-del/oldrich-kulhanek/>

Obr. 53 – Kulhánek – litografie – Rty

Zdroj: <http://litografiesvoboda.cz/galerie/grafiky/>

Obr. 54 – Litografie Mikoláše Axmanna z cyklu Scriptorium

Zdroj: <https://www.mutualart.com/Artwork/Scriptorium/47787C4ED570BBA3>

Obr. 55 a 56 – Litografie Mikoláše Axmanna z cyklu Planetarium

Zdroj: <http://hollar.cz/en/product-category/axmann/>

Obr. 57 – Vítězná litografie s názvem Krajina s jezerem od Jany Hubatkové

Zdroj: http://www.grapheion.cz/userfiles/file/brezen%2001/krajina-s-jezerem---J_-Hubatkova---male.jpg

Obr. 58 – Litografie Jany Hubatkové

Zdroj: <http://www.grapheion.cz/userfiles/image/cervenec%200001/2-mKe-Kameni,kamenotisk.jpg>

Obr. 59 a 60 – Litografie Patrika Brauna (inspirační zdroj praktické části)

Zdroj: <https://patrikbraun.com/#litografie>

Obr. 61 – Francouzská umělkyně Émilie Aizier při zhotovování „kuchyňské litografie“

Zdroj: <https://www.atelier-kitchen-print.org/qui-sommes-nous/>

Obr. 62 – „Kuchyňská litografie“ od Émilie Aizier

Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/773282198520979068/>

Obr. 63 – „Kuchyňská litografie“ od Émilie Aizier

Zdroj: https://www.art-emilion.fr/index.php?id_dossier=80

Fotodokumentace praktické části (obr. 1-28) – zdroj: fotografie autorky s pomocí Bc. Lucie Farkašové, DiS. a Miroslava Novotného